TUDOR VIANU

DICȚIONAR DE MAXIME COMENTAT

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

TUDOR VIANU • DICȚIONAR DE MAXIME COMENTAT

TUDOR VIANU

DICȚIONAR DE MAXIME COMENTAT

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
BUCUREȘTI – 1962

PREFAȚĂ

Ofer cititorilor o carte de învățătură, de lectură liniștită și de meditație. Mulți vor fi simțit nevoia să găsească adunate laolaltă acele cugetări ale filozofilor, savanților și poeților în care s-au cristalizat concluzii ale experienței atît de generale, încît oricine și le poate însuși, și atît de limpede și izbitor formulate, încît întîlnirea cu ele să producă ceva asemănător cu trezirea dintr-un somn al neștiinței, al rutinei sau al prejudecății. Numim astfel de manifestări ale treziei: maxime, sentințe, aforisme, apoftegme. Cartea de față dă o culegere din ele, spicuite nu numai în operele acestui gen literar, dar și în acelea în care expunerea filozofică sau poetică a putut dobîndi, la un moment dat, concentrarea lapidară a gîndirii, încît spusele scriitorilor, în aceste momente mai bune ale lor, puteau fi desprinse din context și înfățișate ca atare.

Am numit maximele alături de celelalte varietăți ale expresiei concise, alături de sentințe, aforisme și apoftegme. Se fac totuși deosebiri între acești termeni diferiți. Cuvîntul *maximă* este folosit uneori numai pentru principiile supreme ale acțiunii, pentru regulile de viață. În *sentințe*, accentul este pus pe concizia și limpezimea formulării, capabile să le asigure întipărirea ușoară în mintea cititorilor și circulația întinsă, ca a unui proverb. *Apoftegmele* sînt legate de o împrejurare istorică, sînt vorbele unui bărbat ilustru într-o împrejurare însemnată, dar prin valoarea generalizării lor acoperă și întunecă amintirea autorului și a momentului cînd au fost pronunțate. *Aforismele*, în fine, au toate calitățile lingvistice și stilistice ale celorlalte specii amintite, dar sînt pronunțate cu intenția de a revizui un loc comun, o părere înrădăcinată. În acest scop, aforismele pot lua forma asocierii unor termeni con-

tradictorii, se opun atunci cu îndrăzneală opiniei generale și dobîndesc numele de *paradoxe*. Există și diferențieri istorice între toate aceste specii, căci pe cînd unele maxime datează de la începuturile civilizațiilor și sînt expresia învățăturilor morale transmise de către vechii legiuitori și înțelepți popoarelor lor, apoftegmele stau în legătură cu viața istorică mai nouă a acestora, iar sentințele și aforismele presupun o activitate literară dezvoltată, în timpul căreia s-a constituit genul literar al formulării concise, și sînt produsul gîndirii libere, uneori revoluționare, în luptă cu prejudecata îndărătnică și reacționară. Dar deși se pot stabili deosebiri între diferitele specii amintite, vorbirea curentă folosește termenii respectivi fără preocuparea diferențierii lor științifice, și mulți autori au înscris în titlul culegerilor lor cuvîntul cel mai întrebuințat pentru a denumi domeniul întreg, cuvîntul *maximă*, care cu această îndreptățire apare și în titlul lucrării de față.

Vom da deci în paginile următoare o selecție de maxime, în înțelesul cel mai general al termenului, culese din operele scrise în limbile popoarelor orientale și extrem-orientale, în greceşte şi latineşte, în limbile naţiunilor moderne. Pentru a preciza intenția generatoare a lucrării de față, voi spune că n-am reținut decît acele maxime importante prin conținutul lor, capabile să aducă o lumină într-un punct oarecare al moralei, al esteticii, al filozofiei generale, înzestrate cu puterea de a trezi și de a îmbogăți mintea omului și de a orienta conduita lui, dar nu și acele ziceri pornite dintr-un izvor istoric cunoscut, înzestrate cu o mare putere de circulație și a căror valoare provine numai din faptul că înlocuiesc o exclamație într-o situație dată, zicerile numite de Homer *cuvinte înaripate*, *epea pteroenta*, cuvinte zburătoare din gură în gură. Nu maxime sau exclamații larg răspîndite în diferitele limbi naționale am adunat în acest volum, ci reflecții grele de conținut, în care se precizează o poziție filozofică sau o atitudine de viață, în formele artistice ale conciziunii sau ale exprimării figurate și sugestive.

Trebuie să mai adaug că n-am inclus aici nici proverbele populare. Aceste proverbe alcătuiesc totuși baza lingvistică a artei maximelor. Căci după cum există poezii lirice de tot felul numai pentru că, înainte de varietatea lor datorită unor autori individuali și în formele invariabile fixate prin scris, limbile au creat frazele exclamative, dezvoltate

apoi în cîntecele populare; după cum poemele epice, romanele şi nuvelele autorilor culţi găsesc constituită facultatea narativă a graiurilor omeneşti şi prima ei producţie difuză: basmele, legendele şi snoavele; după cum drama presupune existenţa anterioară a dialogului şi primele elemente ale spectacolului în acţiunile imitative rituale, tot astfel n-ar fi apărut genul literar al maximei dacă graiurile n-ar fi găsit mai înainte fraza rectificatoare a unei păreri îndătinate, porunca, avertismentul, ironia şi primele lor întipăriri literare: proverbele populare. Ne putem închipui momentul cînd s-a simţit nevoia organizării primelor hoarde omeneşti. Atunci au apărut şi primele prescripţii juridice şi morale, ca şi modul comunicării şi impunerii lor prin forme anumite ale flexiunii nominale şi verbale. Experienţa în creştere a oamenilor, acumularea observaţiilor şi constatarea asemănărilor dintre faptele observate au creat posibilitatea exprimării unor raporturi între noţiuni generale, prin care experienţa limitată a fiecărui individ în parte dobîndea posibilitatea să se controleze şi să se extindă. În fazele ulterioare, vechile generalizări teoretice au putut fi depăşite de îmbogăţirea necontenită a observaţiilor şi de înălţarea continuă a generalizării, după cum primele prescripţii juridice şi morale n-au mai corespuns la un moment dat situaţiei impuse de dezvoltarea muncii şi de noile raporturi dintre clasele sociale. Au apărut astfel formulări noi şi surprinzătoare; subiectul se lega atunci cu un predicat neaşteptat sau cu unul aparent contradictoriu, impus de situaţiile apărute între timp şi de nevoia dislocării legăturilor noţionale produse de vechile situaţii: zicerile aforistice şi paradoxale. Toate aceste întipăriri de limbă, adică învăţăturile, normele şi îndemnurile, selectate în împrejurările succesive ale unei societăţi, intrate în circulaţia lingvistică şi şlefuite prin întinsa lor întrebuinţare, aduse adică la exprimarea cea mai pregnantă, formează aspectul paremiologic al limbilor, proverbele lor, temelia populară a maximelor culte. Lucrarea de faţă a cules numai din materialul acestora din urmă. Proverbele populare ale tuturor popoarelor, nu numai ale romînilor, urmează a fi cercetate, selectate după anumite criterii şi grupate de altcineva, într-o altă lucrare, al cărei interes şi folos apar limpede de pe acum.

Culegeri de maxime au apărut numeroase în diferite momente ale istoriei literare. Aşa-zisele *Dicta Catonis* s-au

constituit probabil abia în secolul al II-lea al erei noastre şi, după părerea criticii, din cele peste două sute de hexametre şi sentinţe, numai o parte pot fi atribuite lui M. Porcius Cato (234—149 î.e.n.), sub numele căruia au circulat timp de milenii. Traduse în multe din limbile Europei apusene, centrale şi orientale, *Zicerile* lui Cato mai erau încă citite în secolul al XVIII-lea şi, prin marea lor răspîndire, pot fi considerate ca unul din cele mai influente izvoare ale umanismului. Din secolul I î.e.n. ni s-au păstrat maximele lui Publilius Syrus, ca singurele fragmente păstrate din compunerile lui dramatice. Sub domnia lui Tiberius, la Roma, Valerius Maximus compune pentru şcolile de retorică renumitele lui *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX*, pe care, prin secolul al X-lea—XI-lea, Rodulphus Tortarius le versifică şi le face citite de publicul medieval. Un bogat material de extrase din autorii greci şi romani dă în secolul al II-lea e.n. Aulus Gellius în ale sale *Noctes Atticae*, rezultatele veghilor lui studioase la Atena. La începutul secolului al IV-lea e.n., Nonius Marcellus compune un dicţionar de citate din vechii scriitori *(De compendiosa doctrina)*, mult folosit de antologiştii ulteriori. Evul mediu a întreprins, de asemenea, astfel de lucrări. De o deosebită celebritate s-a bucurat florilegiul întocmit prin secolul al XIII-lea—al XIV-lea sub titlul *Fiore di virtù*. Renaşterea, sporind cunoaşterea surselor antice, simte nevoia sistematizării imensului material mobilizat de filologii vremii şi alcătuieşte numeroase lucrări de referinţe, printre care o deosebită notorietate au dobîndit *Adagiile (Adagiorum Chiliades)* lui Erasmus, din 1500 (ediţia a II-a la Aldus Manutius în 1508), însoţite de o dizertaţie asupra maximelor greco-latine şi ebraice, asupra originii, funcţiunii şi procedeelor lor literare. Citatul devenise în Renaştere o metodă literară, deoarece sprijinirea unei păreri prin mărturia izvoarelor profane sau sacre ale antichităţii era considerată ca un argument valabil. Este metoda multor umanişti, de pildă a lui Montaigne în *Essai*-urile sale; umanistul francez grupează un bogat material de citate şi exemple împrumutate de la vechii autori. Moştenirea greco-romană s-a completat cu aceea transmisă de culturile Asiei mult mai tîrziu, abia prin secolul al XVIII-lea, cînd începe harnica activitate a traducătorilor din vechile literaturi ale Chinei, ale Indiei, ale Iranului. Interesul pentru literatura indiană produce unul din rezultatele ei cele mai

de seamă în scrierea lui A. Schlegel, *Über die Sprache und die Weisheit der Indier*, 1808, unde se adaugă capitolelor expositive despre limba și filozofia indiană, pagini antologice din literatura sanscrită. Din acest moment antologiile orientalistice se înmulțesc și materialul lor pătrunde treptat în toate florilegiile și dicționarele de maxime mai noi. Culegeri de maxime s-au făcut deci totdeauna, dar au jucat un rol deosebit în epoci în care, ca în secolele de declin ale antichității, la sfîrșitul evului mediu și în veacurile Renașterii, trecerea de la o orînduire la alta făcea necesară o nouă examinare a moștenirii culturale, pentru a se constata ce rămînea valabil din cultura veacurilor trecute și ce era vrednic a trece în cultura nouă. Ne găsim și noi într-un astfel de moment al istoriei. Victoria socialismului într-o parte întinsă a globului pămîntesc face necesară regruparea tuturor cîștigurilor valabile ale trecutului, deoarece munca de cultură a popoarelor chemate către o viață nouă nu poate fi reluată de la început și nu se poate orienta către țintele ei proprii decît folosind tot ce trecutul a cucerit temeinic și poate pune la dispoziția sintezelor în pregătire. Și după cum romînii de odinioară, despărțindu-se de orînduirea feudală și de cultura ei exclusiv teologică, simțeau nevoia desfundării unor noi surse de cultură, înfățișate pentru ei în culegeri ca *Floarea darurilor* (prelucrarea romînească a amintitei *Fiore di virtù*) sau ca *Pilde filosofești*, tot astfel romînii de azi, într-un moment hotărîtor al vieții lor naționale, vor întîmpina poate cu interes *Dicționarul de maxime*, oferit lor în volumul acesta.

Opera de față, adresată publicului celui mai larg, dar mai cu seamă tineretului, pentru a-i oferi o bogată materie de reflecție filozofică, observații numeroase asupra omului și a societății, îndemnuri către o viață mai înaltă, un instrument de cultivare a minții și de întărire a caracterului, s-a format treptat, în cursul mai multor ani de cercetare, prin parcurgerea tuturor izvoarelor literare presupuse a putea pune la dispoziție maxime luminoase și edificatoare. A fost parcursă, cu această preocupare, o mare parte din literatura poetică și filozofică a antichității și a timpurilor moderne, a Orientului și a Occidentului, cu opriri mai insistente asupra scrierilor clasice, adică asupra acelora confirmate în valoarea lor de veacuri și, ca atare, îndreptățind chemarea mărturiei lor pentru problemele omului

și societății actuale. Operele clasice, ca parte vie a tradiției de cultură, sînt un element constitutiv în formația fiecărui individ cultivat. Și după cum, ca ființe biologice, nu putem exista decît prin adaptările întregii filogeneze, care ne-a dotat cu organele, aparatele și funcțiunile noastre, tot astfel nu putem participa la munca de cultură de azi decît pornind de la nenumăratele cîștiguri intelectuale și morale, adunate de-a lungul secolelor și mileniilor. Există o filogeneză a culturii. Dar fiindcă, după cum susțin biologii, evoluția întregii vieți se repetă în aceea a fiecărui individ, filogeneza în ontogeneză, am fost mereu călăuziți de ideea că deschiderea unei perspective întinse asupra gîndirii trecutului poate fi judecată indispensabilă pentru formația temeinică, intelectuală și morală, a muncitorului actual. Este, altfel spus, scopul *Dicționarului de maxime*. În timpul alcătuirii lui, am fost mereu urmărit de ideea că ar fi trebuit să nu mă opresc numai la scriitorii trecutului și la acei mai noi, dar care au încetat să scrie, și că s-ar fi cuvenit să extrag partea valabilă și din scriitorii în viață, activi în mijlocul nostru. Prelucrarea acestui din urmă material ar fi pus însă altfel de probleme și ar fi dat un alt scop lucrării întregi, încît mi-am spus că pentru excerptarea, clasificarea și comentarea domeniului celui mai nou este nevoie de o altă lucrare, pe care o voi întreprinde poate eu sau altcineva, dacă va găsi posibilitatea s-o facă mai repede și mai bine.

Lucrarea de față este un *Dicționar de maxime comentat*. N-am reprodus toate maximele culese în timpul lecturilor, ci numai pe acelea al căror adevăr mi-l puteam însuși cel puțin în parte și eram încredințat că este chemat să întărească atitudinile raționaliste ale inteligenței, iubirea de viață și de oameni, credința în vocația lor pentru fericire, dreptate și libertate, adică gruparea de tendințe puse la temelia întregii lucrări și propuse meditației cititorilor.

NOTA EDIŢIEI

În lucrarea pe care o prezentăm cititorilor am sistematizat maxime culese din filozofi, oameni de ştiinţă, poeţi, artişti şi luptători pe tărîm social, autori de maxime sau din autori ai altor contexte, trecîndu-le sub cuvintele corespunzătoare temei lor, clasificate alfabetic. Am tradus maxima, dar am dat-o şi în limba originalului, cînd aceasta a fost latina sau o limbă modernă, mai ales atunci cînd forma artistică a originalului recomanda reproducerea lui, sau cînd uşoarele abateri pe care şi le-a permis traducerea, pentru a respecta spiritul limbii noastre, făcea necesară comparaţia cu versiunea originală. N-a putut fi vorba de aşa ceva cînd am tradus maxime din versiunea lor în una din limbile europene moderne. De asemenea, n-am reprodus textul original în cazul în care am folosit traducerea românească, pentru opere care nu mi-au fost accesibile în momentul întocmirii lucrării. Am indicat apoi izvorul (prin sigla explicată în Anexa 1), cu indicaţiile necesare pentru ca cititorul să-l poată regăsi. Am adăugat, în fine, cînd a fost cazul, un comentariu pentru a explica maxima, uneori pentru a exprima o îndoială şi pentru a propune un adaos sau o rectificare, alteori pentru a o pune în legătură cu altă maximă a aceluiaşi autor sau a altuia, urmărind astfel restituirea gîndirii întregi a autorului respectiv, alteori pentru a stabili o filiaţie sau o afinitate de idei în planul literaturii comparate sau pentru a ajuta cititorul în înţelegerea textului respectiv. Indicii de cuvinte şi autori de la sfîrşitul lucrării sînt de natură să uşureze folosirea lucrării.

Deşi am pornit mai totdeauna de la texte sau le-am regăsit atunci cînd cunoaşterea unei maxime mi-a fost transmisă de o lucrare critică sau de o altă culegere,

mi-am completat uneori informația și prin consultarea cîtorva opere filologice sau dicționare de maxime, citate, „cuvinte înaripate", fraze celebre, și în acest caz unele trimiteri fiind prea generale, nu am mai reprodus textul original. Am utilizat astfel următoarele lucrări: С. Максимова, Крылатые слова. Не спроста и не спутса слово молвится и до веку не сломится, Москва, Гослитиздат, 1955; Н.С. Ащукин, М.Г. Ащукина, Крылатые слова. Литературные цитаты. Образные выраженння, Москва, Гослитиздет 1955; Wilhelm Capelle, *Die Vorsokratiker. Die Fragmente und Quellenberichte übersetzt und eingeleitet von W.C.*, Leipzig 1935 (pe baza lui H. Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, 1903, 4 Aufl. 1922, a cărui numerotare am reprodus-o și noi în indicația izvoarelor respective); G. Büchmann, *Geflügelte Worte*, 1864—1882, apoi în numeroase ediții succesive întregite de diferiți autori; Franz Freiherr von Lipperheide, *Spruchwörterbuch*, 3 unv. Abdruck, Berlin 1934; Vicente Vega, *Diccionario ilustrado de frases célebres y citas literarias*, Seg. edicion, Barcelona 1955; E. Genest, *Dictionnaire des citations françaises*, Paris 1955; H. G. Reichert, *Urban und Human. Gedanken über lateinische Sprichwörter*, 2. verbesserte Auflage, Hamburg 1956; Karl Peltzer, *Das treffende Zitat. Gedankengut aus drei Jahrtausenden*. Thun und München 1957; P. Dupré, *Encyclopédie des citations*, Paris 1959; Burton Stevenson, *Book of Quotations, classical and modern. Selected and arranged* by B. S. London f.a.; Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern 1948.

AUTORUL

A

ABUNDENȚĂ

Adeseori prea multă abundență sărăcește materia (Souvent trop d'abondance appauvrit la matière. N. BOILEAU, A, III. *Este vorba de abundența verbală în poezie*).

ACORD

Acordul felului de a gîndi naște prietenia (DEMOCRIT, fr. 186).

Dezacordul care ia naștere din faptul că fiecare consideră adevărul dintr-un loc diferit este acord asupra esențialului și izvorul cel mai bogat al unei stime reciproce, singura pe care se clădește prietenia între bărbați (G. LESSING, W).

A ACȚIONA

Este greșit a afirma că un om de oarecare merit trebuie să-și socotească sorții vieții și ai morții. Nu, singurul lucru pe care trebuie să-l aibă în vedere atunci cînd acționează, este dacă ceea ce face e drept sau nu, dacă se poartă ca un bărbat sau ca un laș (PLATON, A).

ACȚIUNE

Omul desăvîrșit roșește de teamă ca acțiunile sale să nu rămînă în urma cuvintelor (LUN YU, XIV, 29).

Nu în pasiune, ci în acțiune stă binele și răul pentru o ființă rațională, care trăiește în societate, după cum virtutea ori

viciul ei nu stă în ce simte ea, ci în ce face (MARC-AURELIU, M, IX, 16. *Fapta hotărăşte valoarea noastră morală*).

Cine are un corp în stare să facă foarte multe acţiuni suferă foarte puţin de afectele rele, adică de afecte contrare firii noastre (Qui corpus ad plurima agendum aptum habet, is minime affectibus, qui mali sunt, conflictatur, hoc est affectibus, qui naturae nostrae sunt contrarii. B. SPINOZA, E, V, 39. *Îndemînarea şi hărnicia ne menţin curaţi*).

Acţionează aşa ca şi cum maxima acţiunii tale ar fi să devină, prin voinţa ta, lege naturală universală (Handle so, als ob die Maxime deiner Handlung durch deinen Willen zum allgemeinen Naturgesetze werden sollte. I. KANT, G, II. *Formulă celebră a imperativului categoric al lui Kant. Întrebarea dacă principiul acţiunii tale poate deveni o lege universală este unul din resorturile vieţii morale*).

Inteligenţa trebuie să dea viaţă acţiunii; fără ea, acţiunea este zadarnică. Dar fără acţiune ce stearpă este inteligenţa! (L'intelligence doit vivifier l'action; sans elle, l'action est vaine. Mais sans l'action, comme l'intelligence est stérile! ROGER MARTIN DU GARD, B).

vezi şi CUVÎNT

ACTIVITATE

Ceea ce te face şi te menţine voios şi fericit este numai activitatea (Was heiter und selig macht und erhält, ist bloss Tätigkeit. J.P. RICHTER, L).

ACTOR

Întreaga lume mişcă pe actor (Totus mundus agit histrionem. *Deviză a teatrului „The Globe" din Londra, unde Shakespeare juca şi îşi reprezenta operele sale. Actorul întrupează toate pasiunile lumii şi teatrul reprezintă deci abreviatura ei*).

[**Actorii**] **sînt rezumatul şi cronica scurtă a epocii** (For they are the abstracts and brief chronicles of the time.

W. SHAKESPEARE, H, II, 2. *Actualitatea este reprezentată esențial în jocul și repertoriul actorilor*).

ADEVĂR

De la intuirea vie la gîndirea abstractă și de la ea la practică — aceasta este calea dialectică a cunoașterii adevărului. (V. I. LENIN, C).

Cel mai simplu adevăr, obținut pe calea cea mai simplă, inductivă, este întotdeauna incomplet, deoarece experiența este întotdeauna neîncheiată (V.I. LENIN, C. *În altă parte, menționînd de asemenea că omul descoperă noi și noi adevăruri care completează pe cele dintîi, Lenin observă*: **cunoașterea este un proces iar gîndirea (=omul) nu trebuie să-și reprezinte adevărul sub forma unui repaus mort).**

Ești dator să spui adevărul, nu să vorbești mult (DEMOCRIT, fr. 225. *Unii vorbesc mult pentru a ascunde adevărul*).

Mi-e prieten Plato, dar mai prieten adevărul (Amicus Plato, sed magis amica veritas, *traducerea latină a unei vorbe atribuite lui* ARISTOTEL, *care își manifesta astfel independența intelectuală față de maestrul său, după cum se cade să ne-o păstrăm față de orice altă persoană înzestrată cu autoritate și prestigiu. Nu putem să ne însușim, deci, vorba gladiatorilor romani*, **a jura pe vorbele maestrului**, iurare in verba magistri, HORATIUS, E, I, 1, 14).

Este mai bine ca, întemeiat pe adevăr, să învingi o iluzie, decît întemeiat pe o iluzie să te învingă adevărul (EPICTET, F, 38. *Adevărul învinge totdeauna. Ferește-te să devii victima lui*).

Vorbirea adevărului este simplă (Veritas simplex oratio, SENECA, E, 49, 12, *dimpotrivă, minciuna se ascunde adesea sub vorbirile complicate*).

Dacă mă convinge cineva și-mi arată că judecata sau fapta mea este rea, sînt bucuros să mă îndrept. Căci eu caut adevărul, care n-a stricat niciodată nimănui. Iar răul cade pe

acela care persistă în eroarea și neștiința lui (MARC-AURELIU, M, VI, 21).

Adevărul are o inimă liniștită (Truth has a quiet breast. W. SHAKESPEARE, R, I, 3).

Primul precept al cunoașterii este **să nu admiți niciodată că un lucru este adevărat dacă nu l-ai cunoscut în chip evident ca atare; adică să eviți cu grijă graba și prejudecata și să nu primești în judecățile tale decît ceea ce s-ar înfățișa spiritului tău atît de clar și de distinct, încît să n-ai nici un prilej de a-l pune în îndoială** R. DESCARTES, D, II. *Semnul adevărului este evidența lui, adică faptul de a fi clar și distinct, de a ți se prezenta în deplina lumină a cunoașterii și de a fi liber de orice confuzie*).

Uneori adevărul poate să nu pară verosimil (Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable. N. BOILEAU, A, III. *În artă nu interesează istoricitatea faptelor, ci tipismul lor; fapte reale, prezentate fără artă, pot să fie lipsite de semnificație*).

Nu există adevăr care să nu devină pentru spiritele false, materie de erori (Il n'y a point de vérité qui ne soit à quelque esprit faux matière d'erreur. L. VAUVENARGUES, R, 32. *Rareori un adevăr n-a fost răstălmăcit de acei ce se tem de victoria lui*).

Ce ridicol este să atribui adîncimea unei răni nu tăișului, ci strălucirii spadei! La fel, deci, ce ridicol este ca superioritatea pe care adevărul i-o dă unui adversar asupra noastră s-o atribuim stilului sclipitor al acestuia. Nu cunosc nici un stil sclipitor care să nu-și împrumute strălucirea mai mult sau mai puțin de la adevăr. Numai adevărul dă adevărata strălucire. (G. LESSING, W.)

Adevărul este o făclie, dar una îngrozitoare; o privim clipind cînd trecem pe lîngă ea și ne e frică să nu ne aprindă (Das Wahre ist eine Fackel, aber eine ungeheuere; deswegen suchen wir alle nur blinzend so daran vorbeizukommen, in Furcht sogar, uns zu verbrennen. J.W. GOETHE, M.) **Omule, vrei să găsești adevărul? caută justul** (Homme,

veux-tu trouver le vrai? cherche le juste. V. HUGO, R, II. *Marile adevăruri apar în luptele pentru dreptate*).

Adevărul trăiește, ca toate ființele vii, numai ca totalitate; cînd se desparte în părțile lui, îi dispare sufletul și rămîn din el numai abstracțiile moarte cu miros de cadavru (Но истина жива, как все органически живое, только как целостность; при разъятии на части душа ее отлетает, и остаются мертвые абстракции с запахом трупа. A.I. HERZEN, D, I).

Este o mare eroare credința că adevărurile științifice se deosebesc esențial de adevărurile vulgare. Nu se deosebesc decît prin întindere și precizie (C'est une grande erreur de croire que les vérités scientifiques diffèrent essentiellement des vérités vulgaires. Elles n'en diffèrent que par l'étendue et la précision. A. FRANCE, J. *Totuși, uneori, adevărurile științei înlătură și rectifică reprezentările simțului comun. Heliocentrismul a fost una din aceste reprezentări*).

Fiecare adevăr are timpul său în viața omenirii sau a unei națiuni; el nu poate fi conceput decît în momentul în care este introdus, provocat, necesitat de vîrstă și de mediu. Dar orice stare de împrejurări care necesită o stare de idei se naște, crește, pînă la un maximum de consistență, și apoi dispare, pentru a lăsa locul la o altă stare de împrejurări. Ideile urmează întocmai aceeași evoluție (V. CONTA, O, I, I. *Istoria științei reflectă istoria societății; adevărurile cucerite de o epocă se desăvîrșesc prin noi cercetări*).

A visa că adevărul sau alt lucru de prisos / E în stare ca să schimbe în natur un fir de păr, / Este piedica eternă ce-o punem la adevăr (M. EMINESCU, S, V. *Pentru a atinge adevărul, este nevoie să nu legăm nici o speranță practică de el? Adevărul este obiectul unei contemplări dezinteresate? Dar toate adevărurile omului sînt soluții de viață și au apărut în munca și luptele lui*).

Adevărul așteaptă. Numai minciuna e grăbită (A. VLAHUȚĂ, G. *Minciuna e ajunsă din urmă de demascarea ei*).

Adevărul creator de iluzii este singurul pe care-l iubesc (La vérité créatrice d'illusions, c'est la seule que j'aime.

J. RENARD, J, 1908. *Deci, adevărul care exaltă, care deschide drum viitorului*).

vezi şi OGLINDĂ

ADEVĂRAT

Nimic nu e mare dacă nu e adevărat (Nichts ist gross, was nicht wahr ist. G. LESSING, W).

ADMIRABIL

Ceea ce uimeşte, uimeşte o singură dată; dar ceea ce este admirabil este din ce în ce mai admirat (Ce qui étonne, étonne une fois; mais ce qui est admirable est de plus en plus admiré. J. JOUBERT, P, XXIII, 164. *Miraculosul, extraordinarul, senzaţionalul au un răsunet limitat în artă; ecourile prelungite sînt produse de operele care nu uimesc, dar pe care le admirăm pentru alte însuşiri, la care se referă o altă cugetare a lui Joubert*: **Frumosul perfect pune în mişcare toate facultăţile omului, dezvoltate în toată întinderea lor; plăcerea simţită în faţa lui este aprobată de întregul suflet**, P. XXIII, 169).

ADVERSAR

Adversarii cred că au sfîrşit cu noi atunci cînd îşi repetă părerile şi nu le ascultă de loc pe ale noastre (Gegner glauben uns zu widerlegen, wenn sie ihre Meinung wiederholen und auf die unsrige nicht achten. J.W. GOETHE, M. *Goethe caracterizează astfel una din metodele relei-credinţe şi ale înfumurării în discuţie*).

vezi şi DUŞMAN

AFECTARE

Afectarea în gesturi, vorbire şi deprinderi este adeseori urmarea lipsei de activitate şi a indiferenţei; o iubire mare şi ocupaţii serioase îl readuc pe om la felul său natural (L'affectation dans le geste, dans le parler et dans les ma-

nières, est souvent une suite de l'oisiveté ou de l'indifférence, et il semble qu'un grand attachement ou de sérieuses affaires jettent l'homme dans son naturel. LA BRUYÈRE, H. *Viața elimină artificiul*).

A AJUNGE

Nimic nu-i va ajunge aceluia care consideră puțin ceea ce de fapt este suficient (EPICUR, S, LXVIII).

AJUTOR

Nu avem atît nevoie de ajutorul prietenilor, cît mai ales de încrederea în ajutorul lor (EPICUR, S, XXXIV. *Este bine și necesar să știm că avem prieteni în lume*).

A ALEGE

Economia și foamea sînt lucruri bune, dar și cheltuiala la timpul ei; cumintele știe să aleagă (DEMOCRIT, fr. 229. *Înțelepciunea nu e niciodată meschină și avară. Totuși nu foamea este bună, ci numai cumpătarea în satisfacerea nevoii alimentare*).

AMENINȚARE

Amenințările sînt arme pentru cel amenințat (Le minacce sol son arme dello imminacciato. LEONARDO DA VINCI, M).

A AMESTECA

Nu poți amesteca apa și focul (TEOGNIS, E).

AMINTIRE

Amintirile — o muzică ce ne vine de undeva de dincolo de orizont (G. IBRĂILEANU, P).

AMOR PROPRIU

Amorul propriu este cel mai mare linguşitor (L'amour-propre est le plus grand de tous les flatteurs. LA ROCHEFOUCAULD, M, 2).

Amorul propriu se roagă întotdeauna cu stîngăcie, în dragoste ca şi în nenorocire; căci persoanei iubite îi vorbeşte mereu de sine însuşi, iar puterii pe care o imploră, de serviciile făcute, în loc de binefacerile primite (L'amour-propre, en amour ou dans le malheur, prie toujours maladroitement: car il parle toujours de lui-même á l'objet aimé, et de services rendus, au lieu de bienfaits reçus, à la puissance qu'il implore. RIVAROL, N).

Una din pricinile lăcomiei cu care citim memoriile oamenilor mari este amorul propriu al nostru (Одна из причин жадности, с которой читаем записки великих людей — наше самолюбие. A.S. PUŞKIN, F. *Puşkin se referă la identificarea noastră cu marii oameni, atunci cînd citim mărturiile lor*; *dar experienţele de viaţă ale geniilor pot fi folositoare şi celor care nu posedă însuşirile lor*).

Ne este greu să nu fim de părerea amorului propriu şi să nu recunoaştem bunul gust al aceluia care ne găseşte merite (Nous avons de la peine à n'être pas de l'avis de notre amour-propre et à ne pas trouver du goût á qui nous trouve du mérite. H.F. AMIEL, J, 1851).

AN

E o mare mîngîiere la contrarietăţi dacă ne-nchipuim a fi cu cîţiva ani mai bătrîni. Cine cunoaşte lumea ştie ce multă schimbare aduc anii (M. EMINESCU, C, f. 163 v.).

ANTAGONISM

Pentru a dezvolta dispoziţiile variate ale omului, nu există alt mijloc mai bun decît de a le face să se opună între ele. Antagonismul facultăţilor este marele instrument al culturii (Die mannigfaltigen Anlagen im Menschen zu entwickeln

war kein Mittel, als sie einander entgegenzusetzen. Dieser Antagonism der Kräfte ist das grosse Instrument der Kultur. F. SCHILLER, U, VI. Brief. *Un exemplu: gîndirea se luptă să grupeze datele simțurilor, și acestea constrîng gîndirea să nu desprindă concluzii false din constatările lor*).

ANTOLOGIE

Majoritatea autorilor de antologii de versuri sau de cuvinte de spirit seamănă cu aceia care mănîncă cireși sau stridii, aleg întîi pe cele bune și pe urmă pe toate celelalte (La plupart des faiseurs de recueils de vers ou de bons mots ressemblent à ceux qui mangent des cerises ou des huîtres, choisissant d'abord les meilleurs, et finissant par tout manger. N. CHAMFORT, M. *Aplică principii ferme în antologii!*).

ARHITECTURĂ

Arhitectura este muzica solidificată (Die Architektur ist die erstarrte Musik. F. SCHELLING, V).

ARMĂ

Plece-se armele în fața togii, laurii în fața faptei de laudă (Cedant arma togae, concedat laurea laudi. CICERO, O, 1, 22, 77. *Pacea constructivă este în orice împrejurare preferabilă războiului*).

AROGANȚĂ

La unii oameni aroganța ține loc de măreție a caracterului; inumanitatea, de tărie sufletească, și viclenia, de spirit (A quelques-uns l'arrogance tient lieu de grandeur; l'inhumanité, de fermeté, et la fourberie, d'esprit. LA BRUYÈRE, H).

ARTĂ

Tendința trebuie să reiasă din situație și din acțiune însăși, fără ca să fie scoasă în evidență în mod expres, și poetul nu

este obligat să ofere cititorului de-a gata rezolvarea istorică pe care o va da viitorul conflictelor sociale descrise de el. (K. MARX, M.K).

Viața este scurtă, arta este lungă (Vita brevis, ars longa, *maximă a lui* HIPOCRATE, *care nu se potrivește, de altfel, numai artei medicale, ci tuturor științelor și artelor, care pun mai multe probleme decît poate să rezolve o viață de om. Temele culturii sînt propuse omenirii întregi, și ceea ce nu poate duce la capăt un singur om, realizează șirul generațiilor și colaborarea națiunilor*).

Arta stă în firea omului. Toate dispozițiile lui pot și trebuie să dobîndească cu timpul forma desăvîrșirii artistice (Die Natur des Menschen ist Kunst. Alles, wozu eine Anlage in seinem Dasein ist, kann und muss mit der Zeit Kunst werden. J. HERDER, B, 12. *Omul poate și trebuie să se dezvolte către măiestrie*).

Arta este mîna dreaptă a naturii. Aceasta a făcut numai creaturi, cealaltă oameni (Kunst ist die rechte Hand der Natur. Diese hat nur Geschöpfe, jene hat Menschen gemacht. F. SCHILLER, F, II, 17.).

Nu pasiunea face versurile (... La passion ne fait pas les vers. G. FLAUBERT, C, 1852. *Flaubert preconizează creația artistică rece, stăpînită, magistrală*).

Arta adevărată este aceea care se ascunde (Il n'y a d'art véritable que celui qui se cache. A. FRANCE, V, II [Charles Morice]. *În artă, procedeul nu trebuie să devină vizibil*).

Ideile și tendințele sociale sînt chiar sîngele cald și hrănitor care nutrește și face viețuitor organismul numit a r t ă (C. DOBROGEANU-GHEREA, T.)

Una din condițiile de căpetenie pentru ca arta să aibă putere moralizatoare și educatoare... este moralitatea artistului însuși, înălțimea morală, intelectuală, ideală la care a ajuns el (C. DOBROGEANU-GHEREA, P).

vezi și OBIECT

ARTIFICIAL (ÎN ARTĂ)

Nimic nu e mai altceva, față cu artisticul, decît artificialul (I.L. CARAGIALE, C).

ARTIST

Un artist de seamă nu concepe nici un subiect pe care marmura să nu-l poată cuprinde în sînul său; dar nu reușește aceasta decît mîna care ascultă de inteligență (B. MICHELANGELO, S, I).

Artistul se înalță pe om ca statuia pe piedestalul ei (Der Künstler steht auf dem Mensche wie die Statue auf dem Piedestal, F. NOVALIS, F, 1771. *Dacă piedestalul nu este solid, statuia se prăbușește și tot așa și artistul, dacă valoarea lui umană este îndoielnică*).

Artistul trebuie să iubească viața și să ne arate că este frumoasă. Fără el, ne-am îndoi de frumusețea vieții (L'artiste doit aimer la vie est nous montrer qu'elle est belle. Sans lui, nous en douterions. A. FRANCE, J).

A ASCULTA

Ascultă cu plăcere și nu vorbi mult (*Sfat al lui* CLEOBUL, *unul dintre cei șapte înțelepți ai grecilor, din prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n.*).

Numai o limbă și două urechi ți-a dat natura, pentru ca să asculți de două ori mai mult decît vorbești (EPICTET, F, 142).

Ascultă și cealaltă parte (Audiatur et altera pars; *rezumatul unui vers al lui* SENECA, M, 2, 2, 199, *folosit ca o maximă fundamentală a echității*).

Deprinde-te a asculta cu atenție pe oricine și a te pune, pe cît poți mai mult, în sufletul celui cu care stai de vorbă (MARC-AURELIU, M, VI, 53).

Fiecare ascultă numai ce înțelege (Es hört doch jeder nur, was er versteht. J.W. GOETHE, M. *Adeseori oamenii nu vor să afle de la alții decît ceea ce știu și cred mai dinainte. Trebuie să recunoaștem aici unul din obstacolele în calea progresului, un obstacol pe care înaintarea victorioasă a ideilor noi îl învinge*).

A SE ASCUNDE

Ia seama, tu care te crezi puternic pentru că știi să te ascunzi. Are să fie o vreme cînd ai să te cauți și n-ai să te mai găsești (A. VLAHUȚĂ, G. *Interzicerea îndelungă a oricărei spontaneități alterează firea omului și o face de nerecunoscut*).

ASIGURARE

Două asigurări sînt mai de preț ca una — Și prisosul acestora n-a fost nicicînd păgubitor (Deux sûretés valent mieux qu'une, — Et le trop en cela ne fut jamais perdu. LA FONTAINE, L).

ASPIRAȚIE

Valorăm ceva prin aspirația noastră; un suflet se măsoară prin dorința sa, după cum judecăm catedralele de la depărtare, după înălțimea clopotnițelor lor (Car c'est par là que nous valons quelque chose, l'aspiration; une âme se mesure à la dimension de son désir, comme l'on juge d'avance les cathédrales à la hauteur de leurs clochers. G. FLAUBERT, C, 1853).

ATENȚIE

Cunosc mina atenției afectate; este gradul cel mai de jos al distracției (Ich kenne die Miene der affektierten Aufmerksamkeit; es ist der niedrigste Grad von Zerstreung. G. CHR. LICHTENBERG, A. *Atenția afectată indică nu numai distracție, dar și indiferență sau chiar dispreț*).

Unde nu duce pe oameni blestemata sete de aur? (Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames? VIRGILIUS, E, 3, 57. *Întrebarea apare după ce Virgiliu povestește cum regele Traciei a ucis pe tînărul Polydor, fiul lui Priam, care ducea cu sine o cantitate mare de aur. Se înțelege că o astfel de întrebare exclamativă se poate repeta în multe alte împrejurări din societățile bazate pe exploatare*).

Tot aurul adunat acum sau altă dată sub lună n-ar putea da o clipă de odihnă acestor suflete ostenite (Ché tutto l'oro ch'è sotto la Luna, O che già fu, di quest anime stanche Non poterebbe posar una. DANTE, I, VII, 64—66. *Cuvinte pronunțate de Virgiliu despre avari*).

AUTOR

Un autor strică totul atunci cînd vrea să facă ceva prea bine (Un auteur gâte tout quand il veut trop bien faire. LA FONTAINE, B. *Admirăm în artă spontaneitatea. Tehnica literară prea laborioasă vatămă efectul artistic*).

Este prețuit autorul dramatic care se pricepe să ne stoarcă lacrimi. Acest talent îl are și ceapa cea mai mizerabilă, cu care autorul pomenit își împarte gloria (Man preist den dramatischen Dichter, der es versteht Thränen zu entlocken. Dies Talent hat auch die kümmerlichste Zwiebel, mit dieser teilt er seinen Ruhm. H. HEINE, G. *Accent oportun la sfîrșitul epocii sentimentalismului în artă).*

AVAR

Avarii sînt amanții platonici ai banului (TR. DEMETRESCU, C).

AVARIȚIE

Să deplîngem sărăcia, dar avariția, chiar cînd este a săracului, să nu ne înduioșeze (Pleurons sur la pauvreté, mais que

l'avarice, même du pauvre, ne nous attendrisse pas. J. RENARD, J, 1901. *Avariția nu pornește niciodată din lipsa bunurilor materiale, ci din acea iubire monstruoasă a lor care face pe avar să le prefere oamenilor*).

vezi și ZGÎRCENIE

A AVEA NEVOIE

Adeseori ai nevoie de unul mai mic decît tine (On a souvent besoin d'un plus petit que soi. LA FONTAINE, R).

AVERE

Avere multă înseamnă pierdere multă (LAO TSE, C, 44. *Cine aleargă după cîștiguri cu orice preț, nu va reuși să-și răscumpere pierderile, pe toate planurile, izvorîte din această cursă*).

B

BĂNUIALĂ

Bănuielile pe care și le adună mintea singură nu sînt decît zumzet; dar bănuielile care în chip artificial sînt hrănite și strecurate în capetele oamenilor prin istorisirile și șoaptele altora, acelea au ac (Suspicions that the mind, of itself, gathers, are but buzzes; but suspicions that are artificially nourished and put into men's heads by the tales and whisperings of others, have stings. F. BACON, Es).

BANUL

Banii sînt expresia concentrată a avuției sociale, expresia concentrată a muncii sociale, banii sînt un titlu care permite perceperea unui tribut de la toți oamenii muncii, banii sînt o rămășiță a exploatării de ieri (V.I. LENIN, CI).

Cine a născocit banii a născut ura între frați, disprețul de părinți, omorul și zîzania și — ceea ce este mai rău — ne-a închis drumul către inimi (ANACREON. *Este vorba de lăcomia de bani, disprețuitoare a legăturilor firești dintre oameni, apărută o dată cu primele forme ale acumulării private de bunuri*).

Nu poate fi drept omul care se lasă stăpînit de ban (DEMOCRIT, fr. 50. *Căci lăcomia de bani este una din rădăcinile nedreptății*).

Banii adunați te slujesc ca un sclav sau îți poruncesc ca un domn (Imperat aut servit collecta pecunia cuique. HORA-

TIUS, E, I, 10, 47. *Averea este un mijloc, dar ea poate deveni și o sclavie*).

Cu cît crește grămada de bani cu atît crește și iubirea pentru ei (Crescit amor numini, quantum ipsa pecunia crescit. JUVENAL, S, 14, 139).

Din bani Dumnezeirea vi-e făcută! Și ce-i un biet păgîn? Nimic, vezi bine,/ Căci el ador-un zeu, dar voi pe-o sută (Fatto v'avete Dio d'oro e d'argento:/ E che altro é da voi all'idolatre, /Se non ch'egli uno, è voi n'orate cento? DANTE, I, XIX, 112—114. *Dante caracterizează aci nesațul lăcomiei de bunuri*).

Banii răscolesc împărățiile și mare cetăți le surupă (MIRON COSTIN, L., cap. IV, zac. 11. *Cronicarul adaugă în același loc proverbul polonez*: **Sula de aur zidul pătrunde**).

Banii nu sînt altceva decît o nouă formă de sclavie impersonală, în locul vechii sclavii personale (L.N. TOLSTOI, B. *Vezi în același sens mai sus, maxima a treia*).

BĂRBAT

Un bărbat nu poate redeveni copil fără a deveni copilăros (K. MARX, C. i).

Este bărbat cu adevărat acel care-și învinge nu numai dușmanii, dar și dorințele. Sînt unii care devin stăpînii unor orașe, dar rămîn sclavii femeilor (DEMOCRIT, *fr.* 214).

Mama ajută întîi pe copil, apoi tatăl; copilul își ajută apoi părinții și bărbatul pe sine însuși. (Die Mutter hilft zuerst dem Kind; der Vater dann; / Dann hilft er ihnen, und sich selbst der Mann. F. RÜCKERT, W, 16, 2, 14).

BĂTRÎN

Acel care nu-și amintește de binele ce l-a trăit a devenit bătrîn chiar din acea zi. (EPICUR, S, XIX. *Rămînem tineri prin păstrarea amintirilor bune, a acelora lăsate de împrejură-*

rile care ne-au făcut să vibrăm sufletește mai puternic. Bătrînețea este uitare, lipsă de interes pentru viață).

Nimeni nu este atît de bătrîn încît să nu-și permită să nădăjduiască o zi de existență. Dar o zi e o treaptă pe calea vieții (Nemo tam senex est, ut improbe unum diem speret. Unus autem dies gradus vitae est. SENECA, L, XII).

Bătrînul pierde unul din cele mai de seamă drepturi ale omului: acela de a fi judecat de cei asemănători cu sine (Der Alte verliert eins der grössten Menschenrechte: er wird nicht mehr von seines gleichen beurteilt. J.W. GOETHE, M. *Dreptatea cere să judecăm pe bătrîni după timpul lor. Dar cine este bătrîn? Numai acel care nu mai trăiește viața prezentului*).

vezi și OM ÎN VÎRSTĂ, TÎNĂR

BĂTRÎNEȚE

La cei înțelepți bătrînețea se ivește mai întîi la minte, apoi în corp; pe cînd la cei neînțelepți ea se ivește în corp, dar niciodată la minte (P a n c i a t a n t r a I, § 4).

Bătrînețea are destule lucruri dizgrațioase; nu le mai adăuga rușinea viciului (PLUTARH, V, M a r c u s C a t o, IX).

Bătrîneții lumii și vîrstei ei mature trebuie să-i dăm numele de antichitate. Dar bătrînețea lumii este timpul în care trăim, și nu acel al celor vechi, care era tinerețea ei (F. BACON, O. *Ideea răsturnării, în acest sens, a raporturilor de timp o găsim și la* GIORDANO BRUNO: **Dacă veți înțelege bine această vorbă, veți vedea că... noi sîntem bătrîni și că avem o vîrstă mai înaintată decît predecesorii noștri.** *În același sens,* PASCAL, *în* P r é f a c e d u t r a i t é d u v i d e, *scrie*: **Acei pe care îi numim cei vechi erau cu adevărat noi în toate lucrurile și formau propriu-zis copilăria oamenilor; și cum noi am adăugat cunoștințelor lor experiența secolelor următoare, se cuvine să fie recunoscută în noi antichitatea pe care o venerăm în alții.** *În aceste texte sînt recunoscute primele indicii ale ideii moderne de progres*).

vezi și A ÎMBĂTRÎNI

Constatăm că toţi acei care au atins vîrsta bătrîneţii înaintate au fost oameni care în tinereţea lor au muncit şi s-au ostenit (Wir finden, dass alle die, die ein sehr hohes Alter erreichten, solche Menschen waren, die in der Jugend Mühe, Arbeit, Strapazzen ausgestanden. CH. HUFFELAND, M).

BEŢIE

Beţia o vindecă sapa şi lopata (ANTON PANN, B).

BIBLIOTECĂ

Sînt luaţi drept învăţaţi şi posesorii unei biblioteci frumoase (J.A. KOMENSKI, L, 10, 8. *Reflecţia este, desigur, ironică*).

BINE

De unde ne vine binele, de acolo ne vine şi răul, dar şi mijlocul de a scăpa de el. Apa adîncă, de pildă, este folositoare în multe privinţe, dar şi primejdioasă, fiindcă te poţi îneca în ea. S-a născocit deci un mijloc de a scăpa de primejdie: înotul (DEMOCRIT, fr. 192. *Omul poate deci domina situaţiile, iar binele şi răul, în împrejurările lumii, se definesc numai în raport cu înţelepciunea şi îndemînarea omului sau cu nerozia şi stîngăcia sa. Această preţuire a omului se vădeşte adeseori la* DEMOCRIT, *de exemplu*, fr. 173: **Din bine poate rezulta adeseori rău pentru oameni, dacă aceştia nu ştiu să-l conducă şi să-l suporte cu uşurinţă. Astfel de lucruri nu trebuie socotite ca rele, ci ca bune, şi pe acestea le poţi folosi, dacă vrei, pentru a îndepărta răul**).

Văd binele şi-l aprob, dar urmez răul (Video meliora proboque, deteriora sequor. *Cuvinte ale Medeii, în* OVIDIUS, M, 7, 21—22, *citate adeseori pentru a exprima lupta raţiunii omului cu instinctele lui*).

Nu este mai bine să provoci ingratitudinea, decît să omiţi a face binele? (Ne vaut-il pas mieux encore faire des ingrats, que de manquer à faire le bien? D. DIDEROT, D).

Iubirea adevărului se arată în tendința de a descoperi și de a prețui binele, oriunde se află el (Wahrheitsliebe zeigt sich darin, dass man überall das Gute zu finden und zu schätzen weiss. J.W. GOETHE, M. *Iubirea adevărului are un sens pozitiv, constructiv; caracteristica ei este reliefarea binelui. Calomnierea continuă a realității arată o amărăciune care împiedică pe acel stăpînit de ea să recunoască adevărul și binele. Bunăvoința este o condiție a spiritului veridic*).

Așteptați mai binele nu de la moarte, ci de la voi înșivă (L. FEUERBACH, P).

Cînd rătăceam prin Univers cugetînd, am văzut puținul/Bine ce se află în lume, cum crește iute, către nemurire, / Și mulțărul de Rău cum se topește și repede coboară către / moarte (Roaming in thought over the Universe, I saw the little that is Good steadily hastening toward immortality — And the vast all that is call'd Evil I saw hastening to merge itself and become lost and dead. WALT WHITMAN, R).

Nu iubim oamenii atît pentru binele pe care ni l-au făcut, cît pentru binele pe care l-am făcut noi lor (L.N. TOLSTOI, R, partea I).

Numai aceia trăiesc, care fac binele (L.N. TOLSTOI, C, 5).

Iubim pe oameni pentru binele pe care li-l dăruim și nu-i suferim pentru răul pe care li-l facem (Мы любим людей за то добро, которое мы им сделали, и не любим за то зло, которое мы им делали. L. N. TOLSTOI, V, V, I, 1).

Străveche eroare a burghezului care dă de pomană un gologan și își închipuie că a făcut un bine și întreaga lui datorie față de toți frații săi (Antique erreur du bourgeois qui donne un sou et qui pense faire le bien, et qui se croit quitte envers tous ses frères. A. FRANCE, B. *Adevărata binefacere, adaugă France, este de a crea condițiile necesare pentru ca fiecare să trăiască din munca lui și nu din a celorlalți.* **Caritatea umană este concursul tuturor în producția și împărțirea roadelor.** *Pomana nu poate înlocui binefacerea, căci, observă France,* **pomana seamănă tot atît de puțin cu binefacerea ca strîmbătura unei maimuțe cu surîsul Giocondei**).

vezi și RĂU

Acela ce și-n fericire / Nu-și pierde capul și-i cinstit, /Cel ce rămîne umilit/ Cînd-are-avere și mărire,/ Și-acel ce-și ține jurămîntul/ Și față cu dușmanii săi:/ Tu dă-mi tovarăși p-acești trei/ Și-ți biruiesc cu ei pămîntul (G. COȘBUC, M, XXVI).

BOIER

Eu sînt născut din neam de jos. / Tu ești boier, dar ticălos!/ Ce crezi, că am să cad pe spate, / Cînd văd frumoasele-ți palate?/ Eu văd păduchi d-atîtea ori/ Și-n cele mai frumoase flori! (G. COȘBUC, M, XXXIII).

BOGAT

Cine vrea să ajungă bogat într-o zi, va fi spînzurat într-un an (LEONARDO DA VINCI, A).

În țara unde bogați sînt numai bogații, săracii devin cu atît mai săraci (In einem Land, wo reich die Reichen sind allein, /Werden die Armen nur um desto ärmer sein. F. RÜCKERT, W).

BOGĂȚIE

Bogăția conformă cu natura are o limită precisă și se procură ușor; în schimb cea rîvnită de păreri deșarte nu cunoaște nici o limită (EPICUR, M, 144).

Averea nu este un bine; luxul este un rău; cumpătarea este un bine. Căci ea îndeamnă la economie și la sporul celor bune, pe cînd bogăția împinge la risipă și la călcarea măsurii. De aceea, greu este și ca bogatul să ajungă la înțelepciune, și ca înțeleptul să ajungă la bogăție (EPICTET, F, 21).

O dată cu bogăția crește grija (Crescentem sequitur cura pecuniam. HORATIUS, O, III, 16, 17. *Pentru păstrarea ei*).

ATHENA FARNESE, STATUIE ANTICĂ.
COPIE ROMANĂ

PROMETEU ELIBERAT DE HERCULE, DESEN PE VAS ANTIC (SECOLUL AL VI-LEA Î.E.N.)

Cel ce-şi încuie bogăţia/ Şi pe săraci nu-i dăruieşte,/ Nici pentru el nu cheltuieşte,/ E o momîie ce păzeşte,/ Pe seama altora cîmpia (G. COŞBUC, M, XXIV).

BROASCĂ

Broasca se hrăneşte cu pămînt şi rămîne slabă fiindcă nu mănîncă niciodată de ajuns, temîndu-se că ar putea să termine pămîntul (Il rospo si pasce di terra e sempre sta macro, perchè non si sazia: tanto è'l timore che essa terra non li manchi. LEONARDO DA VINCI, B. *Avarul e în stare să economisească şi elementele naturii*).

BUCURIE

A te lipsi de o bucurie spre a face pe alţii să se împărtăşească din ea, tocmai aceasta e dovada omeniei şi a bunătăţii tale (Contra tibi aliquid ipsi demere quod addas aliis, id demum est humanitatis ac benignitatis officium. T. MORUS, U, II).

Tăcerea este interpretul cel mai elocvent al bucuriei (Silence is the perfectest herald of joy. W. SHAKESPEARE, M, II, 1).

vezi şi PLĂCERE

BUN

Cînd vezi un om bun, gîndeşte-te să-l întreci: cînd vezi un om rău, cercetează-ţi inima (CONFUCIUS, A).

Dacă vrei să devii bun, dă-ţi seama întîi că eşti rău (EPICTET, F, 3).

Celui bun nu-i pasă de dezaprobarea răilor (DEMOCRIT, fr. 48. *Independenţa noastră nu se poate afirma decît împotriva răilor*).

Trebuie să fii ceva mai mult decît bun pentru a fi de ajuns de bun (Il faut être un peu trop bon pour l'être assez. MARIVAUX, J, I, 2).

Nu eşti bun de nimic dacă nu eşti bun decît pentru tine (C'est n'être bon à rien de n'être bon qu'à soi. VOLTAIRE, D. *Valoarea are totdeauna un sens social*).

Recomandă concetăţenilor tăi nu lucrul cel mai plăcut, ci cel mai bun (SOLON. *Deşi s-ar putea să devii impopular, la început, nerecomandînd ceea ce este mai plăcut, ai în vedere adevăratele interese ale societăţii şi conduce-te după conştiinţa ta*).

BUN SIMŢ

Bunul simţ este lucrul cel mai bine împărţit din lume, căci fiecare crede că este atît de îndestulător împărtăşit dintr-însul încît chiar acei care sînt mai greu de mulţumit în orice altă privinţă nu doresc să-l aibă într-o măsură mai mare (Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée; car chacun pense en être si bien pourvu, que ceux mêmes qui sont les plus difficiles à contenter en toute autre chose, n'ont point coutume d'en désirer plus qu'ils en ont. R. DESCARTES, D, I. *Bunul simţ, după Descartes, este facultatea de a distinge adevărul de fals; faptul că el este dat tuturor oamenilor, asigură posibilitatea ştiinţei de a se comunica în chip universal. Acest principiu, fundamentul raţionalismului clasic, a avut un mare rol în combaterea şi înlăturarea unora din erorile provenite din epocile anterioare ale civilizaţiei*).

BUNĂTATE

Există numai două virtuţi. O, de-ar fi de-a pururi unite: bunătatea mereu puternică, puterea mereu bună (Nur zwei Tugenden giebt's. O, wären sie immer vereinigt, / Immer die Güte auch gross, immer die Grösse auch gut. F. SCHILLER, G).

Ce este bunătatea?
O frumuseţe pe care o percepi direct cu sufletul (A. VLAHUŢĂ, G).

BURGHEZ

Pe burghez un eveniment îl interesează în măsura în care se răsfrînge nemijlocit asupra situaţiei sale personale (K. MARX, SG).

C

CĂLĂTORIE

Cine se gîndeşte numai la locul unde trebuie să ajungă, îşi strică plăcerea călătoriei (Nur aufs Ziel zu sehen, verdirbt die Lust am Reisen. F. RÜCKERT, W).

CĂLDURĂ

Căldura n-ar trebui să fie lipsită de lumină, nici lumina de căldură (Keine Wärme sollte ohne Licht, aber auch kein Licht ohne Wärme sein. F. HEBBEL, T, 233. *Căci există şi lumină lipsită de căldură, inteligenţă fără omenie*).

CALE DE MIJLOC

Frumoasă este justa cale de mijloc. Nu-mi place nici ceea ce o depăşeşte, nici ceea ce rămîne sub ea (DEMOCRIT, fr. 102. *Nici excesul, nici neîndestularea, nici aviditatea, nici lipsa de poftă, nici risipa, nici avariţia nu sînt de recomandat şi nici de dorit. „Calea de mijloc" este unul din principiile fundamentale ale gîndirii etice a antichităţii*).

CALITATE

Oamenii dobîndesc o calitate anumită acţionînd constant în acelaşi mod (ARISTOTEL, E, III, cap. 5).

CAPACITATE

Există entuziaşti fără capacitate, şi aceştia sînt oameni în adevăr periculoşi (Es gibt Schwärmer ohne Fähigkeit, und

dann sind sie wirklich gefährliche Leute. G. CHR. LICHTENBERG, A. *Prin „capacitate“ cred că Lichtenberg înțelege nu numai talentul și puterea înfăptuirii, dar și simțul practic al realității, al limitelor și posibilităților ei. Entuziasmul fără capacitate compromite țintele lui*).

CAPODOPERĂ

Cred că firul de iarbă nu este mai neînsemnat decît călătoria de o zi a stelelor. Și furnica-i la fel de perfectă, și un fir de nisip sau un ou de ciocănitoare. Și brotăcelul e o capodoperă comparabilă cu cele mai mari (I believe a leaf of grass is no less than the journey work of the stars, — And the pismire is equally perfect, and a grain of sand, and the egg of the wren, — And the tree-toad is a chef-d'œuvre for the highest. W. WHITMAN, S).

A CAPTIVA

Uiți o sumă de defecte / Pentru o singură virtute,/ Cei ce captivează iute/ sînt naturi perfecte (G. COȘBUC, M, XXXI).

CARACTER

Unde nu există un caracter mare nu există nici om mare, nici artist mare, nici mare om de acțiune (Où le caractère n'est pas grand, il n'y a pas de grand homme, il n'y a même pas de grand artiste, ni de grand homme d'action. ROMAIN ROLLAND, B).

Are caracter în lucrurile mari și mici acela care arată consecvență în ceea ce se simte capabil a face. (Charakter im grossen und kleinen ist, dass der Mensch demjenigen eine stete Folge gibt, dessen er sich fähig fühlt. J.W. GOETHE, M. *Caracterul nu presupune numai voință și stăruință, dar și cunoaștere de sine*).

vezi și ÎNCĂPĂȚÎNARE

Citeşte acea carte despre care viaţa poate spune: „Îmi aparţine" (Hoc lege, quod possit dicere vita „Meum est". MARŢIAL, E, X, 4, 8).

Cărţile ne delectează pînă în măduva oaselor, ne grăiesc, ne dau sfaturi şi sînt unite cu noi printr-o familiaritate vie şi armonioasă (Libri medullitus delectant, colloquuntur, et viva quadam nobis atque arguta familiaritate iunguntur. PETRARCA, E, III, 18. *Laudă a cărţii, caracteristică pentru pasiunea de lectură a umaniştilor*).

Cărţile trebuie să urmeze ştiinţei şi nu ştiinţa cărţilor (Books must follow sciences, and not sciences books. F. BACON, P).

Cele mai bune cărţi sînt acelea pe care le întregesc cititorii (Les livres les plus utiles sont ceux dont les lecteurs font eux-mêmes la moitié. VOLTAIRE, Ph).

Marile cunoştinţe, cele cu adevărat importante, nu ştim de unde le-am luat. Nu din cartea tipărită la Marc-Michel Rey, ci din cartea lumii (D. DIDEROT, P. *Aceeaşi metaforă a cărţii lumii la* VOLTAIRE, Zadig, 3, J.J. ROUSSEAU, La Nouvelle Héloïse, VI, 3. *Tema „cărţii lumii" sau a „naturii" are o lungă istorie. Materialul a fost grupat de* E.R. CURTIUS, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, p. 321 şi urm. *Tema apare în oratoria religioasă medievală şi revine la gînditorii secolului al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea, ca un protest împotriva ştiinţei livreşti a scolasticii şi pentru noile metode moderne ale observaţiei. Astfel, la* MONTAIGNE, Essais, I, 36: **această lume mare... este oglinda în care trebuie să privim pentru a ne cunoaşte din unghiul potrivit. Pe scurt, aceasta vreau să fie cartea şcolarului meu.** DESCARTES, *în* Discours de la méthode *finele primei părţi scrie*: **Îndată ce vîrsta mi-a permis să ies de sub autoritatea preceptorilor mei, am părăsit în întregime studiul literelor şi, hotărîndu-mă să nu caut altă ştiinţă decît aceea care se putea găsi în mine sau în marea carte a lumii, am folosit restul tinereţii mele pentru a călători şi pentru a vedea curţi şi armate.** GALILEI *crede că această „carte a universului" este scrisă în limbaj matematic*).

Unele cărți par a fi fost scrise, nu pentru a învăța ceva din ele, ci pentru a afla că scriitorul lor a știut ceva (Gewisse Bücher scheinen geschrieben zu sein, nicht damit man daraus lerne, sondern damit man wisse, dass der Verfasser etwas gewusst hat. J.W. GOETHE, M. *Este vorba de cărțile scriitorilor pedanți și vanitoși*).

O carte are nevoie de timpul ei, ca și un copil. Toate cărțile scrise repede, în puține săptămîni, îmi trezesc o anumită prejudecată împotriva autorului; o femeie onestă nu naște copilul ei înainte de nouă luni (Ein Buch will seine Zeit, wie ein Kind. Alle schnell in wenigen Wochen geschriebenen Bücher erregen bei mir ein gewisses Vorurteil gegen den Verfasser; eine honnete Frau bringt ihr Kind nicht vor dem neunten Monat zur Welt. H. HEINE, G).

Sînt cărți... care ocupă în viața noastră același loc cu părinții, cu cei dragi și experiențele mari (There are books... which take rank in our life with parents and lovers and passionate experiences. R. EMERSON, S B).

Singura carte perfectă o scriam eu, dacă puteam (Le seul livre parfait, c'est moi qui l'écrivais, si je pouvais. J. RENARD, J, 1908).

CASTITATE

Castitatea este o bogăție care răsare din prea-plinul iubirii (R. TAGORE, P, 73).

CAUZĂ

Fericit e acela ce poate cunoaște cauzele lucrurilor (Felix qui potuit rerum cognoscere causas, VIRGILIUS. G, 2, 490. *Pentru că astfel se eliberează de teroarea pe care o inspiră necunoscutul*).

Vom risca totdeauna să ne înșelăm, atunci cînd, din dorința de a simplifica, vom voi să derivăm toate fenomenele naturii dintr-o cauză unică (P.H. D'HOLBACH, P).

vezi și PRICINĂ

CEAS

De cîte ori sună ceasul, totul pe lumea asta își ia rămas bun de la noi (A chaque fois que l'heure sonne, tout ici-bas nous dit adieu. V. HUGO, C, Napoléon II, 11. *Căci totul este într-o continuă mișcare*).

CELEBRU

Un nenorocit care se crede celebru se simte consolat (VOLTAIRE, P *Este una din iluziile orgoliului*).

CER

Schimbă cerul, dar nu sufletul lui, acel care aleargă peste mare (Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt, HORATIUS, E, I, 11, 27. *Deci, locul așezării sale nu-l schimbă pe om, cel puțin atîta timp cît nu s-au produs adaptări definitive la noile împrejurări*).

A CERCETA

Dacă cercetezi bine, vei găsi (PLATON, G, 503. *Metoda asigură succesul cercetării*).

CERCETARE

Științele sînt uși, iar cheile lor sînt cercetările (ANTON PANN, T).

CERTITUDINE

Dacă omul va începe cu certitudinile, va sfîrși prin a se îndoi; dar dacă se va mulțumi a începe cu îndoielile, va sfîrși prin a avea certitudini (If a man will begin with certainties, he will end with doubts; but if he will be content to begin with doubts, he shall end in certainties. F. BACON, A, I. *Îndoiala metodică este prima regulă a metodei. Împrejurarea va fi recunoscută, curînd după Bacon, de René Descartes*).

Precum orice sentiment displăcut ne determină a face tot posibilul pentru a-l face să înceteze şi a fi înlocuit cu sentimentul plăcut respectiv, tot aşa îndoiala ne stimulează neîncetat să ne desfacem de dînsa şi să o înlocuim cu sentimentul plăcut al certitudinii (V. CONTA, B, II, 3. *Observaţie referitoare la rolul sentimentului în cercetare*).

CETĂŢEAN

Cu cît cetăţenii răi sînt mai nevrednici să ocupe posturile înalte, cu atît devin mai lăsători şi cu atît se umflă mai mult în prostie şi insolenţă (DEMOCRIT, fr. 254).

Omul care este amabil şi curtenitor cu străinii arată că este un cetăţean al lumii (If a man be gracious and courteous to strangers, it shows he is a citizen of the world. F. BACON, Eg).

CEZAR

Sau Cezar sau nimic (Aut Caesar aut nihil, *vorbă atribuită lui* CESARE BORGIA).

CÎINE

Tot cîinele iese din iarnă, dar numai pielea lui ştie (ANTON PANN, S).

CINĂ

Cina ucide jumătate din Paris, prînzul pe cealaltă (Le souper tue la moitié de Paris, le dîner l'autre. CH. MONTESQUIEU, P).

CINE EŞTI

Spune-mi cu cine te aduni ca să-ţi spun cine eşti şi cu ce te ocupi ca să-ţi spun ce poţi deveni (Sage mir, mit wem du umgehst, so sage ich dir, wer du bist; weiss ich womit du dich

beschäftigst, so weiss ich, was aus dir werden kann. J.W. GOETHE, M. *În orice fel de activitate există o latură spontană care indică posibilitățile individului, după cum prietenii pot caracteriza un om*).

Nu sîntem nicidecum întotdeauna în cunoștință de noi înșine, conștiința de noi înșine rămîne slabă, întrucît nu dispunem niciodată în chip simultan și în aceeași clipă de tot ce ne aparține. Numai în clipele de rară claritate, concentrare și privire atotcuprinzătoare, știm cu adevărat cine sîntem, și modestia oamenilor de seamă, adeseori surprinzătoare, pornește în bună parte din faptul că acești oameni știu de obicei puțin despre ei înșiși, nu sînt prezenți lor înșile și se simt cu drept cuvînt ca oameni obișnuiți (TH. MANN, E. *Una din greutățile cunoașterii de sine provine din imposibilitatea de a cuprinde succesiunea ca simultaneitate. Omul ajunge însă să se cunoască pe sine în operele sale, în toate faptele de creație în care se exteriorizează și se solidifică fondul său*).

CINSTE

Căci cu cinstea nici un bine nu se aseamănă (Î n v ă ț ă t u r i l e l u i N e a g o e B a s a r a b, p. 153).

A CÎNTA

Ceea ce nu merită să fie spus, este cîntat (Ce qui ne vaut pas la peine d'être dit, on le chante. P. BEAUMARCHAIS, B, I, 2. *În cîntece dobîndesc însemnătate și lucrurile mici*).

CÎNTEC

Cîntecul micșorează grijile întunecate (Minuentur atrae/Carmine curae. HORATIUS, O. *Puterea consolatoare a cîntecului*).

CIRCUMSPECȚIE

Cea mai bună parte a vitejiei este circumspecția (The better part of valour is discretion. W. SHAKESPEARE, H, V, 4. *Maxima aceasta este pronunțată de Falstaff și are în gura lui un sens cinic, pe care simțul moral îl dezaprobă*).

CIRCUMSTANȚĂ

Nu cred în circumstanțe. Oamenii care se descurcă în lumea aceasta sînt cei care sînt treji și caută circumstanțele care le sînt utile (I don't believe in circumstances. The people who get on in this world are the people who get up and look for the circumstances they want. B. SHAW, W, II).

CÎRMUITOR

Pentru ca unul singur să se răsfețe în plăceri și desfătări, înconjurat de cei care, jur împrejur, suferă și gem, înseamnă să fii, nu cîrmuitorul unui stat, ci paznicul unei temnițe (Et profecto unum aliquem voluptate ac deliciis fluere, gementibus undique ac lamentantibus aliis, hoc non est regni, sed carceris esse custodem. T. MORUS, U, I).

CÎȘTIG

Cîștigul nu se satură niciodată (THALES *Este primejdia dorinței de cîștig*).

Alege mai bine paguba decît cîștigul cu ocară, căci cea dintîi îți aduce numai o dată necaz, pe cînd cel de-al doilea totdeauna (CHILON, *unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei vechi*).

Speranța cîștigului necinstit este începutul pierderii (DEMOCRIT, fr. 221. *Căci mai întîi, după cum arată* fr. 220: **Cîștigurile necinstite aduc pierderea onoarei (virtuții)** și fr. 224: **Lăcomia de a cîștiga mai mult duce la pierderea puținului pe care-l ai, făcîndu-te să te asemeni cu cîinele lui Esop**).

A CÎȘTIGA

Toate felurile de a-ți cîștiga pîinea sînt tot atît de onorabile pentru un om cinstit: să tai lemne sau să stai la cîrma statului. Conștiința te întreabă nu cît ai fost de folositor, ci cît ai vrut să folosești (Alle Arten sein Brot zu verdienen, sind einem ehrlichen Mann gleich anständig: Holz zu spalten, oder am Ruder des Staates zu sitzen. Es kommt seinem Ge-

wissen nicht darauf an, wieviel er nützt, sondern wieviel er nützen wollte. G. LESSING, B).

A CITI

A citi mult face [pe unii] trufaşi şi pedanţi; a vedea multe te face înţelept, înţelegător şi util (G. CHR. LICHTENBERG, B).

Tot ce-mi place mă aprinde, şi-n minutul ce citesc, /A putea lucra întocmai deocamdată socotesc (GR. ALEXANDRESCU, E. *Notaţie spirituală a sugestiei sub care alunecă mulţi cititori, dîndu-le iluzia unei puteri personale de creaţie*).

Omul n-ar trebui să citească pentru ca să înghită de toate, ci mai curînd să vadă de ceea ce are nevoie (H. IBSEN, P, IV).

CITIRE

Cititul îl face pe om deplin; vorbirea îl face prompt; iar scrisul îl face exact (Reading maketh a full man; conference a ready man; and writing an exact man. F. BACON, Est).

Cei ce topesc multe lumînări în citirea cărţilor, tocesc şi vederea ochilor trupului; dar cei ce n-au căutat niciodată pe slove, măcar că şi-au păzit mai ascuţită vederea ochilor, însă neştiinţa i-a vîrît în întuneric şi în tartarul necunoştinţei (D. CANTEMIR, I, I).

vezi şi MULT, SCRIS

CIVILIZAŢIE

Civilizaţia este adunarea împreună a izbînzilor ştiinţifice şi a izbînzilor politice (M. KOGĂLNICEANU, D).

Adevăraţii protivnici ai civilizaţiei sînt, întîi, omul varvar, duşman civilizaţiei, pentru sine şi pentru toţi şi, al doilea, omul egoist, dorind civilizaţia, averea şi vrednicia numai pentru sine şi a sa castă (GH. ASACHI, R. *Sînt astfel comentate ideile lui Kogălniceanu din articolul* Despre civilizaţie).

Instinctul poporului este totdeauna de acord cu idealul civilizației (L'instinct du peuple est toujours d'accord avec l'idéal de la civilisation. V. HUGO, A, Depuis l'exil. Rentrée à Paris, 4 septembrie 1870).

vezi și MUNCĂ

CIZMAR

Cizmarul să-și vadă de ciubotele lui (Ne sutor supra crepidam. PLINIUS, N, 35, 84, *vorbă atribuită pictorului Apelles, care ar fi respins astfel critica adusă de un cizmar operei lui. Este o maximă a orgoliului profesional, întrucît operele artei sînt adresate tuturor și deci mi se pare că oricine poate să le judece cu bună-credință, iar ca cetățeni avem dreptul să ne rostim asupra tuturor lucrurilor de interes general. Prețuirea specialității și a competenței în muncă nu îndreptățește pe nimeni să se închidă în orgoliu disprețuitor*).

CLARITATE

Claritatea împodobește cugetările profunde (La clarté orne les pensées profondes. L. VAUVENARGUES, R, 4).

Claritatea este buna-credință a filozofilor (La clarté est la bonne foi des philosophes. L. VAUVENARGUES, R, 372. *Claritatea este și o însușire morală*).

CLASĂ

Orice clasă nouă, care ia locul clasei care a stăpînit înaintea ei, este nevoită, chiar numai pentru a-și îndeplini scopul, să prezinte interesele ei ca interese comune ale tuturor membrilor societății, adică — exprimînd aceasta în mod ideal — să dea ideilor ei forma generalității, să le înfățișeze ca singurele raționale, general valabile (K. MARX — F. ENGELS, I, *Afirmația se referă la burghezia ascendentă*).

Atîta timp cît există clase, libertatea și egalitatea claselor este o înșelăciune burgheză (V.I. LENIN, SI. *Este vorba de societatea împărțită în clase antagoniste*).

Societatea este compusă din două mari clase: acei care au mai multe ospeţe decît poftă şi acei care au mai multă poftă decît ospeţe (La société est composée de deux grandes classes: ceux qui ont plus de dîners que d'appétit, et ceux qui ont plus d'appétit que de dîners. N. CHAMFORT, M. *Este vorba, desigur, de societatea împărţită în clase antagoniste*).

Dar de cînd reforma şi unificarea legilor trebuie să se facă în folosul celor puţini, iar nu a celor mulţi, în folosul unei clase, iar nu a populaţiunei întregi? (M. KOGĂLNICEANU, I. *Întrebare care conţine o afirmaţie în favoarea celor mulţi*).

CLASIC

Clasic este ceea ce e sănătos, romantic ceea ce e bolnav (Klassisch ist das Gesunde, romantisch das Kranke, J.W. GOETHE, M. *Vorbă adeseori citată şi care îl zugrăveşte pe Goethe, dar care pare a exprima o generalizare prea largă*).

CLIPĂ

Clipa de faţă este o puternică zeiţă (Die Gegenwart ist eine mächtige Göttin. J.W. GOETHE, T, IV, 4. *Zadarnic te refugiezi în trecut, actualitatea te determină*).

COBORÎŞ

Unde este coborîşul mai uşor este urcuşul mai greu (LEONARDO DA VINCI, A).

A COMANDA

Dacă ai învăţat să asculţi, te vei pricepe să comanzi (SOLON. *În orice post de comandă se cuvine să te gîndeşti la acei care vor executa comenzile tale, aşa cum, altădată, ai executat şi tu comenzile altora*).

COMEDIE

Cea din urmă fază a unei forme istorice este c o m e d i a ei. Zeii Eladei, care fuseseră o dată răniţi de moarte în chip tragic în Prometeul încătuşat al lui Eshil, au trebuit să moară încă o dată, în chip comic, în dialogurile lui Lucian. De ce se petrec astfel lucrurile în istorie? Pentru ca omenirea să se despartă c u v o i o ş i e de trecutul ei. (K. MARX, CF).

COMIC

Comicul este negaţia continuă a naturii (Das Komische ist die beständige Negation der Natur. F. HEBBEL, T, 76. *Natura nu este niciodată comică*; *comic este ceea ce o contrazice*).

vezi şi MUNTE

COMOARĂ

Înţeleptul nu-şi agoniseşte comori. Cu cît dă mai mult altora, cu atît strînge pentru sine (LAO TSE, C, 81).

A COMPUNE

Ultimul lucru pe care îl găseşti cînd compui o lucrare este descoperirea aceluia pe care trebuie să-l pui la început (La dernière chose qu'on trouve en faisant un ouvrage, est de savoir celle qu'il faut mettre la première. B. PASCAL, P, I, 19).

A COMUNICA

A comunica ceva este un fapt al naturii; a primi o comunicare, aşa cum este ea gîndită, este faptul culturii (Sich mitzuteilen ist Natur; Mitgeteiltes aufzunehmen, wie es gegeben wird, ist Bildung. J.W. GOETHE, M. *Trebuie să te formezi pentru a şti să asculţi. Există o artă a ascultării?*

Se pare că da. A te pricepe să asculţi pe oameni este o achiziţie a înţelepciunii).

vezi şi CIVILIZAŢIE

A CONCEPE

Ceea ce concepi bine se enunţă cu claritate. Şi cuvintele menite să-ţi exprime concepţia ţi se prezintă cu uşurinţă (Ce qu'on le conçoit bien s'énonce clairement. Et les mots pour le dire arrivent aisément. N. BOILEAU, A, I).

CONDUCĂTOR

Cine doreşte să devină conducător, acela este dator să se supravegheze ((Кто хочет быть руководителем, должен за собой следить. M.I. KALININ, C).

A CONSIMŢI

Cel care consimte uşor, arareori îşi ţine cuvîntul (LAO TSE, C, 63).

CONSOLARE

Nu e nimic mai întristător decît consolările scoase din necesitatea răului, din inutilitatea remediilor, din fatalitatea destinului, din ordinul Providenţei şi din nenorocirea condiţiei umane. Înseamnă că-ţi baţi joc atunci cînd voieşti să îndulceşti un rău prin consideraţia că te-ai născut nenorocit (MONTESQUIEU, L, XXXIII. *Moralele fataliste nu pot aduce alte consolări decît cele de mai sus*).

CONŞTIINŢĂ

Nu conştiinţa oamenilor le determină existenţa, ci dimpotrivă existenţa lor socială le determină conştiinţa (K. MARX, P).

A CONSTRUI

Ceea ce distinge din capul locului pe cel mai prost arhitect de albina cea mai perfectă, este faptul că el a construit celula în capul său, înainte de a o construi din ceară. La sfîrșitul procesului de producție apare un rezultat, care încă la începutul acestui proces exista în mod ideal, în închipuirea muncitorului (K. MARX, C).

CONTEMPORAN

Trăiește cu secolul tău, dar nu fi creatura lui; dă contemporanilor tăi lucrul de care au nevoie, nu acel pe care-l laudă (Lebe mit deinem Jahrhundert, aber sei nicht sein Geschöpf; leiste deinen Zeitgenossen, aber was sie bedürfen, nicht was sie loben. F. SCHILLER, U, IX. Brief. *Marile spirite își simt răspunderi și față de viitor*).

CONTRADICȚIE

Viața constă înainte de toate în faptul că o ființă este în fiecare clipă aceeași și totuși alta. Viața este și ea deci o contradicție existentă în obiecte și în procese, contradicție care se naște și se rezolvă continuu, și de îndată ce încetează contradicția, încetează și viața, survine moartea (F. ENGELS, A).

Tot ce se întîmplă se produce prin contradicție (HERACLIT, 22, A, 1. *Prima scînteiere a înțelegerii dialectice a lumii*. Cp. fr. 126: **Recele devine cald, caldul rece, umedul uscat, uscatul umed**, și 22, A, 1: **Lucrurile sînt unite prin opoziția dintre ele**. *Heraclit critica versul unui poet care exprima dorința ca orice conflict să dispară pe pămînt și în cer, căci după cum ne transmite Aristotel*, 22, A, 22: **N-ar putea exista nici o armonie dacă n-ar exista sunete înalte și joase și nici o ființă vie dacă n-ar fi principii bărbătești și femeiești, opuse între ele**. Cp. și fr. 8: **Cele contrarii se unesc între ele și din [sunetele] opuse apare armonia cea mai frumoasă, și tot ce se întîmplă apare pe calea luptei**).

CONVERSAȚIE

În conversații și în jurul mesei am fost totdeauna încîntat să găsesc un om care să-și dea osteneala să strălucească: un om de felul acesta se oferă totdeauna ca țintă și toți ceilalți rămîn sub scut (Dans les conversations et à table, j'ai toujours été ravi de trouver un homme qui voulut prendre la peine de briller: un homme de cette espèce présente toujours le flanc, et tous les autres sont sous le bouclier. MONTESQUIEU, P).

A SE CONVINGE

Te convingi mai bine, de obicei, prin motivele pe care le-ai găsit singur, decît prin acele apărute în spiritul altora (On se persuade mieux, pour l'ordinaire, par les raisons qu'on a soi-même trouvées, que par celles qui sont venues dans l'esprit des autres. B. PASCAL, P, I, 10. *Experiența personală, în care intră și experiența personală a căutării adevărului, este unul din izvoarele prețioase ale certitudinii*).

CONVINGERE

Acela care se slujește de încurajare și de cuvinte convingătoare, pentru a îndruma pe cineva pe căile virtuții, va izbuti mai bine decît acel care invocă legea și folosește constrîngerea. Căci este probabil ca acela care se ferește de a face o faptă nedreaptă numai pentru că legea îl oprește, o va săvîrși în secret, în timp ce acela care a fost călăuzit pe drumul datoriei sale prin convingere nu va face ceva rău, nici în secret nici pe față. De aceea, omul care făptuiește binele cu înțelegere și cunoștință de cauză va rămîne totdeauna hotărît și drept (DEMOCRIT, fr. 181. *Convingerea e superioară constrîngerii ca metodă a educației morale!*).

COPIL

Dacă nu-i deprinzi pe copii să muncească, nu vor învăța nici să citească, nici să scrie, nici muzica, nici gimnastica, nici ceea ce cuprinde întreaga virtute a omului: respectul, izvorît din exercitarea tuturor învățăturilor de mai sus

(DEMOCRIT, fr. 179. *Respectul pentru muncă și pentru cultură este deci rezultatul cel mai de seamă al învățăturii, căci cum vei putea spori bunurile lumii dacă nu ai ajuns să respecți pe acele produse pînă la tine și, prin cunoașterea propriei tale osteneli, să respecți munca și osteneala tuturor oamenilor dinaintea și din jurul tău? Cugetarea de mai sus recunoaște învățăturii un scop mai înalt decît acela de care ne vorbește tot* Democrit, fr. 180: **Cultura este podoaba fericiților și refugiul celor nenorociți.** *Cultura nu poate fi numai podoabă sau refugiu; este o putere a vieții, un bun necesar și activ*).

Om mare este cel care nu și-a pierdut inima sa de copil (MENG TSEU, IV, 2, cap. 12).

Rămîi de-a pururi copil dacă nu știi ce s-a întîmplat înaintea nașterii tale (Nescire quid ante quam natum sis, acciderit, id est semper esse puerum. CICERO, D, 34, 120. *Rezultă de aici marea însemnătate educativă a științei istoriei*).

Datorim copilului respectul cel mai mare (Maxima debetur puero reverentia. JUVENAL, S, 14, 47; *deoarece copilul reprezintă viitorul, și curățenia lui ne impune grija cea mai delicată în toate atitudinile față de el*).

Celelalte lucruri se iau din pămînt; copiii, însă, purced din ființa noastră și sînt identici cu noi. De aceea li se cuvine aceeași dragoste și cinste pe care o avem față de noi înșine (J.A. KOMENSKI, I).

Copiii au mai multă nevoie de modele decît de critici (Les enfants ont plus besoin de modèles que de critiques. J. JOUBERT, P, XIX, 3. *Deci, educatorule, are mai multă importanță cine ești, decît ce spui*).

Viața este o flacără ce se stinge întotdeauna, dar recapătă scînteie de cîte ori se naște un copil (Life is a flame that is always burning itself out, but it catches fire again every time a child is born. B. SHAW, A).

A renunța să formezi copilul înseamnă a lăsa ca personalitatea lui să se dezvolte, însușindu-și haotic din mediul înconjurător toate motivele vieții (Rinunziare a formare il bambino

significa solo permettere che la sua personalità si sviluppi accogliendo caoticamente dall'ambiente generale tutti i motivi di vita. A. GRAMSCI, S, 30 XII 1929).

CORP

Să punem orice preferință și orice aversiune în legătură cu sănătatea corpului și cu liniștea sufletului, deoarece acestea alcătuiesc adevăratul scop al vieții fericite. Toate actele noastre nu urmăresc decît realizarea lui, anume să nu suferim trupește și să nu fim tulburați sufletește (EPICUR, E, § 128).

Iubești un corp fără suflet sau fără sentiment cînd îl iubești fără consimțămîntul și dorința sa (On aime un corps sans âme ou sans sentiment quand on aime un corps sans son consentement et sans son désir. MONTAIGNE, E, III, V).

E spiritul acel ce își clădește corpul (Es ist der Geist, der sich den Körper baut. F. SCHILLER, W. *În relația dintre corp și suflet, observăm nu numai acțiunea celui dintîi asupra celui din urmă, dar și acțiunea contrarie, prin care corpul poate deveni mai viguros, mai suplu, mai grațios*).

vezi și TRUP

COTIDIAN

Cînd cotidianul vi se pare sărac nu-l acuzați pe el; acuzați-vă pe voi, spuneți-vă că nu sînteți destul de poet pentru a-i evoca bogățiile; căci pentru creator nu există sărăcie și nici vreun loc sărac și indiferent (R.M. RILKE, B, 17 februarie 1903).

A CREDE

Oamenii cred cu plăcere, ceea ce ei doresc (Libenter homines id, quod volunt, credunt. JULIUS CAESAR, B, III, 18. *Credințele oamenilor își înfig rădăcinile în viața lor*).

CREDIBIL

Nu există adevăr, oricît de ușor credibil, care să nu fi părut mai întîi de necrezut, nici vreun lucru oricît de mare sau de uimitor pentru care admirația noastră să nu scadă treptat (Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum / Difficilis magis ad credendum constet, itemque / Nil adeo magnum neque tam mirabile quidquam, / Quod non paulatim minuant mirarier omnes. LUCRETIUS, R, II, 1025-1028. *Deprinderea are deci efecte intelectuale și emotive: reduce incredibilul și slăbește admirația. De aceea, pentru aprecierea unei idei noi sau a oricărei inovații, este necesar să ni le reprezentăm în momentul în care au apărut. Este o exigență a conștiinței istorice*).

CREDINȚĂ

Credința care nu acționează, este oare o credință sinceră? (La foi qui n'agit, est-ce une foi sincère? J. RACINE, A, I, 1. *Desigur că nu. Acțiunea este nu numai dovada unei credințe, dar și consecința ei inevitabilă*).

Credința este ca un capital depus la casa de economie, din care fiecare se poate îndestula în zile de nevoie; credinciosul își încasează liniștit dobînzile (Der Glauben ist ein häuslich, heimlich Kapital, wie es öffentliche Spar- und Hilfskassen gibt, woraus man, in Tagen der Not, einzelnen ihr Bedürfnis reicht; hier nimmt der Gläubige sich seine Zinsen im stillen selbst. J. W. GOETHE, M. *Activitatea neliniștită a cercetării rușinează confortul cam burghez al credinței*).

Iresurile și prejudețele au fost, și tot mai sînt încă, un mare inamic al progresului și al civilizațiunii; știința se luptă neîncetat în contra lor și caută a le doborî. Multe dintr-aceste false credințe sînt numai creațiunea interesului și ambițiunii unor caste care le-au împlîntat în inima mulțimei cu scop de a o domina (I. GHICA, S).

Ideile căpătate pe calea credinței derivă tot din experiență, deși poate nu avem conștiința de aceasta, însă derivă dintr-o experiență viciată, trunchiată sau incompletă (V. CONTA, B, II, 3).

E lesne să te sprijini pe credință. Frumos, dar greu e să stai pe picioarele tale (I. MADACH, T, II. *E vorba de credința religioasă, căreia poetul îi preferă convingerea obținută prin rațiune*).

A CREDE

Căci lăsînd pe tineri să fie crescuți cît se poate de rău și încă din cea mai fragedă vîrstă să se strice încetul cu încetul, spre a-i pedepsi apoi, cînd, ajungînd oameni în toată firea, săvîrșesc crimele ce au încolțit în sufletul lor încă din copilărie, ce altceva faceți, rogu-vă, decît să vă spînzurați hoții pe care vi i-ați crescut? (Siquidem quum pessime sinitis educari et mores paulatim ab teneris anuis corrumpi, puniendos videlicet, tum demum, quum ea flagitia viri designent, quorum spem de se perpetuam a pueritia usque praebuerant, quid aliud quaeso, quam facitis fures et iidem plectitis? T. MORUS, U, I).

Tot ce crește își păstrează desăvîrșirea numai un scurt moment (Every thing that grows / Holds in perfection but a little moment. W. SHAKESPEARE, S, XV).

CRIMĂ

Frica urmează crimei și e pedeapsa ei (La crainte suit le crime, et c'est son châtiment. VOLTAIRE, S, V, 1).

Crima nu iartă niciodată pe criminal (Jamais au criminel son crime ne pardonne. V. HUGO. Ch, III. XVI).

CRIMINAL

Criminalul, în clipa în care făptuiește crima, este totdeauna un bolnav (Акт исполнения преступления сопровождается всегда болезнию. F. DOSTOIEVSKI, C, III, V).

CRITIC

Un critic excelent ar fi un artist înzestrat cu multă știință și mult gust, lipsit de orice prejudecată și de orice

invidie, adică un om greu de găsit (Un excellent critique serait un artiste qui aurait beaucoup de science et de goût, sans préjugés et sans envie. Cela est difficile à trouver. VOLTAIRE, Ph C).

Greşelile, sub pavăza calităţilor şi a numelui poetului, caută să-şi facă drum în lume; de aceea, datoria criticului este a le opri în drum (G. DOBROGEANU-GHEREA, E).

CRONICĂ

Scrie o cronică numai acel pentru care prezentul are însemnătate (Eine Chronik schreibt nur derjenige, dem die Gegenwart wichtig ist. J. W. GOETHE, M. *O cronică nu transimte numai amintirea faptelor prezente, dar şi o poziţie faţă de ele. Ca în toate formele istoriei, cronica are şi ea un fundament politic*).

A CUCERI

Cel care cucereşte pe alţii e tare; cel care se cucereşte pe sine e puternic (LAO TSE, C, 33).

Grecia cucerită a cucerit pe asprul ei învingător (Graecia capta ferum victorem cepit. HORATIUS, E, 2, 1, 156; *adică pe romani, prin superioritatea culturii ei*).

CUCERIRE

A te bucura de o cucerire înseamnă a te bucura de pierderea vieţilor omeneşti (LAO TSE C, 31. *Este, desigur, vorba de cuceririle militare*).

A CUGETA

Trebuie luat în consideraţie nu numai ce vorbeşte fiecare, ci şi ce cugetă şi de ce cugetă astfel (Videndum est, non modo quid quisque loquatur, sed etiam quid quisque sentiat atque quae de causa quisque sentiat. CICERO, O, I, 41. *Exprimarea verbală, ca orice manifestare exterioară, se între-*

geşte prin procesul intern care o precede şi o determină. Aprecierea exprimării verbale are deci nevoie de cunoaşterea întregului ansamblu căreia îi aparţine; totuşi folosirea abuzivă a acestui principiu just, prin suspectarea factorului intern întregitor al vorbirii şi al faptei, poate duce la ingerinţă şi tiranie).

Cuget, deci exist (Je pense, donc je suis. R. DESCARTES, D, 1637. *Chiar dacă m-aş îndoi de totul, nu mă pot îndoi că cuget, deci exist. Este prima certitudine pe care o regăseşte Descartes, după ce, rupînd cu ideile transmise de tradiţia scolastică, încerca să găsească un drum al evidenţei cu singurele puteri ale raţiunii sale*).

CUGETARE

Omul nu este decît o trestie, cea mai slabă din natură; dar este o trestie cugetătoare. Nu este nevoie ca universul întreg să se înarmeze pentru a-l strivi: un abur, o picătură de apă ajung pentru a-l ucide. Dar, chiar cînd universul l-ar strivi, omul ar fi mai nobil decît ceea ce îl ucide, pentru că omul ştie că moare şi cunoaşte avantajul universului asupra lui; în timp ce universul nu ştie nimic. — Întreaga noastră demnitate constă deci în cugetare... Să căutăm deci a cugeta bine: iată principiul moralei (L'homme n'est qu'un roseau, le plus faible de la nature, mais c'est un roseau pensant. Il ne faut pas que l'univers entier s'arme pour l'écraser: une vapeur, une goutte d'eau, suffit pour le tuer. Mais, quand l'univers l'écraserait, l'homme serait encore plus noble que ce qui le tue, parce qu'il sait qu'il meurt, et l'avantage que l'univers a sur lui, l'univers n'en sait rien. — Toute notre dignité consiste donc en la pensée... Travaillons donc à bien penser: voilà le principe de la morale. B. PASCAL, P, VI, 9).

Orice cugetare care nu acţionează este un avort sau o trădare (Toute pensée qui n'agit point est un avortement ou une trahison. ROMAIN ROLLAND, J, 29 I 1936).

CUMINTE

Cei ce privesc cu multă seamă / La alţii, cum privesc la sine ;/ Cei ce privesc ca la o mamă / La ori şi ce femei străine ;/

Cei ce privesc cu rîs, ori teamă / La bani, ca la un rău ce vine: / Aceştia toţi cuminţi se cheamă, / Căci toţi privesc precum e bine (G. COŞBUC, M, XXIX).

CUMPĂTARE

Cumpătarea şi munca sînt cele două leacuri adevărate ale omului: munca îi sporeşte pofta de mîncare, iar cumpătarea îl împiedică să abuzeze de ea (La tempérance et le travail sont les deux vrais médecins de l'homme: le travail aiguise son appétit, et la tempérance l'empêche d'en abuser. J.J. ROUSSEAU, E, I).

A CUNOAŞTE

A cunoaşte adevărat este a cunoaşte cauzal (Vere scire, esse per causas scire. F. BACON. A, partea a II-a, cartea 2).

A SE CUNOAŞTE

Cunoaşte-te pe tine însuţi (Nosce te ipsum; *traducerea latină a unei vorbe atribuite primului filozof grec, lui Thales, gravată pe frontispiciul templului lui Apolo din Delfi. În acest loc poate să fi avut înţelesul: «cunoaşte că eşti numai un om şi deci se cade să respecţi zeii», dar mai tîrziu a devenit maxima fundamentală a înţelepciunii în viaţă, pe care n-o putem bine conduce decît dacă ne cunoaştem felul, puterile şi limitele*).

Să-nveţi a te cunoaşte e grija cea dintîi (Apprendre à se connaître est le premier des soins. LA FONTAINE J).

Cum poţi ajunge să te cunoşti? Niciodată contemplîndu-te, totdeauna acţionînd. Încearcă să-ţi faci datoria şi vei şti îndată cine eşti (Wie kann man sich selbst kennen lernen? Durch Betrachten niemals, wohl aber durch Handeln. Versuche, deine Pflicht zu tun, und du weisst gleich, was an dir ist J. W. GOETHE, M. *Acţiunea ca instrument al cunoaşterii de sine este o idee pe care Goethe o opune sterilei întrebări cu privire la firea ta adîncă*).

Trebuie să cunoşti pe alţii ca să te cunoşti pe tine (Man muss andere kennen lernen, um sich selbst zu kennen. L. BÖRNE, K, 4. *Cunoaşterea oamenilor nu începe cu tine însuţi. Ai nevoie de o experienţă bogată pentru a ajunge să te cunoşti*).

CUNOAŞTERE

Contradicţia dintre capacitatea de cunoaştere omenească, care nu are o limită intrinsecă, şi existenţa sa reală în oameni de fapt cu toţii limitaţi în exterior, avînd toţi o capacitate de cunoaştere limitată, se rezolvă în succesiunea generaţiilor, infinită pentru noi cel puţin din punct de vedere practic, se rezolvă în progresul infinit (F. ENGELS, A).

A-ţi cunoaşte propria ignoranţă, iată partea cea bună a cunoaşterii (LAO TSE, C, 71).

Există dragoste de cunoaştere fără dragoste de învăţătură — o întunecare ce duce la risipirea minţii (CONFUCIUS, A, XVII, 8).

Dacă oamenii ar cunoaşte lucrurile, acestea, dacă nu i-ar atrage, cel puţin i-ar convinge pe toţi (Res enim si intellexissent, illae omnes, si non allicerent, ad minimum convincerent. B. SPINOZA, E, I, Adaos. *Este necesar deci să înlocuim închipuirile noastre prin cunoaşterea exactă. Cunoaşterea reduce multe din deosebirile de opinii dintre oameni. Puterea ei este constrîngătoare şi unificatoare*).

Cunoaşterea este antidotul temerii (Knowledge is the antidote to fear. R. EMERSON, SC. *Este vorba de cunoaşterea legilor naturii, prin care se anulează diferitele forme ale temerii superstiţioase*).

Nu există cunoaştere care să nu fie putere (There is no knowledge that is not power. R. EMERSON, SO, *căci orice cunoaştere se dezvoltă în faptă*).

A te opune pe tine însuţi în mod conştient obiectului şi a te strădui să înlături această opoziţie prin cugetare, iată care este începutul cunoaşterii (A. I. HERZEN, S, III).

CURCUBEU

Un curcubeu care stă un sfert de ceas pe cer nu mai este privit de nimeni (Einen Regenbogen, der eine Viertelstunde steht, sieht man nicht mehr an. J. W. GOETHE, M. *Splendoarea ne poate osteni. Insistența în splendoare nu este recomandabilă*).

CURIOZITATE

Curiozitatea se naște din gelozie (La curiosité naît de la jalousie. J. MOLIÈRE, G, II, 5).

Curiozitatea unui om cinstit se oprește de bunăvoie acolo unde iubirea de adevăr nu-l împinge mai departe și unde iubirea de aproapele său îi poruncește să stea pe loc (Die Neugier eines ehrlichen Menschen steht da gerne still, wo Wahrheitsliebe sie nicht weiter treibt und Liebe des Nächsten sie stillzustehen bittet. G. LESSING, A. *Iubirea de adevăr sporește curiozitatea; iubirea de oameni, adică respectul pentru ei, pudoarea și discreția o limitează*).

CURTENIE

Există o curtenie a inimii, înrudită cu iubirea. Din ea izvorăște cea mai potrivită curtenie a comportării (Es gibt eine Höflichkeit des Herzens; sie ist der Liebe verwandt. Aus ihr entspringt die bequemste Höflichkeit des aussern Betragens. J. W. GOETHE, M. *Curtenia, politețea nu se reduc la simple forme exterioare; rădăcinile lor coboară mai adînc, se hrănesc din excelența morală a omului*).

vezi și POLITEȚE

CUTEZANȚĂ

Nu fuge cel ce se retrage, fiindcă vitejia care nu se întemeiază pe prevedere se numește cutezanță, iar isprăvile celui cutezător trebuie puse mai curînd pe seama norocului decît a curajului (CERVANTES, Q, II, XXVIII. Curajul presupune gîndire).

Îţi pierzi timpul cultivînd cuvintele (HESIOD, M, v. 403; *adică sacrificînd fapta de creaţie, în folosul manifestării verbale sterile*).

Cuvintele sincere nu sînt cuvinte mari (LAO TSE, C, 81).

Fără a cunoaşte puterea cuvintelor e imposibil să cunoşti oamenii (CONFUCIUS, A, XX, 3).

Cuvîntul este umbra faptei (DEMOCRIT, fr. 145. *Deci are atîta valoare cît posedă orice umbră inconsistentă, orice simplă aparenţă. Maxima conţine o înaltă preţuire a faptei, a acţiunii. Un alt înţeles al maximei este că orice cuvînt este o reflectare*).

Un cuvînt sau un semn din partea unui om bun este mai preţios decît mii de argumente din partea altora (PLUTARH, V, *Phocion*, 5).

Cuvîntul este ca vîntul şi pleacă şi nu-l puteţi opri după ce a ieşit din gura voastră, ci veţi fi căindu-vă pentru cuvîntul acela (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 133).

Căci ca şi cum, dacă aţi făcut mîncăruri multe şi foarte bune şi bine mirositoare, mai tîrziu însă amestecaţi în ele ceva urît, toate netrebnice le faceţi, tot aşa şi în cuvinte. Dacă mai înainte aţi vorbit cuvinte cuminţi şi vrednice de laudă, mai tîrziu însă aţi amestecat la ele vorbărie proastă, toate le-aţi stricat şi întru nimică să fie socotite le-aţi făcut (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 139).

CUVÎNT DE SPIRIT

Mai bine pierzi un prieten, decît un cuvînt de spirit (Potius amicum, quam dictum perdidi, *proverb latin transmis de* QUINTILIAN, I, 6, 3, 28; *zugrăveşte o categorie întreagă de glumeţi nestăpîniţi, amatori de succese uşoare*).

Majoritatea cuvintelor de spirit sînt spuse pentru a doua oară (La plupart des bons mots sont des redites. VOLTAIRE, E, ch. CXLV).

D

A DA

Dau ca să-mi dai (Do ut des, *vechi principiu al contractelor juridice, devenit maxima serviciilor interesate*).

Dă, chiar atunci cînd primeşti şi învaţă să primeşti cînd dai (Gib, in dem du empfängst, und lerne im Geben empfangen. J.G. LAVATER, W).

Dă ceea ce vrei să dai, înainte de a fi rugat; este dăruit numai pe jumătate ceea ce a fost cerut (Gib, was du geben willst, eh' man dich bat; / Es ist nur halb geschenkt, was man erbeten hat. F. RÜCKERT, W. *Darul să-ţi fie ca un rod al generozităţii tale fireşti. Cp. şi maxima lui Lavater, de mai sus*).

A DĂRUI

Felul dăruirii preţuieşte mai mult decît darul (La façon de donner vaut mieux que ce qu'on donne. P. CORNEILLE, M, I, 1).

DATORIE

Este măreţ să te gîndeşti la datoria ta chiar atunci cînd eşti nenorocit (DEMOCRIT, fr. 42. *Maxima aceasta are caracterul unei recomandări făcute tuturor acelora care, în nenorocire, sînt înclinaţi a reacţiona prin instincte, nu prin conştiinţa şi puterea lor morală*).

Cinstea şi ruşinea nu provin din nici o condiţie; fă-ţi datoria: în aceasta constă cinstea (Honour and shame from no condition rise; — Act well your part: there all the honour lies. A. POPE, M, IV).

Nu sîntem pe lume pentru a fi fericiţi, ci pentru a ne îndeplini datoria (Wir sind nicht auf der Welt, um glücklich zu sein, sondern um unsere Pflicht zu erfüllen. I. KANT. *Observaţia lui Kant este totuşi contestabilă: să n-aibă omul nici un drept la fericire?*).

Care ţi-este datoria? Cerinţa zilei (Was aber ist deine Pflicht? Die Forderung des Tages. J.W. GOETHE, M. *Goethe indică aici o metodă de viaţă: pentru a atinge ţintele cele mai înalte şi cele mai grele ale vieţii, trebuie să te apropii de ele prin împlinirea scrupuloasă a sarcinii tale cotidiane*).

Datoria pe care o ghiceşti te obligă din clipa în care ai ghicit-o (Le devoir que tu devines te lie dès l'instant où tu l'as deviné. H.F. AMIEL, J, 1858. *Dacă aştepţi să ţi se atragă atenţia asupra datoriei tale, înseamnă că n-ai împlinit-o de multe ori*).

DEFECTE

Dacă n-am avea defecte nu ne-ar face atîta plăcere să le observăm pe ale celorlalţi (Si nous n'avions point de défauts, nous ne prendrions pas tant de plaisir à en remarquer dans les autres. LA ROCHEFOUCAULD, M, 31, *fiindcă unii îşi închipuie că defectele altora le autorizează pe ale noastre*).

Un mare defect: să te închipui mai mult decît eşti şi să te preţuieşti mai puţin decît valorezi (Ein grosser Fehler: dass man sich mehr dünkt, als man ist, und sich weniger schätzt, als man wert ist. J.W. GOETHE, M. *Goethe revine de mai multe ori asupra acestei idei; într-o altă maximă numeşte înţelepţi pe oamenii care* **îşi cunosc puterile şi le întrebuinţează cu măsură şi îndemînare**).

A DELIBERA

Deliberează adesea, hotărăşte o singură dată (Deliberandum est saepe, statuendum est semel. PUBLILIUS SYRUS, S, 132).

DEMOCRAȚIE

Nu putem vorbi despre „democrație pură" atîta timp cît există diferite c l a s e, dar putem vorbi numai despre democrația d e c l a s ă (V.I. LENIN, R).

Sărăcia într-o democrație este preferabilă așa-zisei fericiri pe lîngă despoți, așa cum libertatea este preferabilă sclaviei (DEMOCRIT, fr. 251. *Fericirea pe lîngă despoți și în slujba lor este dobîndită cu prețul libertății*).

Democrația, oricare ar fi părerea ei despre oameni, dorește binele oamenilor. Dorește să-i înalțe, să-i învețe să gîndească și să-i elibereze, dorește să ia culturii caracterul ei de privilegiu și s-o ducă în popor, cu un cuvînt: este orientată asupra educației. Educația este un concept optimist și prietenos pentru oameni, — stima pentru om este nedespărțită de ea. (TH. MANN, S).

A DEMONSTRA

Lucrul care nu e crezut de nimeni nu poate fi demonstrat adeseori (A thing that nobody believes cannot be proved too often. B. SHAW, D, act III).

DEOSEBIT

Uneori ești tot atît de deosebit de tine însuți ca și de alții (On est quelquefois aussi différent de soi-même que des autres. LA ROCHEFOUCAULD, M, 135. *Menținerea unității caracterului este pentru fiecare, problema cea mai mare*).

DEPENDENȚĂ

Dependența consimțită este starea cea mai frumoasă; dar ea n-ar fi posibilă fără iubire (Freiwillige Abhängigkeit ist der schönste Zustand, und wie wäre der möglich ohne Liebe. J.W. GOETHE, M. *Legăturile iubirii sînt lanțuri fericite*).

DEPRINDERE

Pentru îndrumarea vieţii, deprinderile au mai multă valoare decît maximele, pentru că deprinderea este o maximă vie, devenită instinct şi carne. (H.F. AMIEL, J, 1850).

Vorbim spre a ne înţelege. De aceea deprinderea este regula absolută în ce priveşte limba. Nici ştiinţa, nici logica nu vor putea înlocui deprinderea, căci te exprimi rău atunci cînd vrei să te exprimi prea bine (A FRANCE, V, I).

DESĂVÎRŞIRE

Desăvîrşirea este scopul suprem şi inaccesibil al omului; acţiunea infinită de a se desăvîrşi este menirea sa (So ist Vollkommenheit das höchste unerreichbare Ziel des Menschen; Vervollkommnung ins Unendliche aber ist seine Bestimmung. J.G. FICHTE, U, I).

DESCONSIDERARE

Desconsiderarea de sine are o falsă aparenţă de moralitate şi de religie. Şi deşi desconsiderarea de sine se opune îngîmfării, acela care se va desconsidera pe sine este foarte aproape de îngîmfat (Abjectioni falsa pietatis et religionis species inest. Et quamvis abjectio superbiae sit contraria, est tamen abjectus superbo proximus. B. SPINOZA, E, IV, Adaos 22. *Căci, arată Spinoza în altă parte* (IV, 57), *umilii se mîndresc cu umilinţa lor*).

vezi şi UMILIRE, MODESTIE

DESCOPERIRE

O descoperire, un adevăr teoretic trebuie să-şi facă drum mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să pătrundă în conştiinţa omenească, oricît s-ar burzului, s-ar împotrivi acei ale căror interese sînt ameninţate prin teoria nouă (C. DOBROGEANU-GHEREA, M).

Înşelăciunea dezonorează, greşeala niciodată (Nur der Betrug entehrt, der Irrtum nie. G. CHR. LICHTENBERG, T).

DEZVOLTARE

Ne cufundăm în acelaşi rîu şi totuşi nu în acelaşi; sîntem şi nu sîntem (HERACLIT, fr. 49 a. *Vezi şi formularea:* Aceluia care se cufundă în acelaşi rîu îi curge tot altă şi altă apă, HERACLIT, fr. 12, *ca şi* nu este cu putinţă să te cufunzi de două ori în acelaşi rîu, Heraclit, fr. 91. *Observaţie concretă prin care se exprimă gîndul despre continua schimbare a fenomenelor lumii. Schimbarea presupune însă permanenţa unui ce care se schimbă, de aceea adaugă* Heraclit, fr. 8: Unul şi acelaşi lucru se arată în toate ca viu şi mort, treaz şi adormit, tînăr şi bătrîn. Acesta devine prin transformare acela şi acela, transformat din nou, devine acesta).

DIALECTICĂ

O prezentare exactă a universului, a dezvoltării sale şi a dezvoltării omenirii, precum şi a reflectării acestei dezvoltări în minţile oamenilor, nu poate fi deci realizată decît pe cale dialectică, ţinînd mereu seama de interacţiunea generală dintre apariţie şi dispariţie, dintre schimbările progresive şi regresive (F. ENGELS, A).

Aşa-numita dialectică o b i e c t i v ă domneşte în întreaga natură, iar aşa-numita dialectică subiectivă, gîndirea dialectică, este numai un reflex al mişcării prin contrarii care se realizează peste tot în natură, contrarii care prin lupta lor neîntreruptă şi prin trecerea finală a unuia în altul, adică în forme superioare, condiţionează însăşi existenţa naturii (F. ENGELS, D, N o t e ş i f r a g m e n t e).

Natura constituie piatra de încercare a dialecticii (F. ENGELS, A).

Dialectica este dezvoltarea simţului de contradicţie, dat omului pentru a învăţa să cunoască deosebirea dintre lucruri

a) Castitatea

b) Desfrîul

c) Înțelepciunea

d) Nebunia

e) Orgoliul

f) Lașitatea

VIRTUȚILE ȘI VIȚIILE, ROZETE-VITROURI ÎN CATEDRALA NOTRE-DAME DIN PARIS (SECOLUL AL XIII-LEA)

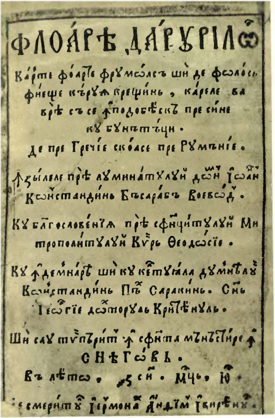
ФЛОАРЕ ДАРꙊРІЛѠР

Карте фоарте фрꙋмоасъ ши де фолосъ
фиещекъръꙗ крещинъ, кареле ва
врѣ съ се ꙟподобѣскъ пре сине
кꙋ бꙋнътъци.

Де пре Гречіе скоасе пре Рꙋмъніе.

Ꙟзыселе прѣ лꙋминатꙋлꙋй домн Іѡан
Кѡнстандинъ Басарабъ Воевод.

Кꙋ бл҃гословеніа прѣ сфн҃цитꙋлꙋй Ми
трополитꙋлꙋй Кѷрь Ѳеодѡсіе.

Кꙋ ꙟдемнаре ши кꙋ келтꙋiала дꙋмнѣлꙋй
Кѡнстандинъ П҃къ Саракинъ. Снъ
Іѡргіе дѡкторꙋлꙋ Критѣнꙋлꙋ.

Ши с'аꙋ тѷпърит ꙟ сфн҃та мънъстире ꙟ
СНѢГОВЪ.

Въ лѣто. зси. Мчь. Ю.

Смеритꙋл Іеромонах Антім Івиреанꙋл.

FLOAREA DARURILOR, FOAIE DE TITLU A TIPĂRITURII LUI ANTIM IVIREANU DIN 1700, LA SNAGOV

(Die Dialektik ist die Ausbildung des Widerspruchsgeistes, welcher dem Menschen gegeben, damit er den Unterschied der Dinge erkennen lerne. J.W. GOETHE, M. *Este vorba de înţelesul pe care anticii îl acordau noţiunii de dialectică*).

A DIRIGUI

Pentru a cîştiga dragostea obştei pe care o diriguieşti, trebuie, printre altele, să faci două lucruri: mai întîi să fii prevenitor cu toată lumea, şi-n al doilea rînd, să te îngrijeşti să fie hrană din belşug, fiindcă nu se află nimic pe lume care să pună mai greu la încercare sufletul înfometaţilor decît foamea şi lipsa (M. CERVANTES, Q, II XLI. *Din sfaturile pe care Don Quijote le dă lui Sancho Panza devenit guvernator al insulei Barataria. Sfatul este caracteristic pentru situaţia Spaniei din secolul al XVI-lea,—al XVII-lea, cînd masivul import de aur din regiunile nou descoperite ale Americii produsese o mare creştere a preţurilor şi foametea aproape generală*).

DISCIPLINĂ

Nu te poţi mîndri cu o disciplină care vorbeşte numai despre ceea ce n-ai voie să faci. Te poţi mîndri cu o disciplină care duce undeva, care îi cere omului ceva mai mult decît stăpînire. Acesta este scopul educaţiei (A.S. MAKARENKO, R).

A DISPUTA

De cîte ori vei disputa cu unul mai înţelept ca tine pentru ca alţii să-ţi admire înţelepciunea, de atîtea ori îţi vor descoperi neştiinţa (SAADI, G, cap. 8, maxima 37).

DOCTORIE

Doctoria prelungeşte viaţa, dar moartea răpeşte şi pe doctor (But I consider / By medicine life may be prolong'd, yet death / Will seize the doctor too. W. SHAKESPEARE, C, V, 5).

DOGMATISM

Majoritatea oamenilor își frămîntă mintea și raționează nu din dorința de a cunoaște fenomenele vieții, ci pentru că sînt nerăbdători să ajungă la un liman liniștit al gîndirii, să stabilească cutare sau cutare „adevăr incontestabil". Această grabă de a fabrica adevăruri incontestabile îi caracterizează îndeosebi pe critici și are repercusiuni cît se poate de dăunătoare asupra activității scriitorilor. În munca scriitorilor, muncă de mare răspundere, tendința de a formula axiome, dogmatismul și, în genere, „industria" de adevăruri incontestabile duc în mod inevitabil la limitarea, la denaturarea sensului autentic al realității, care se transformă atît de repede (Большинство людей думают и рассуждают не для того, чтобы исследовать явления жизни, а потому, что спешать найти для своей мысли спокойную пристань, торопются установить различные «бесспорные истины». Эта поспешность фабрикации бесспорностей особенно свойственна критикам и весьма вредно отражается на работе беллетристов. В глубоко ответственной работе литераторов аксиоматичность, догматизм и вообще «кустарное» производство бесспорностей неизбежно ведет к ограничению, к искажению смыслов живой быстро изменяющейся действительности. M. GORKI, D.d).

DOLIU

Doliul este umbra ce-o aruncă cei duși în altă lume asupra chipurilor celor rămași pe pămînt (M. EMINESCU, C, f. 179 r).

A DORI

Nu poți dori ce nu cunoști (On ne peut désirer ce qu'on ne connaît pas. VOLTAIRE, Z, I, 1).

DORINȚĂ

Ideea stoică privitoare la satisfacerea necesităților prin suprimarea dorințelor se aseamănă ideii tăierii picioarelor

cînd avem nevoie de pantofi (The stoical scheme of supplying our wants by lopping off our desires, is like cutting off our feet, when we want shoes. J. SWIFT, T).

DRAGOSTE

Dragostea face pe oameni inventivi (L'amour rend inventif. J. MOLIÈRE, E, I, 4).

Nu este greu să te îndrăgosteşti, este greu să mărturiseşti dragostea ta (Devenir amoureux n'est pas le difficile, c'est de savoir dire qu'on l'est. A DE MUSSET, M, III).

vezi şi IUBIRE

DREPT

Epitetul cel mai regesc şi mai asemănător zeilor: Cel Drept (PLUTARH, V, Aristide, 5).

DREPTATE

Dreptatea ar fi un nume fals dacă ar veni în ajutor omului care îndrăzneşte totul (ESCHIL, T. *Vorbă a lui Eteocle, care îşi aminteşte trecutul de violenţă şi trufie al fratelui său Polinice*).

Cine se simte cu bucurie îndemnat către faptele drepte şi legale este, zi şi noapte, voios, puternic şi fără griji; dar acel care părăseşte drumul dreptăţii şi nu-şi împlineşte îndatoririle simte cum toate acestea devin pentru el neplăcere, cînd şi le aminteşte; încearcă frică şi se chinuieşte singur (DEMOCRIT, fr. 174).

Dreptatea nu este altceva decît folosul celui mai puternic (THRASIMAHOS, fr. 6 a. *Maximă folosită adeseori de tirani pentru a-şi impune orînduirea lor. Nouă, dreptatea ne apare ca pavăza mulţimilor muncitoare, şi singurul ei raport cu puterea stă în datoria celor care o cunosc să găsească şi forţa de a o impune celor ce o nesocotesc şi o încalcă*).

Nu lăsa să te bată vînturile în toate părţile! În tot ce faci, caută dreptatea şi în toate gîndurile caută adevărul (MARC-AURELIU, M, IV, 22).

Dacă îndepărtezi dreptatea, regatele nu sînt decît mari bande de tîlhari *(În formă interogativă*: Remota itaque iustitia, qui sunt regna, nisi magna latrocinia? AUGUSTIN, D, IV, 4, *care adaugă*: **Ce sînt bandele de tîlhari decît mici regate?** Quia et ipsa latrocinia quid sunt, nisi parva regna? ***Augustin povesteşte că*** *Alexandru cel Mare prinzînd pe un pirat, acesta i-a spus*: *„Fiindcă am o navă mică, mă numesc pirat şi fiindcă ai o flotă mare, eşti numit împărat“* Sed quia id ego exiguo navigio facio, latro vocar, quia tu magna classe, imperator).

Dreptatea nu este altceva decît iubirea de aproape a înţeleptului (Die Gerechtigkeit is nichts anderes als die Nächstenliebe des Weisen. G.W. LEIBNIZ).

Le va fi lor [moldovenilor] mai folositor dacă le vom arăta limpede în faţă cusururile care-i sluţesc, decît dacă i-am înşela cu linguşiri blajine şi cu dezvinovăţiri dibace, încît să creadă că în asemenea lucruri ei se conduc după dreptate, în vreme ce toată lumea mai luminată, văzîndu-le, le osîndeşte (D. CANTEMIR, D, XVII).

Cînd ai dreptate cu douăzeci şi patru de ceasuri înaintea celorlalţi oameni, treci drept nebun timp de douăzeci şi patru de ceasuri (Quand on a raison vingt-quatre heures avant le commun des hommes, on passe pour n'avoir pas le sens commun pendant vingt-quatre heures. RIVAROL, N).

Agesilas regele, fiind întrebat care din două lucruri ar fi mai preţuite, vitejia sau dreptatea, el a răspuns: „De-am fi toţi drepţi, n-am avea trebuinţă de vitejie, căci oriunde înfloreşte dreptatea vitejia este de prisos şi, iarăşi, oriunde înfloreşte vitejia, dreptatea este foarte trebuincioasă“ (*Citat în* T h e a t r o n p o l i t i k o n, I, cap. 2).

DREPTUL

A-ţi da seama de ceea ce este drept şi a nu o face e lipsă de curaj (CONFUCIUS, A, II, 24).

Supremul drept, suprema nedreptate (Summum ius, summa iniuria, cf. CICERO, O, 1, 10, 33. *În orînduirile trecutului, relațiile de drept consfințind exploatarea, maxima lui Cicero are o adîncă justificare*).

DRUM SPINOS

Doar cei firavi, doar pe aceia să meargă printre flori lăsați-i. E drumu-acesta pentru ei; pe cel spinos îl bat bărbații (D. JAKŠIĆ, D).

DURERE

Cîte scoici în nisipul mării, atîtea dureri în iubire (Litore quot conchae tot sunt in amore dolores. OVIDIUS, A, II, v. 519).

Nu există durere mai mare decît amintirea timpului fericit în vreme de nenorocire (Nessun maggior dolore/Che ricordarsi del tempo felice nella miseria. DANTE, I, V, 121–3).

Lecția cea mai însemnată pe care omul o poate învăța de la viață nu este că durerea nu există în lume, dar că atîrnă de noi s-o folosim și că o putem transforma în bucurie (R. TAGORE, S).

DUȘMAN

Foarte nefericită este soarta celui care nu are dușmani (Miserrima est fortuna quae inimico caret. PUBLILIUS SYRUS, S, 499, *fiindcă n-a întîmpinat adversitatea și, neacționînd, n-a putut aduce lumii nici binele care poate ieși din acțiune*).

Cine privește nepăsător cum înaintează pe furiș dușmanul sau boala, acela cu încetul e distrus din această pricină. (Panciatantra, III).

De-i prietenul necredincios, disprețuiește-l ca pe un dușman. Respectă vrăjmașul statornic; Privește otrava lecuitoare ca pe un antidot, iar dulcețurile rele consideră-le oțet omorîtor (OMAR KHAYYAM, C, 39).

Cînd te aperi, este mai bine să-l crezi pe duşman mai puternic decît pare (In cases of defence, 'tis best to weigh / The enemy more mighty than he seems. W. SHAKESPEARE, H, V, II, 4).

Prietenul mi-arată ce pot face; duşmanul mă învaţă ce trebuie să fac (Zeigt mir der Freund, was ich kann, lehrt mich der Feind was ich soll. F. SCHILLER, FF).

Dacă eşti cinstit, n-ai teamă / De duşman, de-ar fi Ciclop. G. COŞBUC, G).

vezi şi ADVERSAR

DUŞMĂNIE

Duşmănia este ura care aşteaptă prilej de răzbunare (Inimicitia ira ulciscendi tempus observans. CICERO, T, IV, cap. 9).

E

ECLECTIC

Eclecticii sînt sau oameni inculți, sau oameni șireți (V.I. LENIN, C. *Remarcă în legătură cu neoplatonicienii, pe marginea* Istoriei filozofiei *a lui Hegel*).

ECLECTISM

Nu există filozofie eclectică, ci numai filozofi eclectici (Eine eklektische Philosophie kann es nicht geben, wohl aber eklektische Philosophen. J. W. GOETHE, M. *Filozofia eclectică, adică aceea lipsită de un punct de vedere original, nu poate fi decît ocupația unor oameni care fac din filozofie o simplă profesie fără mesaj*).

ECONOMIE

Economia este arta de a obține maximum de la viață. Grija de economie este rădăcina tuturor virtuților (Economy is the art of making the most of life. The love of economy is the root of all virtue. B. SHAW, M).

EDUCAȚIE

Natura și educația sînt asemănătoare, căci educația transformă pe om și, prin această transformare, creează natura (DEMOCRIT, fr. 33, *fixează astfel educației scopul ei cel mai înalt, acela de a schimba însăși firea omului supus ac-*

țiunii ci, dar — se înțelege — în sensul celor mai înalte idealuri omenești. Democrit nu s-a putut gîndi la o altfel de educație).

EGALITATE

O egalitate de fapt, reală, nu poate exista atît timp cît nu este lichidată complet orice posibilitate de exploatare a unei clase de către cealaltă (V. I. LENIN, R. *Exploatarea determină și întreține întotdeauna inegalitatea, lipsa libertăților pentru masele populare*).

Moșierul nu poate fi egal cu muncitorul, flămîndul cu sătulul (V. I. LENIN, DS).

Adevărat vorbeam / Că nu iubesc mîndria și că uresc pe lei, / Că voi egalitate, dar nu pentru cățel (GR. ALEXANDRESCU, C. *Demagogia cîinelui în fabula lui Alexandrescu caracterizează bine egalitarismul burghez, valorificat față de clasele sus-puse, dar nu și față de poporul muncitor*).

EGOISM

Egoismul urăște universalul, detașează pe om de omenire și-i atribuie o situație excepțională; egoistului îi este străin totul, în afară de propria sa persoană. El poartă pretutindeni cu sine o atmosferă viciată prin care nici o rază de lumină nu pătrunde fără să se deformeze (Эгоизм ненавидит всеобщее, он отрывает человека от человечества, ставит его в исключительное положение; для него все чуждо, кроме своей личности. Он везде носит с собою злокачественную атмосферу, сквозь которую не проникнет светлый луч, не изуродовавшись. A. I. HERZEN, D).

ELOCVENT

Este de ajuns de elocvent, cel pentru care vorbește adevărul (Satis est disertus, e quo loquitur veritas. PUBLILIUS SYRUS).

ELOCVENȚĂ

Elocința continuă plictisește (L'éloquence continue ennuie. B. PASCAL, P, VI, 17).

ELOGII

Elogiile părtinitoare și exagerate moleșesc și slăbesc talentele: cuvintele de ocară și ironia mușcătoare le aduc la desperare și le înăbușă chiar în fașă, dar o apreciere nepărtinitoare purifică gustul și, arătînd cu o mînă lipsurile, încoronează cu cealaltă frumosul (I. A. KRÎLOV, I).

ENERGIE

Îndrăznește să fii înțelept. Este nevoie de energia sufletului pentru a combate obstacolele ridicate în fața cunoașterii de inerția naturii ca și de lașitatea inimii (Erkühne dich, weise zu sein. Energie des Muts gehört dazu, die Hindernisse zu bekämpfen, welche sowohl die Trägheit der Natur als die Feigheit des Herzens der Belehrung entgegen setzen. F. SCHILLER, U, VIII Brief. *Minerva, adaugă Schiller, era înarmată ca un războinic*).

ENTUZIASM

Efectul cel mai prețios al istoriei este entuziasmul pe care-l provoacă (Das Beste, was wir von der Geschichte haben, ist der Enthusiasmus, den sie erregt. J. W. GOETHE, M. *Goethe păstrează aici vechea idee a istoriei ca lecție de morală, o idee care își păstrează valoarea împotriva tendinței de a o transforma într-o simplă înregistrare de fapte ale trecutului*).

EROARE

Eroarea este fecundă (Fecundus est error. ERASMUS, Ep. *De oarece scoate în evidență o contradicție și netezește calea unei soluții*).

O eroare este cu atît mai primejdioasă cu cît conține mai mult adevăr (Une erreur est d'autant plus dangereuse qu'elle

contient plus de vérité. H. F. AMIEL, J, 1852. *Primejdia aceasta nu există însă decît pentru lipsa simțului critic. Eroarea poate fi, de altfel, un adevăr întrecut sau unul care se anunță, și amestecul acestuia cu eroarea este o condiție a înaintării adevărului și, ca atare, este totdeauna util*).

Numai erorile dau valoare adevărului (Il n'y a que les erreurs qui donnent du prix à la vérité. J. RENARD, J, 1903. *Orice adevăr este cucerit împotriva unei erori*).

EROISM

Caracteristica adevăratului eroism este tenacitatea (The characteristic of genuine heroism is its persistency. R. EMERSON, E).

EROU

Poți fi erou fără să pustiești pămîntul (On peut être héros sans ravager la terre. N. BOILEAU, E, v. 94).

Acolo unde nu există monument al eroilor, fiindcă aceștia sînt veșnic vii în spusele și în actele poporului... / Acolo unde sclavia și stăpînii de sclavi au dispărut... / Iată orașul cu adevărat mare (Where no monuments exist to heroes but in the common words and deeds... Where the slave ceases, and the master of slaves ceases... There the great city stands. W. WHITMAN, B).

ETERNITATE

Nu te teme de clipă, așa cîntă glasul eternității (R. TAGORE, P, 59. *Sarcinile omenirii sînt infinite*).

EUFEMISM

O eufemism! Fericirea nerozilor și scăparea vicleniilor, cine te-a inventat, a inventat forma în care se îmbracă lașitatea omenească, lipsa de convingeri limpezi, felonia (M. EMI-

NESCU, C. *Disprețul de eufemism pornește dintr-un caracter brav, pătimaș de adevăr, loial, și justifică expresia drastică pe care Eminescu n-a ocolit-o în scrierile sale*).

A EXCELA

Fiecare excelează în unele lucruri în care altul greșește (In aliis rebus alius est praestantior. PUBLILIUS SYRUS, S, 17).

EXEMPLU

Cuvintele te învață, exemplele te pun în mișcare (Verba docent, exempla trahunt. *Maximă cu izvor incert*).

Un exemplu nobil face ușoare faptele anevoioase (Ein edles Beispiel macht die schweren Taten leicht. J. W. GOETHE, P, XIV, 95. *Valoarea morală și eficiența exemplelor înalte*).

EXISTENȚĂ

Existența este o datorie, chiar dacă n-ar dura decît o clipă (Dasein ist Pflicht und wär's ein Augenblick. J. W. GOETHE, F, II, 3).

EXPERIENȚĂ

Experiența este demonstrația prin excelență (Demonstratio longe optima est experientia. F. BACON, O, I, cap. 70).

Bogăția experienței străine cîștigată din cărți se numește erudiție. Experiența proprie este înțelepciune. Cel mai mic capitol al acesteia este mai prețios decît milioane din cealaltă (Der aus Büchern erworbene Reichtum fremder Erfahrung heisst Gelehrsamkeit. Eigene Erfahrung ist Weisheit. Das kleinste Kapitel von dieser ist mehr wert als Milionen von jener. G. LESSING).

Întreaga viață este experimentare. Cu cît faci mai multe experiențe, cu atît e mai bine (All life is an experiment. The more experiments you make the better. R. EMERSON, J).

O dată ce recunoaştem că experienţa este originea tuturor cunoştinţelor, trebuie neapărat ca în cercetările ştiinţifice să organizăm aşa fel metoda de investigaţiune încît concluziunile noastre să fie cît se poate mai legitime, adică să derive cît mai direct din experienţă şi să aibă cît mai multe fundamente în aceasta (V. CONTA, B, II, 3).

Oamenii nu sînt înţelepţi în raport cu experienţa lor, ci în raport cu capacitatea de experienţă (Men are wise in proportion, not to their experience, but to their capacity for experience. B. SHAW, M. *Poate viaţa să te înveţe ceva?*).

EXPERIMENT

Dacă secolul... va hotărî cu înţelepciune să consulte dovada experimentală, tot acest glob îşi va schimba înfăţişarea; omenirea va trece cu iuţeala fulgerului de la prăpastia suferinţei la culmile fericirii: va fi în felul unui decor teatral care face ca Olimpul să urmeze într-o clipă iadului (CH. FOURIER, U,I).

EXPERIMENTATOR

Experimentatorul aflat în faţa fenomenelor naturii seamănă cu un spectator care observă scene mute. El este, într-un anumit fel, judecătorul de instrucţie al naturii, numai că în loc să se lupte cu oamenii care încearcă să-l înşele prin mărturii mincinoase şi prin depoziţii false, are de-a face cu fenomene naturale, reprezentînd pentru el indivizi a căror limbă şi ale căror obiceiuri nu le cunoaşte, care trăiesc în mijlocul unor împrejurări ce-i sînt necunoscute, dar ale căror intenţii vrea totuşi să le afle (C. BERNARD, I, I, II, 1).

EXPLOATARE

În măsura în care va fi desfiinţată exploatarea unui individ de către celălalt, va fi desfiinţată şi exploatarea unei naţiuni de către alta. O dată cu dispariţia antagonismului dintre clase, în sînul naţiunii, va dispare şi duşmănia dintre naţiuni (K. MARX — F. ENGELS, M).

EXPRESIV

Toţi sîntem iritabili: expresivi sînt numai unii (I. L. CARAGIALE, C. *În expresie se manifestă nu numai reacţiunea unei organizări nervoase, dar şi adîncimea unei fiinţe morale*).

A EXPRIMA

Cele mai multe certuri provin din faptul că oamenii nu-şi exprimă bine propriile gînduri şi le interpretează greşit pe ale altora (Hinc pleraeque oriuntur controversiae, nempe quia homines mentem suam non recte explicant, vel quia alterius mentem male interpretantur. B. SPINOZA, E, II, 47. *Este, desigur, o explicaţie cu totul parţială a conflictelor omeneşti*).

EXPRIMARE

Pentru a şti dacă o gîndire este nouă, exprim-o cu simplitate (Pour savoir si une pensée est nouvelle, il n'y a qu'à l'exprimer bien simplement. L. VAUVENARGUES, R, 378. *Banalitatea gîndirii este adeseori ascunsă de extravaganţa exprimării ei*).

F

A FACE

Fă lucrurile ușoare ca și cum ar fi grele și pe cele grele ca și cum ar fi ușoare (B. GRACIAN, O. *Numai așa vei putea evita ușurătatea și poltroneria*).

A FACE UN BINE

Cel care face un bine cuiva, îl iubește mai mult decît este iubit (ARISTOTEL, E, IX).

FĂGĂDUIALĂ

Făgăduim după speranțele noastre și ne ținem făgăduiala după temeri (Nous promettons selon nos espérances, et nous tenons selon nos craintes. LA ROCHEFOUCAULD, M, 38. *Teama este piedica cea mai mare în calea elanurilor noastre. Leapădă-te de teamă; fii curajos!*).

FAIMĂ

Faima este ca un rîu, care ține la suprafață lucrurile ușoare și umflate și îneacă lucrurile grele și solide (Fame is like a river, that beareth up things light and swoln, and drowns things weighty and solid. F. BACON, Ec. *Este vorba de faima valorilor efemere, pe care le consacră moda. Marile valori se păstrează în conștiința popoarelor și dacă amintirea oamenilor care le-au produs dispare, lucrul se explică numai prin faptul că acele valori s-au integrat adînc în cultura omenirii*).

Faima, nerăbdătoare a atinge extremele, decade nu atît datorită invidiei cît laudei excesive (Fame, impatient of extremes, decays — Not more by envy than excess of praise. A. POPE, T).

FAMILIE

Toate familiile fericite se aseamănă; orice familie nefericită e nefericită în felul ei propriu (Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему L.N. TOLSTOI, A, I, cap. 1).

FANATISM

Fanatismul este față de superstiție ceea ce e delirul față de febră și turbarea față de mînie (Le fanatisme est à la superstition ce que le transport est á la fièvre, ce que la rage est à la colère. VOLTAIRE, Ph. F).

FANTEZIE

Zadarnic se crede că (fantezia) e necesară numai poetului. E o prejudecată prostească, fantezia fiind necesară chiar și în matematică. Chiar și descoperirea calculului diferențial și integral n-ar fi fost posibilă fără fantezie (V.I. LENIN, L).

Fantezia este suportabilă numai în tovărășia inteligenței (Phantasie ist nur in der Gesellschaft des Verstandes erträglich. F. HEBBEL, T, 745. *Fantezia necontrolată de inteligență, fantezia fără frîu este greu de suportat*).

FAPT

Să stabilim bine faptul, înainte de a căuta cauza lui (Assurons nous bien du fait, avant que de nous inquiéter de la cause. B. FONTENELLE, H, IV. *Există cercetători care se grăbesc să arate cauzele înainte de a cunoaște bine faptele. Explicațiile acestor cercetători sînt totdeauna arbitrare. Maxima lui Fontenelle este un avertisment*).

Cînd faptul întîlnit este în opoziție cu o teorie dominantă, trebuie să admitem faptul și să părăsim teoria, chiar cînd aceasta, susținută fiind de persoane cu renume, este universal admisă (C. BERNARD, J, III, 1, 2).

FAPTĂ

Vorbirea nobilă nu ascunde fapta urîtă și nici fapta frumoasă nu poate fi murdărită prin vorba de ocară (DEMOCRIT, fr. 177. *Fapta este mai puternică decît vorba*; *dar cum și vorba este o faptă, nu putem rămîne indiferenți și toleranți nici față de frazeologi, nici față de calomniatori*).

Nu din teamă, ci din conștiința datoriei, trebuie să te ții departe de faptele rele (DEMOCRIT, fr. 41, *căci altfel, îndată ce teama dispare, piere și îndemnul de a face binele*).

Nimeni nu poate fi acuzat de o faptă rea, dacă nu există probe (Nemo praesumitur malus nisi probetur: *principiu al dreptului roman, prin care simpla bănuială este exclusă ca motiv al urmăririi cuiva în justiție*).

Acela ale cărui zile vin și se duc lipsite de fapte bune, ca și foalele unui fierar, deși suflă nu trăiește (P a n c i a t a n t r a III, par. 2).

Este nevoie de fapte și nu de cuvinte (Il faut des actions et non pas des paroles. J. RACINE, A, II, 7).

Nu numai ceea ce a dobîndit prin naștere, dar și ceea ce a cucerit prin fapta lui este omul (Nicht allein das Angebor'ne, sondern auch das Erworbene ist der Mensch. J. W. GOETHE, M).

Omul trăiește... veșnic în faptele lui morale, cari sînt așa cum le-a făcut el și așa vor rămîne în eternitate; viața morală viitoare și-o creează omul însuși prin felul cum trăiește viața trecătoare de aici, în bine și frumosul moral sau în oprobriu (C. DOBROGEANU-GHEREA, J).

FĂPTUIRE

Nici o piatră prețioasă nu strălucește mai plăcut la gîtul unui tînăr ca făptuirea (HAFIZ, citat de R. EMERSON, C).

FĂȚĂRNICIE

Nimic nu strică credința așa celor ce scriu letopisețele ca fățăriia (MIRON COSTIN, L, cap. XIX, zac. 6).

În orice împrejurare trebuie să procedezi în așa fel, încît oamenii din jur să te simtă cinstit și sincer. Feriți-vă de fățărnicie cu orice preț, căci ea nu poate fi ascunsă privirii maselor. Masa nu poate fi înșelată, iar dacă oamenii vor observa că cineva este fățarnic, nu-l vor mai crede niciodată (Во всем надо поступать так, чтобы люди, окружающие тебя, чувствовали твою искренность и честность. Лицемерие от масс никак не скроешь, и поэтому изо всех сил избегайте этого. Массы не обманешь, и если люди заметят, что человек лицемерит, ему никогда больше не будут верить. M. I. KALININ, C).

FAVOARE

Favoarea, ca simbol al suveranității, este exercitată de oamenii slabi (Gunst, als Symbol der Souveranetät, wird von schwachen Menschen ausgeübt. J. W. GOETHE, M. *O putere publică viguroasă se poate susține numai prin lege, nu prin favoare*).

FEMEIE

Femeia, considerată ca pradă și ca obiect care slujește să satisfacă concupiscența colectivă, exprimă degradarea infinită a omului care nu există decît pentru sine, căci raportul omului cu semenul său își găsește expresia neechivocă, decisivă, publică, deschisă, în legătura bărbatului cu femeia și în modul de a concepe raportul generic imediat și natural (K. MARX, PC).

Nivelul de cultură se caracterizează cel mai bine prin situația juridică a femeii (V. I. LENIN, CA).

Dacă ar veni o femeie frumoasă să-ţi ceară dreptate, întoarce-ţi ochii de la lacrimile ei şi urechile de la vaietele ei şi cumpăneşte pe-ndelete temeiul cererii, dacă nu vrei ca mintea să ţi se înece în plînsul ei, iar cinstea în tînguirea ei (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI).

O femeie urîtă nu poate inspira decît o iubire nebună (Si une laide se fait aimer, ce ne peut être qu'éperdûment. LA BRUYÈRE, C, *căci iubirea pentru o femeie urîtă, după cum ne lămureşte La Bruyère, nu se poate explica decît printr-o slăbiciune ciudată a îndrăgostitului sau printr-un farmec mai mare decît al frumuseţii*).

Toate popoarele civilizate au respectat femeile (Tous les peuples, qui ont eu des moeurs, ont respecté la femme. J. J. ROUSSEAU, E. *În afară de sfera acestui respect, găsim totdeauna primitivitatea sau decadenţa*).

Societatea femeilor este elementul în care se dezvoltă distincţia socială (Der Umgang mit Frauen ist das Element guter Sitten. J. W. GOETHE, M. *În preajma femeilor, vulgaritatea se ruşinează de sine. Caută-le deci prietenia şi societatea*).

Progresele sociale şi schimbările de perioadă au loc în funcţie de progresul femeilor spre libertate, şi decăderile sociale au loc în funcţie de descreşterea libertăţii femeilor (Les progrès des femmes vers la liberté, et les décadences d'ordre social s'opèrent en raison du décroissement de la liberté des femmes. CH. FOURIER, T).

E sfîntă inima femeilor, / Străină egoismului; / Tot ce-i frumos şi bun, / Dreptatea prigonită / Găseşte -ntotdeauna / Acolo mîntuire. (S. PETÖFI, A, XII).

FENIX

Pasiunile noastre sînt adevăraţi fenicşi. Îndată ce arde cel vechi, izbucneşte din cenuşa lui cel nou (Unsere Leidenschaften sind wahre Phönixe. Wie der alte verbrennt, steigt der neue wieder aus der Asche hervor. J. W. GOETHE, M. *Dar nu este bine că e aşa? Cine îşi poate dori o existenţă mohorîtă, liberă de orice tresărire pasionată în sufletul său?*)

Fenomenul este m a i **b o g a t decît legea** (V. I. LENIN, Č. *Căci legea exprimă doar esențialul din complexitatea și multitudinea fenomenelor*).

FERICIRE

Fericirea nu stă în turme sau în aur; lăcașul ei este în sufletul nostru (DEMOCRIT, fr. 171. *Posesiunea de bunuri nu face pe nimeni fericit*).

Ne cunoaștem fericirea numai atunci cînd am pierdut ce am avut o dată (Tunc denique homines nostra intellegimus bona / Quom quae in potestate habuimus, ea amisimus. PLAUT, P, I, 2, r. 39).

Ferice de cine nu suspină după ce n-are și se veselește cu ce are! (EPICTET, F, 129).

Nu e ușor să suporți fericirea cu un suflet liniștit (Nec facile est aequa commoda mente pati. OVIDIUS, A, II, 437).

Există reguli și pentru fericire, căci pentru cei înțelepți nu totul este întîmplare (B. GRACIAN, O).

Fericirea nu li se pare atît de oarbă decît acelora care nu s-au bucurat de ea (La fortune ne paraît jamais si aveugle qu'à ceux à qui elle ne fait point de lieu. LA ROCHEFOUCAULD, M, 391).

Fericirea răilor se scurge ca un torent (Le bonheur des méchants comme un torrent s'écoule. J. RACINE, A, IV, 3. *Clădește-ți fericirea pe dreptate!*).

Omul cel mai fericit este acela care face fericiți pe cît mai mulți oameni (L'homme le plus heureux est celui qui fait le bonheur d'un plus grand nombre d'autres. D. DIDEROT, D).

A căuta fericirea fără să știi unde se găsește înseamnă să te expui a fugi de ea și a te expune unor riscuri contrarii, tot

atît de numeroase ca şi căile pe care te poţi rătăci (Chercher le bonheur sans savoir où il est, c'est s'exposer à le fuir, c'est courir autant de risques contraires qu'il y a de routes pour s'égarer. J.J. ROUSSEAU, E, V. *Fericirea presupune ştiinţă. Necesitatea filozofiei*).

Fericirea nu constă în posesiunea, ci în dobîndirea obiectului dorinţelor noastre (N.A. KRIUKOV, I).

Avem simpatie pentru cei nenorociţi dintr-un oarecare spirit de egoism; vedem că de fapt nu sîntem singurii nefericiţi. A avea simpatie pentru fericirea altora presupune un suflet cu adevărat nobil şi dezinteresat (A.S. PUŞKIN, S).

Fericirea e făcută din iluzii, speranţe, încredere în oameni şi în tine însuţi, apoi din dragoste şi din prietenie (I.A. GONCEAROV, P.)

Fericirea de a trăi face glorioasă moartea (C'est le bonheur de vivre / Qui fait la gloire de mourir. V. HUGO, O).

A căuta fericirea în această viaţă, iată adevăratul spirit revoluţionar (H. IBSEN, S, I. — P a s t o r u l M a n d e r s).

Fericirea adevărată n-o are, nu poate s-o aibă, decît acela care o dă... Şi, ca s-o dai, nu e nevoie s-o ai; iar ca s-o ai, trebuie să-ncepi prin a o da (A. VLAHUŢĂ, G).

Nu avem mai multă justificare consumînd fericirea fără a o produce, decît consumînd bogăţia fără a o produce (We have no more right to consume happiness without producing it than to consume wealth without producing it. B. SHAW, C, I).

A FI FERICIT

Nimic nu apropie mai mult pe oameni de zei, decît faptul de a face fericiţi pe alţi oameni (Homines ad deos nulla re propius accedunt quam salutem hominibus dando. CICERO, L, 12, 38).

Nimeni nu e fericit în fața morții (Nemo ante mortem beatus, OVIDIUS, M, III, 136, *după o vorbă amară a lui Solon către bogatul rege al lidienilor, Cresus, învins mai tîrziu de Cirus, regele perșilor, așa cum știm de la Herodot*, 1, 30 urm. *și* ARRIAN, A n a b a s i s, 7, 16, 7. *Observația indică mai degrabă un temperament; al oamenilor chinuiți de frica viitorului și opriți să guste fericirile variate ale clipei. Horațiu, desigur, nu făcea parte dintre ei, cînd ne îndemna să gustăm bucuriile fiecărei zile: c a r p e d i e m*).

Nu trebuie să crezi că cineva poate fi fericit datorită nefericirii altora (Non est quod credas quemquem fieri aliena infelicitate felicem. SENECA, L, XCIV, 67).

Dacă n-ai vrea să fii decît fericit, ar fi ușor: dar vrei să fii mai fericit decît alții, și aceasta este aproape totdeauna greu pentru că sîntem încredințați că ceilalți sînt mai fericiți decît sînt în realitate (Si on ne voulait qu'être heureux, cela serait bientôt fait: mais on veut être plus heureux que les autres; et cela est presque toujours difficile, parce que nous croyons les autres plus heureux qu'ils ne sont. MONTESQUIEU, P).

FIINȚĂ

După cum omul în desăvîrșirea lui devine ființa cea mai nobilă, tot astfel, smulsă de sub puterea legilor și a dreptului, se transformă în cea mai ticăloasă (ARISTOTEL, P).

FIINȚĂ ABSTRACTĂ

Nu te certa cu viața! Nu fi o ființă abstractă (G. IBRĂILEANU, P).

FIINȚĂ IMAGINARĂ

Oamenii n-au înțeles că ar trebui să caute numai în natură și în propriile ei forțe trebuințele, remediile contra necazurilor și mijloacele de a deveni fericiți; ei au așteptat aceste lucruri de la cîteva ființe imaginare, pe care le-au presupus

autori ai plăcerilor și nenorocirilor lor. De aici se vede că numai din ignorarea naturii izvorăsc acele puteri necunoscute din a căror cauză omenirea a tremurat atît de mult timp, precum și culturile superstițioase care au fost sursele tuturor nenorocirilor (P. H. D'HOLBACH, S, I).

FIINȚĂ SUPREMĂ

Văzînd în ce chip este înfățișată Ființa supremă, firea ei supărăcioasă, asprimea răzbunărilor ei, făcînd o comparație care să ne arate numeric raportul dintre cei pe care îi lasă să piară și cei pe care se îndură să-i ajute, sufletul cel mai drept ar fi ispitit să dorească să nu existe o astfel de Ființă. Am fi destul de liniștiți pe lumea asta dacă am fi siguri că nu avem de ce să ne temem pe cealaltă: pe nimeni nu l-a speriat gîndul că nu există Dumnezeu, ci gîndul că e așa cum este înfățișat (D. DIDEROT, P, IX).

FILOZOF

Printre părerile filozofilor, unele îmi plac, altele nu-mi plac de loc. Căci nu iubesc sectele, ci adevărul (Es opinionibus quaedam placent; aliae autem minime. Non etenim sectas amo, sed verum. PETRARCA, E, VI, 2).

Adevăratul filozof este acela care se așază, prin singura sforțare a rațiunii sale, în punctul în care oamenii obișnuiți ajung doar prin binefacerea timpului (Le vrai philosophe est celui qui se place, par le seul effort de sa raison, au point où le commun des hommes n'arrivent que par le bienfait du temps. RIVAROL, N. *Filozofia ca prevedere*!).

A FILOZOFA

Nici un înțelept nu se gîndește să filozofeze (PLATON, B, 204 a. *Cuvinte pronunțate de Diotima în legătură cu zeii. Filozofia fiind căutarea înțelepciunii nu poate fi îndeletnicirea celor care o posedă, a înțelepților. Observație profundă care pune în lumină originea conflictuală a îndeletnicirii filozofice. Totuși cînd înțelepții, privind în jurul lor, constată contradicțiile lumii, nu se pot împiedica să filozofeze*).

FILOZOFIE

Filozofii nu au făcut decît să i n t e r p r e t e z e lumea în diferite moduri; important este însă de a o s c h i m b a (K. MARX, T).

Filozofia nu se află în afara lumii, după cum nici creierul nu se află în afara omului, deşi nu este situat în stomac (K. MARX, A).

Orice ar spune, orice ar face cercetătorii naturii, ei sînt dominaţi de filozofie (F. ENGELS, D. *Căci vrînd, nevrînd ei operează cu noţiuni, raţionamente, au o anumită poziţie faţă de realitate*).

În toate celelalte îndeletniciri roadele vin abia după ce acestea au fost cu greutate culese; în filozofie însă cunoaşterea este însoţită de plăcere; căci mulţumirea nu vine numai după ce s-a înţeles o doctrină, ci înţelegerea şi mulţumirea sînt simultane (EPICUR, S, XXVII. *Voluptatea prin cunoaştere; o cunosc toţi acei care se îndeletnicesc cu studiul ştiinţelor şi al filozofiei*).

Nu este admisibil ca omul cît este tînăr să ezite să studieze filozofia, iar cînd a îmbătrînit să se considere destul de obosit ca să se mai poată ocupa de acest studiu, căci nu este nimeni prematur sau prea matur pentru îngrijirea sănătăţii sufletului său (EPICUR, E, § 122. *Filozofia nu este numai obiect de cunoaştere, dar şi disciplină morală*).

Cel care nu are răbdare, nu are nici o filozofie (SAADI, G, III, 1).

Adevărata filozofie constă în a face nu cărţi, ci oameni (L. FEUERBACH, P).

FILOZOFII

Filozofii nu răsar ca ciupercile; ei sînt rodul epocii lor, al poporului lor, iar seva cea mai subtilă, mai preţioasă şi mai ascunsă a acestuia se cristalizează în ideile filozofice (K. MARX, A).

FLACĂRĂ

Mulţumeşte flăcării pentru lumina ei, dar nu uita piciorul lămpii care aşteaptă cu răbdare şi credinţă în umbră (R. TAGORE, P, 64. *Nu uita pe acei care susţin strălucirea lumii, pe lucrătorii ei modeşti şi neştiuţi*).

A FLATA

Ceea ce flatează în chip deosebit pe cineva e faptul că îl consideri demn de a fi flatat (What really flatters a man is that you think him worth flattering. B. SHAW, B, IV. *Flatarea conţine în sine recunoaşterea puterii aceluia către care se adresează omagiul ei*).

FORMĂ

Forma simplă este singura în stare să treacă cu bine, nu prin secole, ceea ce înseamnă prea mult, dar prin ani. Singura dificultate este de a defini forma simplă (La forme simple est seule faite pour traverser paisiblement non pas les siècles, ce qui est trop dire, mais les années. La seule difficulté est de définir la forme simple. A. FRANCE, J).

vezi STIL

FRĂŢIE

Nu există legătură mai sfîntă decît frăţia dintre oameni. Tatăl îşi iubeşte copilul, mama îşi iubeşte copilul, copilul îşi iubeşte părinţii; dar ce înseamnă toate acestea, fraţilor? Animalele sălbatice îşi iubesc şi ele copiii. Dar să te înrudeşti prin legătura sufletului, nu numai prin aceea de sînge, iată ce îi este dat numai omului (N. GOGOL , T, IV).

FRICĂ

Sînt neghiobi aceia care urăsc viaţa, dar vor să trăiască numai din frică de Hades (DEMOCRIT, fr. 199. *Nu merită*

să trăiești din frică, fără plăcerea de a trăi; *ne-o spune și* fr. 200: **Neghiobii trăiesc fără să se bucure că trăiesc,** *ca și* fr. 201: **Neghiobii doresc viața lungă fără să se bucure de lungimea vieții.** Vezi și fr. 205: **Neghiobii doresc să trăiască fiindcă se tem de moarte;** fr. 206: **Neghiobii vor să îmbătrânească fiindcă le e frică de moarte).**

Ce este oare, de fapt, frica de moarte, dacă nu a ne atribui o știință pe care nu o avem? (PLATON, A).

Cele mai multe plăgi ale vieții sînt nutrite de frica morții (Haec vulnera vitae / Non minimam partem mortis formidine aluntur. LUCRETIUS, R, III, 63–64. *Printre aceste plăgi ale vieții, Lucrețiu enumeră: iubirea de bogății, dorința de onoruri, complicitatea la crime etc. Dacă am putea elimina frica de moarte, viața ar deveni mai simplă și mai pură*).

Unul din efectele fricii este că ne rătăcește simțurile și face ca lucrurile să ne pară altfel decît sînt (M. CERVANTES, Q, I, 18).

Să nu-ți fie frică de nimic altceva decît de frică (Es ist nichts zu fürchten als die Furcht. L. BÖRNE, K, 21).

vezi și TEAMĂ

FRUMOS

Nu trebuie să năzuiești către orice plăcere, ci numai către plăcerea pentru ceea ce este frumos (DEMOCRIT, fr. 207. *Frumosul despre care vorbește Democrit trebuie înțeles în sensul, mai larg, de lucru nobil, înalt. Maxima aceasta precizează hedonismul lui Democrit*).

„Dar și coșul de gunoi e un lucru frumos?" — „Da, firește, și un scut de aur e urît, dacă unul e bine făcut pentru serviciul la care îl întrebuințăm, iar celalt nu" (XENOFON, M, III, 8. *Dînd acest răspuns lui Aristip, Sarates exprimă concepția funcțională a frumosului, a frumosului ca forma adaptării la un scop*).

Frumosul este manifestarea legilor tainice ale naturii, care în lipsa lui ne-ar rămîne de-a pururi ascunse (Das Schöne ist

eine Manifestation geheimer Naturgesetze, die uns ohne dessen Erscheinung ewig wären verborgen geblieben. J.W. GOETHE, M. *Frumosul are deci un conținut, nu este un simplu joc de elemente formale*).

Un lucru frumos este o bucurie veșnică (A thing of beauty is a joy for ever. J. KEATS, O).

În ciuda acțiunii timpului ce distruge forma în care se exprimă, Frumosul este mereu prezent... Nicăieri însă el nu strălucește cu atîta putere ca în individualitatea umană; aici, mai mult ca oriunde, el vorbește rațiunii (I.S. TURGHENIEV, S).

Nu poate fi frumos decît ce este grav (A.P. CEHOV, P. *Grav, în înțelesul acestei maxime, înseamnă ceea ce inspiră o emoție umană, adîncă și reculeasă. Fără aceste atribute, impresia frumuseții nu se constituie*).

FRUMUSEȚE

Orice lucru are frumusețea lui, dar nu oricine o vede (CONFUCIUS, A).

Ochiul nostru n-ar putea privi soarele dacă n-ar participa la natura lui. Și sufletul n-ar putea vedea frumusețea dacă n-ar deveni el însuși frumos (PLOTIN, E, I, 6, 9. *O natură brutală și vulgară nu este sensibilă la frumusețea naturii și a artei; înălțarea morală te deschide la spectacolul frumuseții, după cum aceasta te înalță moral. O idee, ca a lui Plotin, la* J. W. GOETHE, Z: Wär'nicht das Auge sonnenhaft, /Wie könnten wir das Licht erblicken? / Lebt nicht in uns des Gottes eigne Kraft, / Wie könnt'uns Göttliches entzücken? — **Dacă ochiul n-ar fi solar, cum ar putea privi lumina? Dacă n-ar trăi în noi puterea proprie a divinului, cum ar putea să ne entuziasmeze divinul?** *Dacă n-ar exista în noi nevoia marilor idealuri morale, așa cum o creează viața de cultură a societății, ne-ar lipsi posibilitatea luptelor pentru realizarea acelor idealuri*).

O, cît de frumoasă apare frumusețea sub dulcea podoabă pe care i-o dă adevărul (O! how much doth beauty beauteous

seem / By that sweet ornament which truth doth give! W. SHAKESPEARE, S, LIV).

Frumusețea chipului este o podoabă fragilă, o floare trecătoare, strălucire de o clipă și care nu-i legată decît de epidermă (Le beauté du visage est un frêle ornement. Une fleur passagère, un éclat d'un moment, — Et qui n'est attaché qu'à la simple épiderme. J. MOLIÈRE, F, III, 4).

Prin acțiunea frumuseții asupra lui se ridică omul sensorial către formă și cugetare; prin acțiunea frumuseții este înapoiat omul spiritual către materie și redat lumii simțurilor (Durch die Schönheit wird der sinnliche Mensch zur Form und zum Denken geleitet; durch die Schönheit wird der geistige Mensch zur Materie zurückgeführt und der Sinnenwelt wiedergegeben. F. SCHILLER, U, XVIII Brief. *Acțiunea frumuseții și artei conduce pe om către armonie, îl înnobilează și îl face apt pentru fapta morală superioară*).

Multe lucruri sînt de prețuit în frumusețea femeii, dar mai ales că în apropierea ei se potolesc și bătăile inimii celei mai sălbatice și că o cuprinde o simțire venită din zilele cele mai îndepărtate ale nevinovăției ei (O Frauenschönheit! Vieles ist zu preisen / An dir, in ewig unerschöpften Weisen; / Das ist dein Schönstes: das in deiner Nähe / Auch wilde Sünderherzen weicher schlagen, / Dass ein Gefühl sie fasst mit dunklem Wehe / Aus ihrer Unschuld längst verlornen Tagen. N. LENAU, F).

O, frumusețe, recunoaște-te în iubire, nu în imaginea lingușitoare a oglinzii tale (R. TAGORE, P, 28. *Oglinda întoarce frumuseții înfățișarea ei, iubirea valoarea ei morală*).

FRUNZĂ

O frunză dusă de vînt seamănă adesea cu o pasăre (Ein Blatt, vom Winde hingetrieben, sieht öfters einem Vogel gleich. J. W. GOETHE, M).

FUNCȚIE

Înțeleptul să nu fugă de funcțiuni publice, căci e păcat să nu ajuți cu munca ta pe cei ce au nevoie de dînsa, și e criminal să rămîie acestea pe seama răilor. Căci este absurd să primești cîrmuirea rea a altora, în loc să ții tu singur cîrma îndreptînd-o bine! (EPICTET, F, 131. *Valoarea ta îți creează îndatoriri!*).

G

GELOS

Există oameni foarte nenorociţi pe care nimeni nu-i consolează: bărbaţii geloşi; alţii pe care toată lumea îi urăşte: bărbaţii geloşi; alţii pe care toţi oamenii îi dispreţuiesc: toţi bărbaţii geloşi (Il y a des hommes très malheureux que personne ne console: ce sont les maris jaloux; il y en a que tout le monde hait: ce sont les maris jaloux; il y en a que tous les hommes méprisent: ce sont encore les maris jaloux. MONTESQUIEU, L. LV. *Toate formele repulsiei pentru gelozie sancţionează egoismul*).

GELOZIE

Gelozia este un lucru teribil; seamănă cu iubirea, dar e contrariul ei; nu vrea binele obiectului iubit, ci dependenţa lui şi triumful asupra lui. Iubirea este uitare de sine; gelozia este forma cea mai pasionată a egoismului, exaltarea eului despot, exigent, vanitos, care nu poate să se uite şi să se subordoneze. Contrastul este desăvîrşit (H.F. AMIEL, J, 1880).

vezi şi CURIOZITATE

GEN LITERAR

Toate genurile literare sînt bune, în afară de genul plicticos (Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux. VOLTAIRE, En.)

GENERAȚIE

O generație este o dramă cu patru sau cinci mii de personaje reliefate (Une génération est un drame à quatre ou cinq mille personnages saillants. H. DE BALZAC, C).

GENIU

Pedepsirea geniului sporește faima sa (Punitis ingeniis, gliscit auctoritas. TACITUS, An, IV).

Cînd apare un adevărat geniu în lume, poți să-l recunoști după acest semn: toți ignoranții se unesc împotriva lui (When a true genius appears in the world, you may know him by this sign that the dunces are all in confederacy against him. J. SWIFT, T).

Geniul nu este altceva decît o mare aptitudine pentru răbdare (Le génie n'est autre chose qu'une grande aptitude à la patience. G. BUFFON, D. *Înțeleg această maximă în sensul că numai într-o activitate îndelungată îi este dat geniului să se formeze și să se manifeste. Una din caracteristicile geniului este spontaneitatea, dar aceasta trebuie să afle prilejul să se arate*).

Este pierdut omul care se crede de timpuriu un geniu (Der Mensch ist verloren, der sich früh für ein Genie hält. G. CHR. LICHTENBERG, B, 8. *Credința în geniul propriu poate face pe unii să omită studiul și pregătirea. Ratații fac adeseori parte din categoria umană indicată de Lichtenberg*).

Primul și ultimul lucru care se cere geniului este iubirea adevărului (Das erste und letzte, was vom Genie gefordert wird, ist Wahrheitsliebe. J. W. GOETHE, M. *Nu există genii mincinoase*).

Un mare geniu se formează printr-un alt mare geniu. Un diamant lustruiește pe altul (Ein grosser Genius bildet sich durch einen anderen grossen Genius. Ein Diamant schleift den andern. H. HEINE, D. *În biografia oricărui geniu descoperim totdeauna un mare exemplu*).

Chiar dacă te-ai lăsa pradă nedreptății și durerii, cine n-ar accepta cu bucurie geniul plătit cu prețul nenorocirii? (Pur-

tant, fallût-il être en proie / A l'injustice, à la douleur, / Qui n'accepterait avec joie / Le génie au prix du malheur? V. HUGO, Og).

Talentul este formă, geniul e conținut (Talent ist Form, Genie Stoff. K. GUTZKOV, G. *Geniul găsește idei noi*; *talentul asigură forma comunicării lor*).

Ceea ce distinge pe marile genii este puterea lor de generalizare și creație; ele rezumă într-un tip personalități disparate și aduc conștiinței umane personaje noi; nu credem oare în existența lui Don Quijote ca în aceea a lui Cezar? Shakespeare este în această privință ceva formidabil: nu era un om, era un continent; existau în el mari oameni, mulțimi întregi, peisaje. Geniile deci n-au nevoie să se ostenească cu stilul, ele sînt puternice în ciuda greșelilor și din pricina lor; dar noi, cei mici, nu valorăm decît prin execuția perfectă (G. FLAUBERT, C).

vezi și TALENT

GÎND

Gîndurile bune, chiar dacă sînt uitate, nu pier (Bene cogitata si excidunt non occidunt. PUBLILIUS SYRUS, S, 81).

Căci omu-n care-apururi se gonește / un gînd pe-alt gînd, delungă ținta lui, / căci unu pe-altu-n fugă se slăbește (Chè sempre l'uomo, in cui pensier rampolla / Sovra pensier, da se dilunga il segno, / Perchè la foga l'un dell'altro insolla. DANTE, P, V, v. 16—18. *Fapta cere concentrare. Risipirea compromite posibilitățile acțiunii*).

Cu anevoie un gînd în două inimi poate a se ascunde (D. CANTEMIR, I, I. *Una din inimi va fi trădătoare*).

GÎNDIRE

Problema dacă gîndirea omenească ajunge la adevărul obiectiv nu este o problemă teoretică, ci una p r a c t i c ă. În practică, omul trebuie să dovedească adevărul, adică forța și caracterul real, netranscendent al gîndirii sale. Contro-

versa în jurul realității sau nerealității gîndirii care se rupe de practică este o chestiune pur s c o l a s t i c ă (K. MARX, T).

Învățătura fără gîndire e muncă irosită; gîndirea fără învățătură e primejdioasă (CONFUCIUS, A, II, 15).

Cînd un om cu minte temeinică nu recunoaște utilitatea unei gîndiri, este probabil că acea gîndire este falsă (Lorsqu'un bon esprit ne voit pas qu'une pensée puisse être utile, il y a grande apparence qu'elle est fausse. L. VAUVENARGUES, R, 380).

GLORIE

Nici un drum înflorit nu duce spre glorie (Aucun chemin de fleurs ne conduit à la gloire. LA FONTAINE, A).

Dorința de glorie nu este diferită de instinctul de conservare al tuturor creaturilor. Ni se pare că ne sporim ființa atunci cînd putem s-o ducem în memoria celorlalți: dobîndim astfel o viață nouă, și care ne devine tot atît de prețioasă ca aceea primită de la cer (Le désir de la gloire n'est point différent de cet instinct que toutes les créatures ont pour leur conservation. Il semble que nous augmentons notre être lorsque nous pouvons le porter dans la mémoire des autres: c'est une nouvelle vie que nous acquérons, et qui nous devient aussi précieuse que celle que nous avons reçue du ciel. MONTESQUIEU, L, XC. *Gloria nu este numai dorință de prelungire a vieții, dar și de intensificare a ei. A trăi în amintirea posterității pentru fapte de laudă înseamnă a trăi mai intens*).

Gloria este soarele morții (La gloire est le soleil de la mort. H. DE BALZAC, R).

GLORIOS

Nu pot înțelege de ce este mai glorios să bombardezi un oraș decît să asasinezi pe cineva cu securea (F. DOSTOIEVSKI C, VI, VII).

MELANCOLIA, GRAVURĂ DE A. DÜRER
(1514)

ПИЛДЕ
ФИЛОСОФЕЩИ
Каре сау тупърит акум
а доаѡ оаръ, ꙟ зилеле пре
луминатулуи Домн. Iѡ
НІКОЛАЕ Костандин
Караџе Воевод.
Ку кіелтуяла Юбиторюлуи
де Дмнезеу, Кvріу Кvр
ФІЛАРЕТЬ Єпиcкоп: Рм:
ꙟ сфнта Єпископіе а Рм:
Ла анул дела Хс: ,аѱпг:
Сау тупърит де Попа Ко-
стандин, Михаил Попо
вич, Тv: Ржмничанул.

PILDE FILOSOFEŞTI, FOAIE DE TITLU A EDIŢIEI DIN 1783

GLUMĂ

Soarta unei glume depinde de urechea care o aude, nu de limba care o spune (A jest's prosperity lies in the ear / Of him that heareth it, never in the tongue / Of him that makes it. W. SHAKESPEARE, L, V, 2).

A SE GRĂBI

Grăbește-te încet (Festina lente. SUETONIUS, C, A u g u s t u s, 25. *Vorbă atribuită împăratului August care prevenea astfel pe conducătorii de armate împotriva grabei necugetate. Maxima valorează însă pentru toate împrejurările acțiunii*).

GRAȚIE

Grația e mai frumoasă decît frumusețea (Et la grâce est plus belle que la beauté. LA FONTAINE, Ad, *poate fiindcă grația e frumusețea în mișcare*).

Grația este un reflex al iubirii pe un fond de puritate (La grâce est un reflet d'amour sur un fond de pureté. J. MICHELET, F. *Grația femeii este descoperită de bărbatul îndrăgostit de puritatea ei*).

GRAVITATE

Gravitatea este un mister al corpului, născocit pentru a ascunde defectele spiritului (La gravité est un mystère du corps, inventé pour cacher les défauts de l'esprit. LA ROCHEFOUCAULD, M).

GREȘEALĂ

Nu este nici lipsit de înțelepciune nici mărginit, acela care se ridică după ce a căzut în greșeală, în loc să stăruie în ea (SOFOCLE, A, 1013—1015).

Cel care trece cu vederea o greșeală, invită la o nelegiuire (Invitat culpam qui delictum praeterit. PUBLILIUS SYRUS, S, 269).

Cu cît o greşeală ne orbeşte mai mult şi este mai ademenitoare, cu atît e mai mare triumful adevărului (Je blendender, je verführender der Irrtum, desto mehr Triumph für die Wahrheit. F. SCHILLER, Ph. *Adevărul luptă nu numai cu eroarea, dar şi cu strălucirea ei*).

Prin recunoaşterea greşelii, spiritele bărbăteşti se înalţă şi se întăresc (Männliche Geister werden durch Erkennen eines Irrtums erhöht und gestärkt. J. W. GOETHE, W).

Cine îmi suportă greşelile devine stăpînul meu, chiar dacă îmi este servitor (Wer meine Fehler überträgt, ist mein Herr, und wenn's mein Diener wäre. J. W. GOETHE, M).

A GREŞI

Omul poate merge greşit în multe şi felurite chipuri, dar bine numai într-unul singur; acesta este motivul pentru care e uşor să greşeşti şi greu să izbuteşti — uşor să dai alături de ţintă şi greu să o loveşti (ARISTOTEL, E, II).

A greşi este omeneşte (Errare humanum est, *proverb latin transmis de* CICERO, P, 12, 2 *în forma* **orice om poate greşi,** cuius vis hominis est errare, *dar, adaugă Cicero,*: **numai prostul stăruie în greşeală,** nullius nisi insipientis in errare perseverare).

Este posibil să greşeşti în singurătate, ca şi în societate (Il y a moyen de faillir en la solitude comme en la compagnie. MONTAIGNE, E, I, XXXIX. *Deoarece omul are datorii şi faţă de sine, nu numai faţă de alţii*).

GREUTATE

Cele mai mari greutăţi se găsesc acolo unde nu le găsim (Die grössten Schwierigkeiten liegen da, wo wir sie nicht finden. J. W. GOETHE, M. *Tocmai fiindcă nu ştim să le descoperim, unele obstacole în calea noastră devin mai mari*).

Greutăţile se înmulţesc cînd ne apropiem de ţintă (Die Schwierigkeiten wachsen, je näher man dem Ziele kommt.

J. W. GOETHE, M. *Înaintea atingerii scopului se trezesc toate adversitățile împotriva lui*).

GRÎU

Cel care-și mănîncă grîul cînd este încă verde, la vremea recoltei adună rămășițele (SAADI, G. I n t r o d u c e r e).

GURĂ

Cînd nu tace o gură, nu tace o lume întreagă (ANTON PANN, C).

H

HAINĂ

Haina nu face pe cineva călugăr (Vestimentum non facit monachum, *maximă medievală*).

HĂRNICIE

Talent și hărnicie: fără amîndouă nimeni nu se poate distinge, dar se distinge în gradul cel mai înalt acel ce le reunește pe amîndouă în sine. Un cap mediocru dar harnic merge mai departe decît omul înzestrat dar fără hărnicie. Prețul gloriei este munca; ce costă puțin are puțină valoare (B. GRACIAN, O).

HAZARD

Oamenii și-au alcătuit un idol al hazardului pentru a-și scuza propria lor imprudență. Rareori luptă hazardul împotriva înțelepciunii, și oamenii cu minte pătrunzătoare știu să îndrepte pe drumul bun împrejurările vieții (DEMOCRIT fr. 119. *Nu acuza deci hazardul cînd nenorocirea te-a izbit, acuză mărginirea minții tale! Determinismul universal, legătura strînsă dintre împrejurările lumii permit minților bine întocmite prevederea cea mai departe văzătoare*).

vezi și NOROC

HÎRTIE

Hîrtia nu roșește (Epistula non erubescit *spune* CICERO, E, 5, 12, 1, *pentru a scuza unele din familiaritățile scriso-*

rilor sale; dar observația lui nu poate scuza abuzurile scriitorilor proști sau imorali și ale acelor care se pun în serviciul cauzelor dubioase).

HOTĂRÎRE

E faptă de spion și aproape de trădător chiar fapta celui care nu face decît să încuviințeze din răutate niște hotărîri necinstite (Speculatoris vice fuerit, ac pene proditoris, etiam qui improbe consulta maligne laudaverit. T. MORUS, U, I).

Există oameni care au luat o hotărîre bună și apoi se odihnesc pentru a nu o executa (Comme un homme qui a pris une bonne résolution, et qui se repose afin de ne pas l'exécuter. J. RENARD, J, 1898. *Este forma cea mai condamnabilă a lașității*).

IDEAL

Idealul moral cel mai înalt pentru care luptăm este să rămînem în armonie cu lumea fizică, aceea care ne asigură fericirea, fără să rupem cu lumea morală, aceea care ne stabilește demnitatea (Das höchste Ideal, wonach wir ringen, ist, mit der physischen Welt als der Bewahrerin unserer Glückseligkeit in gutem Vernehmen zu bleiben, ohne darum genötigt zu sein, mit der moralischen zu brechen, die unsere Würde bestimmt. F. SCHILLER, E. *Fii om întreg, stabilește echilibrul puterilor tale*).

IDEE

Ideile clasei dominante sînt în fiecare epocă ideile dominante, ceea ce înseamnă că clasa care este forța materială dominantă a societății este totodată și forța ei spirituală dominantă (K. MARX — F. ENGELS, I).

Ideile dominante nu sînt altceva decît expresia ideală a relațiilor materiale dominante. (K. MARX — F. ENGELS, I).

Se vorbește despre idei care revoluționează o întreagă societate; prin aceasta se exprimă numai faptul că în sînul vechii societăți s-au format elementele unei societăți noi, că descompunerea ideilor vechi merge mînă în mînă cu descompunerea vechilor condiții de viață. (K. MARX — F. ENGELS, M).

Ideea nu este ceva care există independent de lumea reală. Bagajul de idei al fiecărui om este determinat și se îmbogățește prin relațiile lui cu această lume. Cine se află în această

lume în relaţii de asemenea natură încît consideră „eul" său drept „unica realitate" nu poate fi decît foarte sărac în idei. Nu numai că nu le are, dar nici nu are posibilitatea de a le dobîndi (Идея не есть нечто, существующее независимо от действительного мира. Идейный запас всякого данного человека определяется и обогащается его отношениями к этому миру. И тот, чьи отношения сложились так, что считает свое «я» «единственной реальностью», неизбежно становится круглым бедняком по части идей. У него не только нет их, но, главное, нет возможности до них додуматься. G. V. PLEHANOV, A).

Unele idei spirituale sînt ca surprinzătoarea revedere a două gînduri prietene după o lungă despărţire (Manche witzige Einfälle sind wie das überraschende Wiedersehen zwei befreundeter Gedanken nach einer langen Trennung. F. SCHLEGEL, A, 37).

IDOL

Dacă vacile, caii sau boii ar avea mîini şi ar putea să picteze şi să alcătuiască opere ca oamenii, atunci şi-ar face idoli asemănători cu ei (XENOFON, fr. 15. *Prima încercare de explicare antropologică a religiei. În acelaşi sens mai observă* Xenofon, fr. 16: Etiopienii îşi reprezintă pe zeii lor negri şi cu nasul scurt, în timp ce tracii şi-i reprezintă cu ochi albaştri şi cu părul roşu. *Este explicabil deci că, după cum arată* fr. 11: Homer şi Hesiod au atribuit zeilor tot ce este ruşinos şi de ocară pentru oameni: hoţia, adulterul, înşelăciunea. *Zeii sînt deci creaţii ale fanteziei omeneşti*. Nu oamenii sînt fiii zeilor, ci zeii ai oamenilor, *cu observa mai tîrziu* Feuerbach. *În acelaşi fel remarcă* Schiller, Akademische Antrittsrede: Omul se zugrăveşte în zeii săi (In seinen Göttern malt sich der Mensch). *În opoziţie cu ceea ce afirmase Xenofon altădată, Schiller arată că* Atunci (*adică la vechii greci* — T.V.) cînd zeii erau încă mai umani, oamenii erau mai divini (Da die Götter menschlicher noch waren, waren Menschen göttlicher) *în* Die Götter Griechenlands).

vezi şi ZEU

Ierburi gingaşe, paşii voştri sînt mici, dar pămîntul larg se întinde sub picioarele voastre (R. TAGORE, P, 65).

A IERTA

Iartă pe alţii adesea, niciodată pe tine însuţi (Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. PUBLILIUS SYRUS, S, 325).

IGNORANT

Un om de spirit şi de bun simţ spunea o dată despre un grav doctor: „E probabil că omul acesta este un mare ignorant, fiindcă răspunde la toate întrebările“ (Un homme d'esprit et de bon sens disait un jour d'un grave docteur: „Il faut que cet homme-là soit un grand ignorant, car il répond à tout ce qu'on lui demande“. VOLTAIRE, Ph A).

A ignora înseamnă a plînge, a învăţa, a geme (Ignorer, c'est pleurer, et savoir, c'est gémir. V. HUGO, P, III, 42. *Neştiinţa ne cufundă în obscuritate înspăimîntătoare, ştiinţa ne pune în faţa contradicţiilor dureroase ale lumii. Vezi şi celălalt vers în acelaşi sens al lui Hugo, în* La Pitié suprême V-VIII: Oh! plaindre, c'est déjà comprendre... **(A plînge este începutul ştiinţei)**.

IGNORANŢĂ

Ignoranţa este un demon care — ne temem — va mai juca un rol în multe tragedii; pe bună dreptate au înfăţişat-o cei mai mari poeţi greci, în înfricoşătoarele drame ale caselor regale din Micena şi Teba, sub chipul destinului tragic (K. MARX, A).

Ignoranţa nu constituie... un argument (V. I. LENIN, M. *Afirmarea sau combaterea unei idei se poate întemeia numai pe cunoaşterea ei aprofundată*).

Ignoranţa este totdeauna gata să se admire (L'ignorance toujours est prête à s'admirer. N. BOILEAU, A, I. *Boileau*

cere, deci, scriitorului cultură, cunoaşterea regulilor, termeni numeroşi de comparaţie).

Ignoranţa profundă inspiră tonul dogmatic; acel care nu ştie nimic crede că poate învăţa pe alţii ceea ce abia a aflat el însuşi; acel care ştie multe nu-şi închipuie că ceea ce spune ar putea fi necunoscut şi se exprimă mai cu indiferenţă (C'est la profonde ignorance qui inspire le ton dogmatique; celui qui ne sait rien croit enseigner aux autres ce qu'il vient d'apprendre lui-même; celui qui sait beaucoup pense à peine que ce qu'il dit puisse être ignoré, et parle plus indifféremment. LA BRUYÈRE, S).

Nimic nu este mai înspăimîntător ca ignoranţa activă (Es ist nichts schrecklicher, als eine tätige Unwissenheit. J.W. GOETHE, M. *Tot aşa de groaznică este şi prostia harnică*).

ILUZIE

Natura a hotărît ca iluziile să fie comune înţelepţilor şi nebunilor, pentru ca cei dintîi să nu fie prea nenorociţi din pricina înţelepciunii lor (La nature a voulu que les illusions fussent pour les sages comme pour les fous, afin que les premiers ne fussent pas trop malheureux par leur propre sagesse. CHAMFORT, M).

vezi şi ADEVĂR

IMAGINAŢIE

Imaginaţia galopează; judecata merge la pas (VOLTAIRE, P).

A ÎMBĂTRÎNI

Îmbătrîneşti cînd începi să te temi de moarte şi cînd observi că nu-ţi mai place să-i vezi pe ceilalţi făcînd ceea ce tu nu mai poţi face (Si diventa vecchi quando si incomincia a temere la morte e quando si prova dispiacere a vedere gli altri fare ciò che noi non possiamo più fare. A. GRAMSCI, S, 15. XII. 1930).

A IMITA

Este ticălos lucru să imiţi faptele rele şi pe cele bune nici măcar să vrei a le imita (DEMOCRIT, fr. 79. *Există o formă gravă a încăpăţînării, o stăruinţă perversă în rău care nu vrea să-şi însuşească nici măcar aparenţele binelui*).

Imiţi pe cineva chiar cînd plantezi o varză (C'est imiter quelqu'un que de planter des choux. A. DE MUSSET, N. *Orice acţiune se înscrie într-un efort colectiv*).

IMPERFECŢIUNE

În imperfecţiunea naturii rezidă perfecţiunea ei. Perfecţiunea este o idee a transcendentalismului abstract şi, de aceea, este lucrul cel mai rău din lume. Omul muritor, supus bolii şi foamei, pentru a trăi trebuie să lupte. Această imperfecţiune a omului constituie tocmai măreţia lui şi-i face viaţa scumpă şi frumoasă. Puneţi pe om la adăpostul morţii, al bolii, al accidentelor, al nenorocirii şi veţi face din el o paşa turcă plictisită în trîndăvia fericirii sale. (V. BIELINSKI, S, 17. II. 1847).

A SE ÎMPLINI

Geniul latent este o simplă închipuire de sine. Tot ceea ce poate fi se împlineşte, şi ceea ce nu s-a împlinit n-a fost nimic (Le génie latent n'est qu'une présomption. Tout ce qui peut être, doit devenir, et ce qui ne devient pas n'était rien. H.F. AMIEL, J, 1858. *Nu există geniu nerealizat*).

IMPOSIBIL

N-ai niciodată drept la un lucru imposibil (On n'a pas le droit d'une chose impossible. RIVAROL, N).

Iubesc pe-acel ce doreşte imposibilul (Den lieb'ich, der Unmögliches begehrt. J.W. GOETHE, F, II, 2. *Adică pe acel care îşi propune ţinte înalte, reputate ca inaccesibile*).

Posibilul întreabă Imposibilul: „Unde stai?" Imposibilul răspunde: „În visurile slăbănogilor". R. TAGORE, P, 129).

ÎNĂLȚIME

Un om fără înălțime de suflet nu poate fi bun; poate fi numai bonom (Un homme sans élévation ne saurait avoir de bonté; il ne peut avoir que de la bonhomie. N. CHAMFORT, M. *Bunătatea este o vocație înaltă*; *bonomia este superficială, nu urcă din adînc, nu coboară asupra ei raze de sus*).

ÎNCĂPĂȚÎNARE

Încăpățînarea este cel mai ieftin surogat al caracterului (Eigensinn ist das wohlfeilste Surrogat für Charakter. F. HEBBEL, T, 719).

A ÎNCEPE

A făcut treaba pe jumătate cine a început (Dimidium facti habet, qui coepit. HORATIUS, E, 1, 2, 40. *Iar* Aristotel *spusese în* P o l i t i c a V, 4: **Începutul este jumătatea întregului**).

ÎNCEPUT

Înainte de a zice ori a începe ceva, gîndește-te bine; căci după ce ai zis o vorbă, ori ai început o faptă, nu mai este în puterea ta de a o lua înapoi (EPICTET, F, 101).

Începuturile tuturor lucrurilor sînt mici (Omnium rerum principia parva sunt. CICERO, F, 5, 21. *Principiu confirmat de întreaga dezvoltare a științei. Aplicat la lumea morală și socială, vechiul principiu al lui Cicero ne îndeamnă să privim cu atenție, fără nici o trufie, chiar începuturile cele mai modeste*).

Începutul înțelepciunii este sfîrșitul nebuniei (Sapientia prima / Stultitia caruisse. HORATIUS, E, 1, 1, 41—42).

ÎNCHIPUIRE

Niciodată nu sîntem mai îndepărtați de scopul dorințelor noastre, decît atunci cînd ne închipuim că-l posedăm (Wir

sind nie entfernter von unseren Wünschen, als wenn wir uns einbilden, das Gewünschte zu besitzen. J.W. GOETHE, M. *Cînd ne închipuim numai că posedăm scopul dorinței, dispare energia de a-l urmări și de aceea, în clipa acestei iluzii, sîntem în punctul cel mai îndepărtat de el.* (*În același sens adaugă* GOETHE: **Nimeni nu este mai sclav decît acela care se crede liber, fără să fie în adevăr** [Niemand ist mehr Sklave, als der sich für frei hält, ohne es zu sein]).

După cum la Roma în afară de romani trăia un întreg popor de statui, tot astfel în afară de lumea reală mai există una a închipuirii, uneori mai puternică, în care trăiesc cei mai mulți (Wie in Rom ausser den Römern noch ein Volk von Statuen war, so ist ausser dieser realen Welt noch eine Welt des Wahns, viel mächtiger beinahe, in der die meisten leben. J. W. GOETHE, M. *Întoarce-te din lumea statuilor, revino printre oameni! Părăsește ficțiunea, ia contact cu realitatea*).

ÎNCÎNTAT

De bună seamă că e în firea lucrurilor ca tot omul să fie încîntat de ceea ce născocește el însuși: corbului îi surîde puiul lui de corb și maimuța îl vede mai frumos pe al ei (Et certe sic est natura comparatum, ut sua cuique inventa blandiantur: sic et corvo suus arridet pullus, et suus simiae catulus placet. T. MORUS, U, I).

ÎNDATORIRE

Fără îndatoriri, viața devine moale și lipsită de schelet: nu se mai poate ține dreaptă (Sans le devoir, la vie est molle et desossée, elle ne peut plus se tenir. J. JOUBERT, P, IX, 75).

ÎNDEMÎNARE

Tăietorul de lemne trebuie prețuit după îndemînarea, nu după forța lui (HOMER, I, XXIII, 313).

INDIGNARE

Indignarea face versuri (Facit indignatio versum. JUVENAL, S, I, 79. *Ca afect puternic, indignarea, minia pot inspira pe poet, chiar dacă pe acesta nu-l ajută talentul, adaugă Juvenal*: si natura negat).

INDIVID

Un individ oarecare nu poate fi judecat după ceea ce gîndește despre sine (K. MARX, P. *Ci după ceea ce făptuiește*).

Este rușinos pentru individ să nu se încadreze în totalitatea din care face parte (Turpis est enim omnis pars universo suo non congruens — *zice* A. AUGUSTIN, C, 3, 8, *veștejind pornirile anarhice, atrăgîndu-ne atenția asupra datoriilor noastre față de societate*).

INDIVIDUALITATE

Individualitatea în sine, fără nici o legătură cu colectivitatea, fără nici o idee vastă care să îmbrățișeze întreaga umanitate, este inertă, conservatoare și potrivnică evoluției (M. GORKI, Dp).

ÎNDOIALĂ

În caz de îndoială trebuie favorizat acuzatul (In dubio pro reo, *principiu al dreptului roman*).

Îndoiala nu-mi place mai puțin decît știința (Che non men che saper, dubbiar m'aggrata. DANTE, I, XI, 93. *Pentru că îndoiala, punînd în discuție o idee veche, o prejudecată, este începutul unei științe noi*).

Experiența tristă nu lasă loc pentru îndoială (Sad experience leaves no room for doubt. A. POPE, J).

Îndoiala nu trebuie să fie altceva decît luciditate, altfel devine o primejdie (Zweifel muss nichts weiter sein als

Wachsamkeit, sonst kann er gefährlich werden. G. CHR. LICHTENBERG, A).

A ÎNDRĂZNI

Îndrăznește să fii înțelept (Sapere aude. HORATIUS, E, 1, 2, 40. *Înțelepciunea presupune nu numai actul de a te deschide ei, uneori cu sacrificiul prejudecăților tale, dar și pe acela de a lupta pentru ea, de a o opune erorii și nedreptății. Marii înțelepți au arătat totdeauna măreție a caracterului*).

ÎNFRÎNGERE

Toți își cer partea succeselor, iar înfrîngerile se trec numai pe seama unuia (Prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. TACITUS, A, XXVII).

INIMĂ

Este greu să lupți împotriva inimii tale, dar este treaba bărbatului înțelept să triumfe în această luptă (DEMOCRIT, fr. 236. *Bărbăția este reflexivitate, amînarea hotărîrii impulsive, fapta prin deliberare. Tăria caracterului trebuie mai întîi afirmată față de tine însuți*).

Inima te face elocvent (Pectus est quod discitas facit. QUINTILIAN, I, 10, 7. *Simțirea inspiră vorbirea avîntată și distinge pe orator*).

Există platoșă mai puternică decît o inimă curată? (What stronger breastplate than a heart untainted? W. SHAKESPEARE, H VI, II, III, 2).

Oricine își laudă inima, dar nimeni nu îndrăznește să-și laude spiritul (Chacun dit du bien de son coeur, et personne n'en ose dire de son esprit. LA ROCHEFOUCAULD, M, 98. *Pentru că inima, simțirile delicate ni se par o calitate mai modestă sau pentru că omenia este socotită drept calitatea de care ceilalți oameni au mai multă nevoie în noi? Probabil pentru ambele motive*).

Inima are raţiuni pe care raţiunea nu le cunoaşte (Le coeur a ses raisons, que la raison ne connaît point. B. PASCAL, P, IV, 277. *O idee pe care Pascal o reia mai departe*: **Nu poţi dovedi că trebuie să fii iubit, expunînd cauzele iubirii; lucrul ar fi ridicol.** P, IV, 36).

Numai inima strîmtă nu creşte; o inimă largă se măreşte; anii o îngustează pe una, pe cealaltă o fac mai vastă (Nur ein enges Herz wächst nicht; aber ein weites wird grösser; jenes verengen die Jahre, dieses dehnen sie aus. J. P. RICHTER, I, 2).

INOCENT

Cînd loveşti un inocent făureşti un bandit (Un innocent qu'on frappe est un bandit qu'on forge. V. HUGO, Fe).

INOCENŢĂ

Inocenţa nu este obişnuită să roşească (L'innocence à rougir n'est point accoutumée. J. MOLIÈRE, G, II, 5. *Omul cinstit nu se ruşinează în faţa calomniilor*).

A ÎNŞELA

E o plăcere dublă de a înşela pe înşelător (C'est double plaisir de tromper le trompeur. LA FONTAINE, C).

ÎNŞELARE

Nenorocirea de a te înşela în multe privinţe nu este recompensată prin plăcerea de a te înşela fără să bagi de seamă (Le malheur d'être trompé sur bien des choses n'est pas récompensé par le plaisir de l'être sans le savoir. B. FONTENELLE, D, IV. *Se vorbeşte uneori de iluzii fericite. Băgaţi de seamă! Iluziile ne aduc mai mult nenorociri*).

Nimeni nu te poate înşela, te înşeli numai tu însuţi (Man wird nie betrogen, man betrügt sich selbst. J. W. GOETHE,

M. *Dacă ai căzut victima unei înşelătorii este un semn că eroarea se găsea în tine însuţi*).

ÎNŞELĂTOR

Nu-i greu din cale-afară să-nşeli pe-nşelător (Il n'est pas malaisé de tromper un trompeur. LA FONTAINE, E).

În vreun oarecare chip înşelătorii sînt întotdeauna prinşi (Toujours par quelque endroit fourbes se laissent prendre. LA FONTAINE, LB).

ÎNSETAT

Cascada cîntă: Îmi revărs cu bucurie apele, dacă un strop din ele ajunge însetatului (R. TAGORE, P, 69).

ÎNSPĂIMÎNTĂTOR

Ceea ce ne-a părut o dată înspăimîntător şi nemaiîntîlnit devine obişnuit vederii cînd apare încontinuu (Ce qui nous paraissait terrible et singulier / S'apprivoise avec notre vue / Quand ce vient à la continue. LA FONTAINE, B).

INSPIRAŢIE

Trebuie să priveşti cu neîncredere tot ce seamănă cu inspiraţia şi nu este adeseori decît capriciu şi exaltare factice, pe care ţi-ai dat-o singur şi n-a venit de la sine; de altfel, nimeni nu trăieşte în inspiraţie: Pegas de cele mai multe ori merge şi nu galopează (Il faut se méfier de tout ce qui ressemble à de l'inspiration et qui n'est souvent que du parti pris et une exaltation factice que l'on s'est donnée volontairement et qui n'est pas venue d'elle même; d'ailleurs Pégase marche plus souvent qu'il ne galope. G. FLAUBERT, C).

INSTINCT

Pornirea instinctivă este indeterminată. Un sex este atras de celălalt: iată mişcarea naturii. Alegerea, preferinţele, ataşamentul personal sînt opera inteligenţei, a prejudecăţilor obişnuinţei; ne trebuie timp şi cunoştinţe pentru a ne face capabili de iubire (Le penchant de l'instinct est indéterminé. Un sexe est attiré vers l'autre: voilà le mouvement de la nature. Le choix, les préférences, l'attachement personnel, sont l'ouvrage des lumières, des préjugés de l'habitude: il faut du temps et des connaissances pour nous rendre capables d'amour. J. J. ROUSSEAU, E, IV. *Inteligenţa intră cu o parte însemnată în iubire*).

A SE INSTRUI

Poţi să te instruieşti cu alţii, dar nu poţi să te entuziasmezi decît singur (Mit anderen kann man sich belehren / Begeistert wird man nur allein. J.W. GOETHE, C. *Este vorba de clipa de reflecţie personală cînd ţi se destăinuie o valoare înaltă*).

INSUCCES

După insucces, planurile cele mai bine întocmite par absurde (При неудаче все кажется глупо!. F. DOSTOIEVSKI, C, VI, 6).

INSULTĂ

Cine mă insultă totdeauna, nu mă ofensează niciodată (Qui m'insulte toujours, ne m'offense jamais. V. HUGO, Cal).

ÎNŢELEGERE

Înţelegerea necesităţii absolute a unui fenomen dat nu poate decît să sporească energia omului care are afinitate faţă de acest fenomen şi care se consideră pe sine drept una din forţele care îl produc (Сознание безусловной необходимости данного явления может только усилить энергию человека, сочувствующего ему и считающего

себя одной из сил, вызывающих это явление. G. V. PLEHANOV, R, III).

ÎNȚELEPCIUNE

Dacă înțelepciunea ar fi alături de tinerețe, bogățiile de perle ale mării și aurul pămîntului n-ar însemna nimic pe lîngă ea (J. KOCHANOWSKI, O).

Iubesc înțelepciunea veselă și socială și fug de asprimea moravurilor și de austeritate, orice mină rebarbativă fiindu-mi suspectă... Virtutea este o calitate plăcută și veselă (J'aime une sagesse gaie et civile, et fuis l'âpreté des moeurs et l'austérité, ayant pour suspecte toute mine rébarbative. ...La vertu est qualité plaisante et gaie. MONTAIGNE, E, III, V).

Vreau să fiu stăpîn pe mine în toate sensurile. Înțelepciunea are excese și n-are mai puțină nevoie de moderație decît nebunia (Je veux être maître de moi, à tout sens. La sagesse a ses excès et n'a pas moins besoin de modération que la folie. MONTAIGNE, E, III, V).

După cum un ogor, cu cît e mai roditor, cu atît produce mai mulți spini și mărăcini, tot așa o minte superioară este plină de gînduri ciudate dacă nu-i semănată cu germenii înțelepciunii și ai virtuții (J. A. KOMENSKY, D, 6).

Semnul înțelepciunii este ca din cele văzute sau auzite a adulmeca pe cele nevăzute și neauzite, și a socoti cele viitoare din cele trecute (D. CANTEMIR, I, II).

Respectul pentru adevăr reprezintă începutul înțelepciunii (A.I. HERZEN, D).

ÎNȚELEPT

Trebuie să îndrăznești a fi înțelept (THEOGNIS, E. *Vezi* Sapere aude, la HORATIUS, E, I, 2, 40).

Este înțelept nu acel care se întristează de ce-i lipsește, ci acel care se bucură de ce are (DEMOCRIT, fr. 231).

Dacă mi-aş îngădui să spun că sînt oarecum mai înţelept decît alţii, pentru atîta numai sînt mai înţelept, că nefiind în stare să cunosc îndeajuns cele din Hades, nici nu susţin că le cunosc (PLATON, A, 29b. *Mărturisirea propriei ignoranţe are o valoare teoretică, mai întîi fiindcă înlătură falsa ştiinţă, apoi fiindcă formulează o problemă, în fine pentru că fixează limita de unde cercetarea trebuie să păşească mai departe. Buna-credinţă modestă este fundamentul ştiinţei şi condiţia ei etică*).

Înţeleptul nu refuză nimic necesităţii (Necessitati sapiens nihil umquam negat. PUBLILIUS SYRUS, S, 540).

Înţelepţii nu deplîng ceea ce s-a pierdut, ceea ce a murit şi ceea ce a trecut; căci aceasta este, după cît se spune, deosebirea dintre înţelepţi şi nebuni (Panciatantra, I, § 15).

Nu fi subtil, ci înţelept. Cine ştie mai mult decît i se cere seamănă cu vîrful prea ascuţit care se rupe uşor. Adevărurile dovedite sînt mai sigure. Este bine să ai minte, dar nu să fii un palavragiu (B. GRACIAN, O).

Este mai uşor să fii înţelept pentru alţii decît pentru tine însuţi (Il est plus aisé d'être sage pour les autres que de l'être pour soi-même. LA ROCHEFOUCAULD, M, 132).

Cel mai înţelept este acela care nu crede că este înţelept (Le plus sage est celui qui ne pense point l'être. N. BOILEAU, SV, v. 54. *Înţelepciunea nu este poza ei*).

Sufletele înţelepte se pleacă chiar şi în faţa dreptei socoteli a vrăjmaşilor (D. CANTEMIR, I, I).

INTELIGENŢĂ

Inteligenţa umană se propagă radial şi, din etapă în etapă, cîştigă, cucereşte şi umanizează materia (L'intelligence humaine se fait rayonnement, et, de proche en proche, gagne, conquiert et humanise la matière. V. HUGO, W, V, 1. *Este procesul civilizaţiei*).

Vrei să izbuteşti în problemele inteligenţei? Mijlocul care nu dă greş este să te gîndeşti la ele mereu (Voulez-vous réussir dans les choses de l'intelligence? L'infaillible moyen est d'y penser toujours. J.H. FABRE, S, IX, 187).

INTENŢIE

În lucrurile mari este de ajuns şi intenţia (In magnis et voluisse sat est. PROPERTIUS, E, 2, 10. *Căci dacă puterile realizării nu sînt îndestulătoare, cel puţin închipuirea şi sensibilitatea care inspiră intenţia pot arăta calitatea unui om. Observaţia este tolerantă, dar nu justifică totuşi pe veleitari, pe entuziaştii fără caracter. În sensul lui Properţiu, dar cu aceleaşi limite ca ale lui, a observat o dată şi* OVIDIUS, P, 3, 4, 79: **Chiar dacă puterile n-ajung, intenţia este vrednică de laudă.** Ut desint vires tamen est laudanda voluntas).

În tot ce ni se întîmplă rău, considerăm mai mult intenţia decît efectul; o cărămidă care alunecă de pe acoperiş poate să ne rănească mai grav, dar ne mîhneşte mai puţin decît o piatră azvîrlită cu intenţie de către o mînă răuvoitoare: lovitura greşeşte cîteodată, dar intenţia nu-şi greşeşte niciodată ţinta (J.J. ROUSSEAU, R, VIII).

INTERES

Cînd ai pierdut interesul, pierzi şi amintirea (Wo der Anteil sich verliert, verliert sich auch das Gedächtnis. J.W. GOETHE, M. *Legătura prin amintire cu trecutul se grefează totdeauna pe un interes actual*).

ÎNTOARCERE

Întoarcerea te face să iubeşti despărţirea (Le retour fait aimer l'adieu. A. DE MUSSET, A. *Pentru oamenii care se iubesc, orice despărţire conţine făgăduinţa unei regăsiri. Dulceaţa regăsirilor!*).

ÎNTREBARE

Pune o întrebare cuminte și vei auzi lucruri cuminți (EURIPIDE, I, v. 1135. *Prin întrebarea cuminte orientezi spiritul și cîștigi încrederea și respectul celui căruia îi adresezi întrebarea*).

A ÎNTREPRINDE

În orice întreprinzi, gîndește-te unde ajungi (Quicquid conavis, quo pervenias cogites. PUBLILIUS SYRUS, S, 777).

INTRIGĂ

Cine face prea multe intrigi nu face nici una. Prea bat la ochi și rîzi de urzitorul lor (M. EMINESCU, C, f. 163).

A ÎNVĂȚA

Omul, chiar cînd e învățat, nu se umilește dacă învață mereu și nu se îndărătnicește niciodată (SOFOCLE, A, 710).

Lucrurile nobile se învață cu osteneală, cele ticăloase se deprind de la sine și fără nici o sforțare (DEMOCRIT, fr. 182. *A învăța, în sensul înălțării personale, înseamnă a te învinge pe tine, a munci cu perseverență*).

Ceea ce avem de învățat să facem, învățăm făcînd (ARISTOTEL, E, II, cap. 1).

Învățînd învățăm (Docendo discimus, *formă mai concisă a observației* **mă bucur să învăț ca să pot învăța pe alții**, Gaudeo discere, ut doceam, SENECA, E, 6, 4. *Totuși, în timp ce observația lui Seneca exprimă generozitatea cunoașterii, bucuroasă să se împărtășească altora, cealaltă formulare notează o experiență comună a pedagogilor, ale căror idei se completează și se clarifică în activitatea transmiterii lor*).

Învățăm pentru viață nu pentru școală (Non scholae sed vitae discimus. SENECA, E, 106. *Răsturnarea principiu-*

lui care stătea la baza învățămîntului timpului său: Non vitae sed scholae discimus).

Oamenii trebuie învățați ca și cum n-ai vrea să-i înveți, iar lucrurile necunoscute trebuie prezentate ca lucruri uitate (Men must be taught as if you taught them not, / And things unknown proposed as things forgot. A. POPE, E, III).

Învățînd pe alții te instruiești, povestind observi, afirmînd examinezi, arătînd privești, scriind gîndești, pompînd îți aduci apa în fîntîna ta (C'est en enseignant qu'on s'instruit, en racontant qu'on observe, en affirmant qu'on examine, en montrant qu'on regarde, en écrivant qu'on pense, en pompant qu'on fait venir l'eau dans son puits. H. F. AMIEL, J, 1856. *Dezvoltarea maximei antice*: **învățînd înveți**, *în sensul modern că activitatea socială dezvoltă toate funcțiile intelectuale ale omului*).

vezi și A ȘTI

ÎNVĂȚAT

Dacă întrebi ce înseamnă a fi învățat, iată, îți răspund: a cunoaște deosebirile dintre lucruri și a le învăța pe fiecare după numele său (J.A. KOMENSKY, U).

Învățatul consideră nu numai actualitatea, dar și viitorul; vede nu numai ziua de azi dar și aceea către care omenirea se îndreaptă... În acest sens, învățatul este educatorul omenirii (Der Gelehrte sieht nicht bloss das Gegenwärtige, er sieht auch, wohin das Menschengeschlecht nunmehr schreiten muss... In dieser Rücksicht ist der Gelehrte der Erzieher der Menschheit. J. FICHTE, U, IV).

Oamenii cei mai învățați dintr-un secol sînt niște ignoranți în mijlocul învățaților secolilor următori, precum învățaților din zilele noastre le lipsesc o mulțime de cunoștinți de care au să se bucure generațiile viitoare... Cine poate spune unde se află limita dezvoltării spiritului omenesc? (I. GHICA, Șt).

vezi și SAVANT

Învățătura cere înzestrare și exercițiu (PROTAGORAS, fr. 3. *Profesorii au adeseori prilejul să observe printre elevii lor naturi mai mult sau mai puțin înzestrate pentru învățătură. Totuși înzestrarea, talentul nu se dezvoltă decît prin exercitarea lui căci, observă Protagora*, fr. 10: **Arta nu este nimic fără studiu și nici studiul fără artă.** *Studiul însuși presupune deprinderi formate de timpuriu, după cum observă Protagora*, fr. 3: **Din tinerețe trebuie să începi a învăța**).

Sînt oameni pe care-i socotesc nevrednici a-mi primi învățătura și pe care refuz să-i învăț și tocmai prin aceasta le dau învățătură, fără nici un efort din partea mea (MENG TSEU, II, 6, 16).

ÎNVELIȘ

Omul fără înveliș este propriu-zis omul (Der Mensch ohne Hülle ist eigentlich der Mensch. J.W. GOETHE, Wl, *adică omul degajat de prejudecăți, de convenții. Accent rousseauist în opera lui Goethe*).

INVENTATOR

Inventatorul suveicii s-a ridicat mult mai sus decît acel care a închipuit teoria ideilor înnăscute (Celui qui imagina la navette l'emporte furieusement sur celui qui imagina les idées innées. VOLTAIRE, Ph Ph. *Comparația este făcută între o invenție utilă și o teorie falsă!*).

INVENȚIE

Ce este invenția? Sfîrșitul căutării (Was ist das Erfinden? Es ist der Abschluss des Gesuchten. J.W. GOETHE, M. *În actul căutării este prefigurată invenția. Există totuși și căutări sterile*).

INVIDIE

Mai bine să fii invidiat decît compătimit (THALES).

Să nu invidiem pe nimeni; căci cei buni nu merită invidie, iar cei răi, cu cît prosperă mai mult, cu atît își grăbesc ruina (EPICUR, S, LIII. *Bunii stau deasupra invidiei; răii nu sînt de invidiat*).

Invidia care vorbește și strigă este totdeauna neîndemînatică; trebuie să ne ferim de invidia care tace (L'envie qui parle et qui crie est toujours maladroite; c'est l'envie qui se tait qu'on doit craindre. RIVAROL, N).

Invidia și ura mărginesc pe observator la suprafața lucrurilor, chiar atunci cînd li se asociază sagacitatea; dar dacă aceasta se unește cu bunăvoința și iubirea, atunci observatorul pătrunde lumea și omul și poate spera să ajungă pînă la adevărurile cele mai înalte (Missgunst und Hass beschränken sich auf die Oberfläche, selbst wenn Scharfsinn sich zu ihnen gesellt; verschwistert sich dieser hingegen mit Wohlwollen und Liebe, so durchdringt er die Welt und den Menschen, ja er kann hoffen, zum Allerhöchsten zu gelangen. J.W. GOETHE, M. *Iubirea este o forță a cunoașterii*).

ÎNVIDIOS

Invidiosul se pedepsește singur ca pe un dușman (DEMOCRIT, fr. 88. *Invidia este o suferință și conține în sine însăși pedeapsa meritată*).

vezi și ZAVISTNIC

ÎNVINGĂTOR

Cauza învingătorilor a fost pe placul zeilor, cea a învinșilor i-a plăcut lui Cato (Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni. LUCANUS, Ph, I, 128. *Marile victorii sînt confirmate de istorie*).

Moartea învinșilor slăbește pe învingători și triumful cel mai frumos este stropit cu lacrimi (La mort des vaincus af-

faiblit les vainqueurs, et le plus beau triomphe est arrosé de pleurs. P. CORNEILLE, H, I, 3).

A ÎNVINGE

Cine învinge fără primejdie triumfă fără glorie (A vaincre sans péril on triomphe sans gloire. P. CORNEILLE, C, II, 2).

IPOCRIZIE

Ipocrizia este un viciu privilegiat, care astupă, cu mîna ei, gura tuturor și se bucură în pace de o impunitate suverană (L'hypocrisie est un vice privilégié qui, de sa main, ferme la bouche à tout le monde, et jouit en repos d'une impunité souveraine. J. MOLIÈRE, J, V, 2. *Dar numai pînă cînd ipocrizia este demascată și rușinarea ei o ajunge din urmă*).

Ipocrizia este un omagiu pe care viciul îl aduce virtuții (L'hypocrisie est un hommage que le vice rend à la vertu. LA ROCHEFOUCAULD, M, 218).

ISTORIC

Istoricul este un profet cu fața întoarsă spre trecut (Der Historiker ist ein rückwärts gekehrter Prophet. F. SCHLEGEL, A, I, 2. *Ironia se referă la profetismul istoricilor romantici*).

ISTORIE

„Istoria" nu este o personalitate aparte, care se folosește de om ca de un mijloc pentru atingerea țelurilor ei. Istoria nu este altceva d e c î t activitatea omului care își urmărește țelurile lui (K. MARX — F. ENGELS, S).

Istoria este cel mai mare dialectician (G. V. PLEHANOV, S. *Căci în desfășurarea ei, faptele se împletesc continuu, se determină reciproc, apar și dispar, ca urmare a acțiunii legilor obiective*).

Cine nu ştie că prima lege a istoriei este să nu îndrăznească a spune lucruri false, dar nici să se ferească de a spune pe cele adevărate? (Nam quis nescit primam esse historiae legem ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat? CICERO, D, II, 15, 62).

A scrie istorie înseamnă a te libera de trecut (Geschichte schreiben ist eine Art, sich das Vergangene vom Halse zu schaffen. J.W. GOETHE, M. *Înţelegînd trecutul, prin istorie, putem păşi pe calea viitorului*).

Istoria lumii este tribunalul lumii (Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. F. SCHILLER, R. *În dublul înţeles că toate crimele istoriei sînt răzbunate şi că istoria lumii, ca ştiinţă, le judecă şi le condamnă pe toate*).

Întreaga istorie universală este lupta mereu repetată a lăcomiei de putere cu libertatea (Die ganze Weltgeschichte ist ein ewig wiederholter Kampf der Herrschsucht und Freiheit. F. SCHILLER, N, 1).

Istoria universală este progresul în conştiinţa libertăţii (Die Weltgeschichte ist der Fortschritt im Bewusstsein der Freiheit. G.W. HEGEL, V, 2).

Istoria universală nu este terenul fericirii. Perioadele de fericire sînt pagini goale în istorie, căci acestea sînt perioadele acordului, ale lipsei de contradicţie (Die Weltgeschichte ist nicht der Boden des Glücks. Die Perioden des Glücks sind leere Blätter in ihr; denn sie sind die Perioden der Zusammenstimmung, des fehlenden Gegensatzes. G.W. HEGEL, Ph E. *Istoria a înaintat totdeauna prin contradicţie, prin luptă şi prin suferinţă*).

După priveliştea lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreţ, mai vrednic de luarea noastră aminte decît Istoria (M. KOGĂLNICEANU, C).

A IUBI

Nimeni nu iubeşte pe acel care nu poate pe nimeni iubi (DEMOCRIT, fr. 103. *Egoismul total este respingător*).

Cel care iubeşte oamenii este întotdeauna iubit de oameni; cel care respectă oamenii este întotdeauna respectat de oameni (MENG TSEU, II, 2, 28).

Dacă vrei să fii iubit, iubeşte (Si vis amari, ama. SENECA, E, 9, 6. *Numai sufletele iubitoare pot inspira iubirea*).

N-ai iubi atîta dacă n-ai fi iubit (Vous n'aimeriez pas tant si vous n'étiez aimé. P. CORNEILLE, R, IV, 3. *Iubirea este adeseori o replică şi recunoştinţa este cauza ei. Dar este aceasta adevărata iubire? Iubirea din recunoştinţă este mai degrabă o formă a egoismului*).

A trăi fără a iubi nu este propriu-zis a trăi (Vivre sans aimer n'est pas proprement vivre. J. MOLIÈRE, P, II, 1).

Uşor eşti înşelat de ceea ce iubeşti (On est aisément dupé par ce qu'on aime. J. MOLIÈRE, T, IV, 3).

Tot ceea ce iubim cu mare poftă, cu mare lesnire credem (D. CANTEMIR, I, VII).

A iubi totul şi pe toţi, a te jertfi totdeauna din iubire, înseamnă a nu iubi pe nimeni şi a nu trăi viaţa pămîntească L. N. TOLSTOI, A, XVI).

Cine doreşte să facă bine, bate la uşă; cine iubeşte, găseşte uşa deschisă (R. TAGORE, P, 83).

IUBIRE

Iubirea este, pentru oameni şi zei, o măreaţă şi minunată divinitate; din mai multe motive, dar mai ales pentru că este divinitatea cea mai veche (PLATON, B, 178 a. *Iubirea este înţeleasă aici, în sensul cel mai general, ca putere de atracţie, ca afinitate între elemente*).

Nu există om atît de laş pe care iubirea să nu-l transforme într-un erou (PLATON, B, 179 a. *Îndrăgostitul doreşte să dobîndească stima fiinţei îndrăgite şi, prin această năzuinţă, sufletul lui devine puternic şi plin de curaj. Iubirea*

este comunicarea sufletelor într-un ideal înalt și ne dă puterea de a ne depăși).

Iubirea își dă singură legea ei mai înaltă (Maior lex amor est sibi. BOETHIUS, C, 3, 12. *Iubirea nu este o putere absurdă sau arbitrară; are o rînduială și ascultă de norme, pe care singură și le prescrie. Este vorba deci de un sentiment înalt, delicat și pur, care posedă propriul control și propria îndrumare*).

Iubirea nu admite nici unui iubit să nu-i răspundă cu iubire (Amor, che a nullo amato amor perdona. DANTE, I, V, 103).

Iubirea... mișcă soarele și celelalte stele (L'amor, che move il sole e l'altre stelle. DANTE, Pa, 33, 145. *Versul final al* D i v i n e i C o m e d i i, *în care se proslăvește puterea universală a iubirii*).

A auzi cu ochii este un atribut al subtilității iubirii (To hear with eyes belongs to love's fine wit. W. SHAKESPEARE, S, XXIII).

O, puternică iubire! Într-o privință faci din bestie om și-n alta din om bestie (O powerful love! that in some respects makes a beast a man; in some other, a man a beast. W. SHAKESPEARE, W, V, 4).

Iubirea este oarbă și iubiții nu pot vedea desfătătoarele nebunii ce făptuiesc (But love is blind, and lovers cannot see / The pretty follies that themselves commit. W. SHAKESPEARE, V, II, 6).

Iubirea chiar cînd ne împovărează ne mulțumește fiindcă e iubire (The love that follows us sometime is our trouble, / Which still we thank as love. W. SHAKESPEARE, Ma, I, 6).

Iubirea e adesea un rod al căsniciei (L'amour est souvent un fruit du mariage. MOLIÈRE, A, IV, 3).

Iubirea cea mai tăinuită lasă să-i scape unele semne ale secretului ei (L'amour le plus discret / Laisse par quelque marque échapper son secret. J. RACINE, B, III, 8).

Începutul şi sfîrşitul iubirii se fac simţite în stînjenirea încercată cînd rămîi singur cu ființa iubită (Le commencement et le declin de l'amour se fait sentir par l'embarras où l'on est de se trouver seuls. LA BRUYÈRE, C).

Iubirea care se naşte dintr-o dată este cea mai grea de vindecat (L'amour qui naît subitement est le plus long à guérir. LA BRUYÈRE, C. *Dar există şi aprinderea focurilor de paie*).

O iubire nemărginită este mai obişnuită decît o prietenie perfectă (Il est plus ordinaire de voir un amour extrême qu'une parfaite amitié. LA BRUYÈRE, C. *Prietenia cere mai multe condiţii decît iubirea, pe care La Bruyère le enumeră, cînd observă*: **Prietenia se formează cu încetul, cu timpul, prin practica lucrurilor, printr-o lungă frecventare. Cît spirit, bunătate, devotament, cîte servicii şi toleranţă reciprocă pentru a obţine în timp de ani cu mult mai puţin decît cîştigă într-o singură clipă un chip sau o mînă frumoasă**).

Iubirea este o stofă a naturii brodată de imaginaţie (L'amour c'est l'étoffe de la nature que l'imagination a brodée. VOLTAIRE, Ph Am).

Ştie ce este iubirea numai acela care iubeşte fără speranţă (Liebe kennet der allein der ohne Hoffnung liebt. F. SCHILLER, C, II, 8. *Ca orice sentiment omenesc, iubirea se exaltă prin barierele care o separă de obiectul ei*).

Iubirea este singura pasiune care se plăteşte cu o monedă fabricată de ea însăşi (L'amour est la seule passion qui se paye d'une monnaie qu'elle fabrique elle-même. STENDHAL, A).

vezi şi DRAGOSTE

IZBÎNDĂ

Există două condiții care produc izbînda [în război]: încrederea în noi în fața dușmanului și frica de a ne dezonora în ochii prietenilor (PLATON, L, 647 b).

IZOLARE

Cine trăiește în izolare nu poate să nu urască oamenii (A.S. PUȘKIN, OJ. *Mizantropia este fructul singurătății. Societatea ne indică temele iubirii de oameni*).

vezi și SINGURĂTATE

J

JERTFĂ

Jertfele oamenilor sînt florile care se aruncă în calea dreptății (A. VLAHUȚĂ, G).

A JIGNI

Stă în firea omului să urască pe acela pe care l-a jignit (Proprium humani ingenii odisse quem laeseris. TACITUS, A, XLII).

JOSNICIE

Păzește-te, chiar cînd ești singur, să rostești sau să faci lucruri josnice. Invață-te să te rușinezi mai mult de tine decît de alții (DEMOCRIT, fr. 244. *Lucrul de care ai mai multă nevoie este stima de tine însuți*).

A JUCA

Oricare ar fi piesa care se joacă, joac-o atît cît poți mai bine și n-o zăpăci toată numai pentru că tocmai atunci ți-ai adus aminte de alta, care ar fi mai aleasă (Quaecumque fabula in manu est, eam age quam potes optime; neque ideo totam perturbes, quod tibi in mentem venit alterius quae sit lepidior. T. MORUS, U, I).

A JUDECA

Nimeni nu poate fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeași vină (Non bis in idem *spuneau vechii juriști romani, pentru a preîntîmpina excesele răzbunării în justiție*).

JUDECĂTOR

Dacă vrei să ţii o cale cu adevărat dreaptă, nu descărca asupra vinovatului tot ce e mai aspru în legi, fiindcă judecătorul neîndurat nu-şi cîştigă o faimă mai mare decît cel blînd (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI. *De asemenea*: **Dacă cumva se pleacă mai mult într-o parte cumpăna dreptăţii, vezi să nu fie pe talerul darurilor, ci pe talerul milei.** Ibidem).

Cînd mantaua domnească este de piei de oaie, / Atunci judecătorii fiţi siguri că despoaie (GR. ALEXANDRESCU, L. *Este vorba de justiţia în slujba exploatării*).

JURĂMÎNT

Nu există jurămînt deasupra lui Zeus (ESCHIL, E. *Aşa vorbeşte Apolo, învăţînd pe oameni că nimeni nu se poate lega valabil dincolo sau împotriva legii supreme a naturii*).

JUST

Nu poţi fi just dacă nu eşti uman (On ne peut être juste si on n'est humain. L. VAUVENARGUES, R, 28. *Justiţia stă în serviciul omului, deci ea nu trebuie să fie inumană*).

vezi şi DREPT

JUSTIŢIE

Nici linia dreaptă nu are nevoie de îndreptare, nici justiţia de justificare (EPICTET, F, 59. *Este absurd să te întrebi de ce este justă justiţia*).

Iubirea justiţiei nu este, la majoritatea oamenilor, decît teama de a suferi injustiţia (L'amour de la justice n'est en la plupart des hommes que la crainte de souffrir l'injustice. LA ROCHEFOUCAULD, M, 78. *Cei ameninţaţi de nedreptate, împreună cu cei care o suferă, alcătuiesc armata dreptăţii! Cei ameninţaţi de nedreptate fac parte dintre nedreptăţiţi*).

CELE ŞAPTE ARTE LIBERALE, FRESCĂ DE BOTTICELLI, ASTĂZI LA MUZEUL LUVRU DIN PARIS (LORENZO ALBIZZI CONDUS DE GRAMATICĂ ÎN FAȚA ADUNĂRII ARTELOR LIBERALE, 1486)

ŞCOALA DIN ATENA, FRESCĂ DE RAFFAEL, VATICAN, STANZE DI RAFFAELO (1511—1512)

Nostimă justiţie pe care un rîu o mărgineşte. Adevăr dincoace de Pirinei, eroare dincolo! (Plaisante justice qu'une rivière borne! Vérité au deçà des Pyrénés, erreur au delà. B. PASCAL, P, V, 4. *Este vorba de justiţia feudală, lipsită de principii, variabilă după interesele stăpînitorilor de teritorii*).

Justiţia fără forţă este neputincioasă; forţa fără justiţie este tiranică. Justiţia fără forţă este contrazisă de cei răi; forţa fără justiţie este acuzată. Justiţia şi forţa trebuie deci reunite, astfel încît ceea ce este just să fie puternic şi ceea ce este puternic să fie just (La justice sans la force est impuissante; la force sans la justice est tyrannique. La justice sans force est contredite, parce qu'il y a toujours des méchants; la force sans la justice est accusée. Il faut donc mettre ensemble la justice et la force; et pour cela faire que ce qui est juste soit fort, ou ce qui est fort soit juste. B. PASCAL, P, V, 8).

Justiţia este adevărul în acţiune (La justice est la vérité en action. J. JOUBERT, P, XV, 16).

Justiţia fără forţă, şi forţa fără justiţie: nenorociri înspăimîntătoare! (La justice sans force, et la force sans justice: malheurs affreux! J. JOUBERT, P, XV, 18).

L

LĂCOMIE

Dorința de cîștig care nu se satură niciodată este mai rea decît sărăcia cea mai mare, căci creșterea lăcomiei aduce creșterea nevoilor (DEMOCRIT, fr. 219. *În același sens, caracteristic pentru morala antică, vd. și* fr. 283: **Sărăcie, bogăție: cuvinte pentru lipsă și abundență. Nu este bogat acel căruia îi lipsește ceva și nu este sărac acel căruia nu-i lipsește nimic).**

Inima neașezată, din pricina lăcomiei după cinstiri, în mai mari valuri înoată, decît corabia pe ocean (D. CANTEMIR, I, I).

Lăcomia de slavă nu privește bunătatea sau folosul lucrului din care capătă slavă, ci socotește numai pe altul a pune mai jos decît pe sine, chiar de este și fără de folos (D. CANTEMIR, I, I).

LAȘ

La un laș, frumusețea corpului și forța nu sînt potrivite și izbesc neplăcut (PLATON, M, 246).

vezi și VITEAZ

LAȘITATE

Nu vă mirați; de cînd se-nvîrte globul, cu tirania, lașitatea-i soră (S. PETÖFI, M).

LAUDĂ

Este uşor să lauzi şi să blamezi ceea ce nu merită lauda şi blamul; dar amîndouă sînt semnul unui caracter rău (DEMOCRIT, fr. 192. *Entuziasmul şi severitatea fără raport cu obiectul lor dovedesc minte puţină, uşurătate sau rea-credinţă*).

Dacă nu poţi înţelege laudele ce ţi se aduc, spune-ţi că sînt linguşiri (DEMOCRIT, fr. 115. *Este mai bine decît să crezi că sînt adevărate şi să aluneci către o închipuire de sine păgubitoare*).

Lauda mă ruşinează, fiindcă o cerşesc în ascuns (R. TAGORE, P, 207).

vezi şi LINGUŞIRE, MĂGULIRE

A SE LĂUDA

Antigon regele, auzind pe fiul său că se laudă pentru slava părintească şi că cere să i se dea aceeaşi cinste, a zis: „Nu trebuie să te lauzi cu lucru străin, ci cu însăşi bărbăţia sufletului tău" (*Citat* în Theatron politikon, II, cap. 16).

LEAGĂN

Pîrghia principală a neamului omenesc este în leagăn, pentru că de început depinde totul; atît răul cît şi binele. Încotro se îndreaptă cineva, într-acolo şi merge, în urma capului trupul şi în urma oiştii trăsura. Şi cel mai uşor lucru este a începe de la început, căci din alt loc e mai anevoios (J.A. KOMENSKI, I).

LEGALITATE

Este mai uşor să legalizezi decît să legitimezi anumite lucruri (Il est plus facile de légaliser certaines choses que de les légitimer. N. CHAMFORT, M. *Legalitatea nu este totdeauna legitimă*).

Legea este o formă a ordinii, și o lege bună trebuie în chip necesar să însemne o ordine bună (ARISTOTEL, P, VII, cap. 4).

Fără lege nici o pedeapsă (Sine lege nulla poena. *Înalt principiu al legalității formulat mai larg în* D i g e s t a, 50, 16, 131).

Salvarea poporului să fie legea supremă (Salus populi [*sau* reipublicae] suprema lex esto. *Maximă fundamentală a dreptului roman, provenind din legea celor XII table și transmisă prin* CICERO, Le, 3, 3, 8 *în forma*: **Salus publica suprema lex**).

Legile își dobîndesc autoritatea prin posesiune și întrebuințare; ...ele cresc și se înnobilează curgînd, ca rîurile noastre; urmăriți-le pînă la izvorul lor: abia o șuviță de apă, care capătă fălnicie și putere pe măsură ce îmbătrînesc (Les lois prennent leur autorité de la possession et de l'usage; ...elles grossissent et s'ennoblissent en roulant, comme nos rivières; suivez-les contremont jusqu'à leur source, ce n'est qu'un petit surgeon d'eau à peine reconnaissable, qui s'enorgueillit ainsi et se fortifie en viellisant. MONTAIGNE, E, II, XII. *Montaigne critică astfel ideea dreptului natural, neschimbat. Toate principiile justiției au fost cîndva instituite. Durata le-a dat autoritatea care ne face uneori să le credem eterne*).

Să nu faci multe legi, și chiar de le faci, vezi să fie bune și mai cu seamă ai grijă să fie ascultate și aduse la îndeplinire; fiindcă legile care nu sînt ascultate, poți să le socotești ca și cum n-ar fi; ba încă mai trezesc și bănuiala că stăpînitorul care avu atîta înțelepciune și vrednicie ca să le alcătuiască n-ar fi în stare să le facă și ascultate (M. CERVANTES, Q, II, XLI. *Din sfaturile pe care Don Quijote le dă lui Sancho Panza, devenit guvernator al insulei Barataria*).

Legea n-are ochi, legea n-are mîini, legea nu este nimic, nimic decît o bucată de hîrtie, pînă cînd opinia publică transmite suflul vieții literelor moarte (The law has no eyes, the

law has no hands; the law is nothing, nothing but a piece of paper, till public opinion breathes the breath of life into the dead letter. T. MACAULY, D).

Care carte de legi este atît de limpede fiecărui om ca aceea scrisă în inima lui? (L.N. TOLSTOI).

LEGIUITOR

Nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori, spre a strîmbătăţi pe cei slabi şi pe cei neindrituiţi de a ridica glasul aici (M. KOGĂLNICEANU, I).

LENE

Este dorită lenea celui rău şi tăcerea prostului (On souhaite la paresse d'un méchant et le silence d'un sot. N. CHAMFORT, M).

LENEŞ

Toată lumea se agită ca să-şi găsească odihna, dar există oameni atît de leneşi încît îşi pun scopul la început (Tout le monde s'agite pour trouver le repos; mais il y a des hommes si paresseux qu'ils mettent le bût au début. RIVAROL, N).

LIBER

Trăieşte liber sau mori vitejeşte (Aut fortiter mori aut liberas vivere *recomandă* AUGUSTIN, D, 5 *justificînd astfel războiul pentru apărarea patriei ameninţată de sclavie*).

LIBERTATE

Libertatea nu constă în visata independenţă faţă de legile naturii, ci în cunoaşterea acestor legi şi în posibilitatea dată

prin aceasta de a le pune în mod sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri. (F. ENGELS, A).

Acolo unde există reprimare nu poate exista libertate, egalitate etc. (V.I. LENIN, R).

În fiecare dintre mormintele celor căzuți pentru libertate, sămînța libertății încolțește gata să dea semințe la rîndu-i (W. WHITMAN, E).

Acel ce-n luptă pentru libertate cade, nu moare (H. BOTEV, H).

Libertatea are limitele pe care i le impune justiția (La liberté a les limites que lui impose la justice. J. RENARD, J, 1905. *Nu este admisibilă libertatea de a fi injust*).

LIMBĂ

Limba este la fel de veche ca și conștiința; limba este conștiință reală, practică, existentă și pentru alți oameni, și numai astfel existentă și pentru mine însumi, și limba se naște ca și conștiința, tocmai din nevoia, din necesitatea imperioasă de a comunica cu alți oameni (K. MARX — F. ENGELS, I).

Vrei să înveți științele cu ușurință? Începe prin a-ți învăța limba (Voulez-vous apprendre les sciences avec facilité? Commencez par apprendre votre langue. CONDILLAC, T. *Cultura lingvistică și literară este temelia culturii*).

Cu fiecare limbă învățată, eliberezi un spirit legat pînă atunci în tine (Mit jeder Sprache mehr, die du erlernst, befreist / Du einen bis daher in dir gebundnen Geist. F. RÜCKERT, W).

Limba este arhiva istoriei... Limba este poezia-fosilă (Language is the archives of history... Language is fossil poetry. R. EMERSON, P).

De multe ori limba taie mai mult decît sabia (ANTON PANN, V).

Cine nu iubește pe nimeni este nevoit să învețe să lingușească (Wer keine Liebe fühlt, muss schmeicheln lernen, sonst kommt er nicht aus. J. W. GOETHE, M. *Avem nevoie de iubire în viață sau cel puțin de aparența ei*).

LINGUȘIRE

Celui ce-i place lingușirea este vrednic de lingușitor (He that loves to be flattered, is worth of the flatterer. W. SHAKESPEARE, T, I, I).

Lingușirea este o monedă falsă care n-are circulație decît prin vanitatea noastră (La flatterie est une fausse monnaie qui n'a de cours que par notre vanité. LA ROCHEFOUCAULD, M, 158).

Arată-mi toate greșelile, ca de la om la om. Pot să rezist la orice, exceptînd lingușirea (Tell me all my faults as man to man. I can stand anything but flattery. B. SHAW, B,I).

vezi și LAUDĂ, MĂGULIRE

LINGUȘITOR

Lingușitorul trăiește pe socoteala celui ce-l ascultă (Tout flatteur vit au dépens de celui qui l'écoute. LA FONTAINE, CR).

Lingușitorul este un sclav care nu este bun pentru nici un stăpîn (Un flatteur est un esclave qui n'est bon pour aucun maître. MONTESQUIEU, P. *La ce slujește un lingușitor?*).

LIRISM

Lirismul trebuie să fie în general rațional, dar în amănunte o leacă abătut de la rațiune (Alles Lyrische muss im ganzen sehr vernünftig, im einzelnen ein bisschen unvernünftig sein. J. W. GOETHE, M. *Există în lirism o parte care nu poate fi transformată în proză*).

Dintre toate plăcerile pămîntești, după cum nu există altele mai oneste decît acele ale literaturii, nu există nici altele mai durabile, nici mai suave, nici mai credincioase, nici altele care, prin toate accidentele vieții, să întovărășească pe acel care le încearcă cu o povară mai ușoară și cu mai puțin dezgust (Omnium terrestrium delectationum, ut nulla litteris honestior, sic nulla diuturnior, nulla suavior, nulla fidelior, nulla quae per omnes casus possessorem suum tam facili apparatu, tam nullo fastidio comitetur. PETRARCA, E. XVI, 2. *Laudă umanistă a ocupațiilor literare*).

Literatura este fragmentul fragmentelor; foarte puțin s-a scris din tot ce s-a întîmplat și foarte puțin s-a păstrat din tot ce s-a scris (Wie wenig von dem Geschehenen ist geschrieben worden, wie wenig von dem Geschriebenen gerettet! Die Literatur ist von Haus aus fragmentarisch... J. W. GOETHE, M. *Creația literară a fost intermitentă, catastrofele istoriei au redus mai departe numărul operelor*).

Literatura popoarelor începe cu fabulele și termină cu romanele (La littérature des peuples commence par les fables et finit par les romans. J. JOUBERT, P, XXIII, 207. *Pentru că între timp materia de observație asupra omului și a societății sporește considerabil*).

Respectul nostru față de un om citit este suficient omagiu adus literaturii (Our high respect for a well-read man is praise enough of literature. R. EMERSON, L).

Literatura nu putea zugrăvi o fericire întemeiată pe bogăție; ea nu putea zugrăvi nici fericirea în sărăcie, pentru că o astfel de idilă nu se putea lipsi, firește, de ipocrizie. Arta, nici o artă adevărată, n-a putut să justifice vreodată inegalitatea dintre oameni (Именно поэтому литература не могла изображать счастье в бедности, ибо подобная идиллия не могла, конечно, обойтись без участия ханжества. Искусство, всякое настоящее искусство, никогда не могло открыто оправдать человеческое неравенство. A.S. MAKARENKO, F).

LOCŢIITOR

Cînd e vorba să faci bine, / Să ajuţi pe cei ce mor, / De nevoi să-ţi aperi ţara / Şi să naşti moştenitor — / La aceste patru lucruri / Cine-şi ia locţiitor? (G. COŞBUC, M, XXVII).

A LUCRA

Cea mai fantomatică dintre irealităţi, omul care nu lucrează (That ghostliest of all unrealities, the nonworking man. B. SHAW, I, 17).

LUCRARE

Cînd ai de făcut o lucrare, nu te gândi mereu la întregimea ei; execută fragmentul care-l ai în faţă şi, cînd ai terminat cu el, mergi mai departe (Wenn man einmal eine Arbeit vor hat, so ist es gut, bei der Ausführung sich nicht gleich das Ganze vorzustellen... man arbeite an dem, was man gerade vor sich hat, und wenn man damit fertig ist, gehe man auf das nächste. G. CHR. LICHTENBERG, MB).

LUCRĂTOR

Mai întîi operele aduc reputaţie lucrătorului, şi apoi lucrătorul operelor (D'abord les ouvrages donnent de la réputation à l'ouvrier, et ensuite l'ouvrier aux ouvrages. MONTESQUIEU, P. *Este un frumos exemplu de circuitul care se stabileşte între persoană şi lucru. Prestigiul este totdeauna o calitate a persoanei, dar uneori el numai este decît reflexul creaţiilor ei trecute*).

LUCRU

Nu există naştere a vreunui lucru pieritor şi nici sfîrşit al lui prin moarte distrugătoare, ci numai amestec şi despărţire al celor ce s-au amestecat (EMPEDOCLE, fr. 8. *Nu există*

creație din nimic. Se anunță gîndirea transformistă, dar susținută încă de reprezentări antropomorfice: elementele se unesc prin i u b i r e și se despart prin u r ă și l u p t ă).

Despre lucrurile josnice trebuie să te ferești chiar numai a vorbi (DEMOCRIT, fr. 190. *Căci și vorbele josnice te coboară și te murdăresc*).

Neghiobii năzuiesc mereu către lucrurile absente, dar le prăpădesc pe cele de față, chiar cînd sînt mai prețioase decît cele care lipsesc (DEMOCRIT, fr. 202. *Nu este totul de blamat în trăsătura umană pe care o observă maxima lui Democrit. Este puterea și gloria omului de a nu fi mulțumit cu ce are. Dorința de a obține altceva stă la originea inventivității omenești. Sentimentul bunurilor absente creează dimensiunile lumii. Numai într-o lume extinsă prin reprezentarea unor bunuri îndepărtate se poate mișca forța de creație a omului*).

Lucrurile cele mai bune sînt și cele mai dificile (PLUTARH, Me).

Este limpede că toate lucrurile omenești au, întocmai ca și Silenii lui Alcibiade, două fețe cu totul deosebite. Privești mai întîi fața exterioară a lucrurilor; dar întoarce medalia, albul va deveni negru, negru îți va părea alb; vei vedea urîțenia în locul frumuseții, mizeria în locul opulenței, gloria în locul infamiei, ignoranța în locul științei; vei lua slăbiciunea drept forță, josnicia drept măreție de suflet, tristețea drept veselie, dizgrația drept favoare, ura drept prietenie; vei vedea în fine cum lucrurile își schimbă în fiecare clipă înfățișarea după fața pe care o privești (ERASMUS, E. *Erasmus exprimă astfel un adevăr dialectic*).

Voiești să cunoști lucrurile? privește-le de aproape. Vrei să-ți placă? privește-le de departe (I.L. CARAGIALE, A).

LUMEA

În realitate, scopurile omului sînt generate de lumea obiectivă și o presupun, — o găsesc ca dată, ca prezentă. Dar omului i s e p a r e că scopurile lui sînt luate dinafara

lumii, sînt independente de lume („libertate") (V.I. LENIN, C. *Lenin se opune deci vederii hegeliene, reluate de atîtea ori, că scopurile ar alcătui o lume aparte, un domeniu al libertății opus domeniului cauzalității*).

„Realismul naiv" al fiecărui om sănătos care n-a zăbovit într-o casă de nebuni sau în vreo școală a filozofilor idealiști constă în faptul că lucrurile, mediul, lumea există i n d e p e n d e n t de senzațiile noastre, de conștiința noastră, de E u l nostru și, în general, de om (V.I. LENIN, M).

Părțile lumii au o asemenea legătură și înlănțuire una cu alta, încît este cu neputință să cunoști pe una fără de cealaltă și fără totalitatea lor (Mais les parties du monde ont toutes un tel rapport et un tel enchaînement l'une avec l'autre, que je crois impossible de connaître l'une sans l'autre et sans le tout. B. PASCAL, P, II, 13. *Scînteierea ideii dialectice a interdependenței fenomenelor*).

Am primit lumea ca o moștenire, pe care nu-i este nimănui îngăduit s-o deterioreze, ci pe care fiecare generație este obligată s-o lase mai bună posterității (Nous avons reçu le monde comme un héritage qu'il n'est permis à aucun de nous de déteriorer, mais que chaque génération au contraire est obligée de laisser meilleur à la postérité. J. JOUBERT, P, XVI, 12).

Lumea nu-ți poate dărui ceea ce nu primește de la tine (Die Welt kann dir nichts darbieten, was sie von dir nicht empfinge. F. SCHILLER, M. *Încrederea și bunăvoința îți deschid comorile lumii*).

Citim lumea pe dos și pretindem că ne înșală (R. TAGORE, P, 75).

Niciodată nu mi-ar veni în minte ideea de a șterge individualitatea raselor și ființelor. Nu se cuvine să sărăcim lumea (Jamais il ne me viendrait l'idée d'effacer l'individualité des races et des êtres. Il ne faut pas appauvrir le monde. ROMAIN ROLLAND. ap. BARRÈRE, „R.R. par lui-même").

LUMINĂ

Licuricii spuneau stelelor: „Învățații afirmă că lumina voastră se va stinge o dată". Stelele n-au răspuns (R. TAGORE, P, 163. *Marile adevăruri pot disprețui obiecția meschină a invidiei*).

LUNĂ

— „Lună, ce aștepți?" — „Aștept să salut soarele și să dispar în fața lui" (R. TAGORE, P, 30).

A LUPTA

Cei care trăiesc sînt acei care luptă (Ceux qui vivent, ce sont ceux qui luttent. V. HUGO, Ch, IV, 9).

LUPTĂ

Lupta este tatăl tuturor, regele tuturor; pe unii îi face zei, pe alții oameni, pe unii sclavi, pe alții oameni liberi (HERACLIT, fr. 53. *Iar în* fr. 8: Trebuie să știm că lupta este generală, că dreptul este conflict și că tot ce se întîmplă se petrece pe calea conflictului și a necesității.)

Dorința de luptă nu este înțeleaptă, căci urmărind vătămarea dușmanului, pierde din vedere folosul său (DEMOCRIT, fr. 232. *Este vorba de oamenii care caută totdeauna pricină, de amatorii de conflicte. Democrit recomandă evitarea luptei sterile*).

Să nu ne îngrozim de rezultatul unei lupte: dacă cei fericiți au mai mult avînt, cei nenorociți au mai multă rezistență (Neve proelii unius aut alterius eventu pauescerent, plus impetus felicibus, maiorem constantiam penes miseros esse. TACITUS, A, XV).

LUPTA MASELOR

În istorie există momente cînd lupta desperată a m a s e l o r, chiar și pentru o cauză pierdută, este n e c e s a r ă

pentru educarea viitoare a acestor mase și pentru pregătirea lor în vederea luptei **u r m ă t o a r e** (V.I. LENIN, P.).

LUPTĂTOR

Am fost un om, adică un luptător (Ich bie ein Mensch gewesen, und das heisst ein Kämpfer sein. J.W. GOETHE, D).

Luptătorii nu pot și nu trebuie să fie deplînși, pentru că ei au luptat fără să fie constrînși, au luptat pentru că așa au vrut ei înșiși în mod conștient (I combattenti non possono e non devono esser compianti, quando essi hanno lottato non perché costretti, ma perché così hanno essi stessi voluto, consapevolmente. ANTONIO GRAMSCI, S, 24 VIII 1931).

LUX

Luxul este o crimă împotriva umanității ori de cîte ori un singur membru al societății suferă și se știe că suferă (D'ALEMBERT, E).

Luxul va deveni util și moral cînd națiunea întreagă se va bucura de el (Le luxe deviendra utile et moral quand ce sera la nation entière qui en jouira. SAINT-SIMON, O).

M

MĂGULIRE

O, putere a măgulirii, cît de departe poţi să ajungi şi cît de întinşe sînt hotarele plăcutei tale domnii! (CERVANTES, Q, II, XVIII. *Exclamaţie a lui Cervantes în legătură cu plăcerea simţită de Don Lorenzo la laudele lui Don Quijote, deşi primul îl socotea nebun pe cel de-al doilea. Lauda pare unora plăcută chiar cînd vine dintr-un izvor nedemn*).

vezi şi LAUDĂ, LINGUŞIRE

MARTIR

Martirul unei vechi religii pare un încăpăţînat; martirul unei religii noi pare un inspirat (Le martyr d'une vieille religion a l'air d'un entêté; le martyr d'une religion nouvelle a l'air d'un inspiré. RIVAROL, N).

MĂSURĂ

Este o măsură în toate şi limite bine trasate (Est modus in rebus, sunt certi denique fines. HORATIUS, S, I, 1, 106. *Constatarea aceasta exprimă de fapt un îndemn, o normă a moderaţiei şi cumpătării: nu depăşi măsura, nu încălca limitele prescrise de bunul simţ. Morala antică preconiza măsura ca pe unul din principiile ei fundamentale*).

MATERIE

Nimic nu e etern decît materia în veşnică transformare, în veşnică mişcare, şi legile după care ea se mişcă şi se transformă (F. ENGELS, D).

Avem certitudinea că materia rămîne veşnic aceeaşi în toate transformările ei, că nici unul din atributele ei nu poate să se piardă vreodată şi că, prin urmare, cu aceeaşi necesitate de fier cu care ea va nimici iar pe pămînt produsul ei cel mai înalt — spiritul care gîndeşte — ea va trebui să-l producă din nou în alt loc şi în alt timp (F. ENGELS, D).

MAXIMĂ

Sufletul nostru este un om îndrăgostit de sine însuşi; oglinzile sînt prostiile celorlalţi, pictori îndreptăţiţi ai greşelilor noastre: cît despre oglindirea apei, aceasta-i, precum se ştie, cartea cu maxime (Notre âme, c'est un homme amoureux de lui-même; — tant de miroirs, ce sont les sottises d'autrui. — Miroirs, de nos défauts les peintres légitimes: — Et quant au canal, c'est celui — Que chacun sait, le livre des Maximes. LA FONTAINE, H. *Cugetarea lui La Fontaine despre rolul maximelor apare ca morală la o fabulă, unde se relatează păţania unui om care, crezîndu-se frumos, s-a refugiat într-un loc ascuns pentru a ocoli oglinzile ce-i arătau adevăratul chip. Dar apa ce trecea pe acolo îi înfăţişa omului acelaşi chip; numai că, fermecat de frumuseţea apei, el nu s-a mai desprins de ea. Tot aşa o bună carte de maxime ar trebui să devină un prieten nedespărţit al omului, preţuit atît pentru sinceritatea şi farmecul, cît şi pentru înţelepciunea lui*).

vezi şi DEPRINDERE

MEDIC

Medicul îngrijeşte, natura vindecă (Medicus curat, natura sanat. *Principiu al lui* HIPOCRATE, *a cărui însemnătate istorică provine din faptul că boala este înţeleasă ca un fenomen al naturii, nu ca o pedeapsă a zeilor, cum a putut fi considerată într-o perioadă mistică, preştiinţifică*).

Medicul nu este decît un mîngîietor al sufletului (Medicus nihil aliud est quam animi consolatio. PETRONIUS, 42. *Metodele moderne ale ştiinţei dau dreptul medicului să creadă că poate interveni şi modifica procesul patologic, dar vechiul*

dicton latin trebuie reținut, deoarece orice boală fiind și o suferință a sufletului, acțiunea morală a medicului este indispensabilă și constituie încoronarea profesiunii lui).

MEDIOCRITATE

Unul din semnele mediocrității spiritului este faptul de a povesti totdeauna cîte ceva (L'une des marques de la médiocrité de l'esprit est de toujours conter. LA BRUYÈRE, J. *Forma mai înaltă a spiritului te duce la gruparea faptelor, la concluzii, la generalizări).*

Există în unii oameni o anumită mediocritate care îi face înțelepți (Il y a dans quelques hommes une certaine médiocrité d'esprit qui contribue à les rendre sages. LA BRUYÈRE, H. *Lipsa de avînt a cugetării poate conferi unora aparența cumpătării înțelepte*).

În anumite lucruri mediocritatea este insuportabilă: în poezie, în muzică, în pictură, în elocință (Il y a certaines choses, dont la médiocrité est insupportable: la poésie, la musique, la peinture, le discours public. LA BRUYÈRE ,O. *De ce să practici artele dacă nu poți să excelezi în ele? Este bine ca artistul să se consacre artei ca unei profesii, dar nu numai ca unei profesii*).

Este un mare semn de mediocritate, dacă lauda ta rămîne totdeauna moderată (C'est un grand signe de médiocrité de louer toujours modérément. L. VAUVENARGUES, R, 12. *Admirațiile puternice sînt un semn al superiorității morale a celui ce le încearcă*).

Mărimea nu se sfiește să meargă cu puținătatea. Mediocritatea se ține deoparte (R. TAGORE, P, 156).

MEDIOCRU

Cea mai mare consolare a mediocrilor este că geniul n-ar fi nemuritor (Es gibt keinen grösseren Trost für die Mittelmässigkeit, als dass das Genie nicht unsterblich sei. J. W. GOETHE, M. *Așa cred mediocrii. În realitate geniul este nemuritor*).

MEMORIE

Memoria stă totdeauna la ordinele inimii (La mémoire est toujours aux ordres du coeur. RIVAROL, N. *Un element afectiv dirijează procesele memoriei. Acestea operează în cadrul temperamentului sau al caracterului omenesc respectiv, deoarece există, de pildă, oameni, care uită cu ușurință situațiile neplăcute și alții care și le amintesc cu perseverență*).

MENIRE

Canalului îi place să creadă că fluviile n-au altă menire decît să-i aducă lui apă (R. TAGORE, P. 166. *Egoismul individual mărginit este la fel de ridicol ca acest canal*).

MERIT

Importanța fără merit obține considerația fără stimă (L'importance sans mérite obtient des égards sans estime. N. CHAMFORT, M).

MEȘTEȘUG

Meșteșugul nu întrece firea, ci numai o desăvîrșește (M. CERVANTES, Q, II, XVI. *Vorba este pronunțată în legătură cu poezia, unde temeiul lucrării stă în talentul natural, nu în meșteșug, dar aceeași vorbă se potrivește și altor îndeletniciri omenești, unde întemeierea lucrării pe vocație dă meșteșugului prețul lui întreg*).

MIERE

Mierea cea mai dulce devine cea mai acidă; crinul cînd putrezește devine mai fetid decît buruienile (For sweetest things turn sourest by their deeds; / Lilies that fester smell far worse than weeds. W. SHAKESPEARE, S, XCIV. *Descompunerea morală este mai dezastruoasă în personalitățile cele mai înzestrate*).

Mila ca judecătoare strică legea (Dissolvit legem judex misericordia. PUBLILIUS SYRUS, S, 168).

Pentru a împiedica mila să degenereze în slăbiciune, trebuie s-o generalizăm şi s-o extindem asupra întregului gen uman (Pour empêcher la pitié de dégénérer en faiblesse, il faut la généraliser et l'étendre sur tout le genre humain. J. J. ROUSSEAU, E, IV).

MÎNĂ

Omul este fiinţa cea mai înţeleaptă, fiindcă are mîini ANAXAGORA, 59, A, 102. *Germenele ideii preţioase privitoare la rolul activităţii manuale în formarea omului. Fr. Engels i-a dat dezvoltarea ei modernă. Vezi mai jos* Muncă şi Natură).

MINCINOS

Mincinosul are nevoie de memorie bună (Il faut bonne mémoire après qu'on a menti. P. CORNEILLE, M, IV, 5).

Rar afli un mincinos nelăudăros şi mai rar un om mîndru stînd tăinuit (D. CANTEMIR, I, V).

MINCIUNĂ

Gîndeşte-te că printr-o minciună sacrifici nu numai un adevăr, dar adevărul în general (Du musst bedenken, dass eine Lüge dich nicht bloss eine Wahrheit kostet, sondern die Wahrheit überhaupt. F. HEBBEL, T, 720. *Ceea ce este îngrozitor într-o minciună, este faptul că minciuna e posibilă.*)

Mai lesne e a vorbi adevărul decît minciuna (ANTON PANN, M).

Pentru un om cu adevărat inteligent, a minţi este o sforţare, pe care şi-o impune penibil, minciuna contrazicînd raporturile reale din lume, prea clare şi tiranic impuse minţii inteligente (G. IBRĂILEANU, P).

Minciuna nu poate deveni adevăr, fiindcă i-a crescut puterea (R. TAGORE, P, 258).

A SE MÎNIA

Oricine poate fi mînios, căci e lucru uşor; dar să te mînii pe persoana indicată, în gradul potrivit, la timpul potrivit, pentru pricina potrivită şi în felul potrivit — aceasta nu se află în puterea oricui şi nici nu e uşor (ARISTOTEL, E, II, 9).

MÎNIE

Oricît de slabă e mîna, mînia-i dă putere (Quamlibet infirmas adiuvat ira manus. OVIDIUS, Am, I, 7).

Mînia [Violenţa] este dreaptă cînd blîndeţea este vană (La violence est juste où la douceur est vaine. P. CORNEILLE, Hé, I, 2).

Teme-te de mînia omului răbdător (Beware the fury of a patient man. J. DRYDEN, A, I).

MINTE

Gloria şi averea fără minte nu sînt proprietăţi sigure (DEMOCRIT, fr. 77. *Căci întîmplarea poate să le aducă, dar numai mintea le menţine*).

Nu face nimic din fugă şi la întîmplare! Îndreaptă-ţi toate faptele după lumina minţii, arătătoare a căilor drepte (MARC-AURELIU, M, IV, 2. *Orice faptă are o mare însemnătate*; *nu putem lăsa s-o determine uşurătatea*).

Nici prin sabie, nici prin elefanţi, nici prin cai, nici prin oşteni nu se îndeplineşte o faptă aşa cum e înfăptuită cu ajutorul minţii (Panciatantra I, § 2).

Căci mintea în om şi în puterile lui sufleteşti se află ca şi steagul în mijlocul oştirii (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 175).

Cum se face că un şchiop nu ne irită, şi un spirit care şchioapătă ne irită? Din pricină că şchiopul recunoaşte că noi mergem drept, în timp ce omul cu mintea şchioapă crede că noi şchiopătăm; dacă ar fi altfel am simţi milă pentru el şi nu mînie (D'où vient qu'un boiteux ne nous irrite pas, et un esprit boiteux nous irrite? A cause qu'un boiteux reconnait que nous allons droit, et qu'un esprit boiteux dit que c'est nous qui boitons; sans cela nous en aurions pitié et non colère. B. PASCAL, P, II, 21).

A MINŢI

Bună parte din vorbirea meşteşugită constă în a şti cum să minţi (Bona pars bene dicendi est scite mentiri. ERASMUS, Ph. *De pildă vorbirea meşteşugită a demagogului*).

Cînd un om ajunge să mintă, inteligenţa şi talentul îl părăsesc Когда человек весь отдается лжи его оставляют ум и талант V. BIELINSKI, G, 3 iulie 1847).

MINUNE

Acei care cer minuni nu se îndoiesc că cer naturii întreruperea minunilor ei (Ceux qui demandent des prodiges ne doutent pas qu'ils demandent à la nature l'interruption de ses prodiges. RIVAROL, N).

MIRARE

Starea de mirare este proprie filozofului; filozofia nu începe altfel (PLATON, T, 115 d. *Prin mirare se constituie problemele. Prin punerea unei probleme începe filozofia*).

MIŞCARE

Toate cîte sînt în lume, de la mari pînă la mici, pururea sînt în mişcare... Fără de mişcarea aceasta, toată lumea ar fi numai haos, în care nici ar fi viaţă, nici putere, nici deplinire, nici frumuseţe (GH. ŞINCAI Î, 9).

MIŞCARE LITERARĂ

O societate produce şi scriitori şi cititori care influenţează unii asupra altora şi, împreună, formează ceea ce numim mişcare literară ori mişcare ştiinţifică (C. DOBROGEANU-GHEREA, A).

MIŞCARE PROLETARĂ

Toate mişcările de pînă acum au fost mişcări ale unor minorităţi sau în interesul unor minorităţi. Mişcarea proletară este mişcarea independentă a imensei majorităţi în interesul imensei majorităţi (K. MARX — F. ENGELS, M).

MODESTIE

Modestia este faţă de merit ceea ce este umbra faţă de figuri într-un tablou: îi dau forţă şi relief (La modestie est au mérite ce que les ombres sont aux figures dans un tableau: elles lui donnent de la force et du relief. LA BRUYÈRE, M).

MORALĂ

Morala nu este decît o ştiinţă deşartă dacă n-o îmbinăm cu politica şi cu legislaţia (C.A. HELVÉTIUS, E).

Dintre toate manifestările exterioare ce deşteaptă în noi compătimirea şi ideea de durere, orbii sînt impresionaţi numai de plîns; de aceea, presupun că ei sînt, în general, lipsiţi de umanitate. Ce deosebire poate să facă un orb între un om care urinează şi un om care îşi varsă sîngele fără nici un strigăt de durere? Nu încetăm oare noi înşine să compătimim atunci cînd distanţa sau micimea obiectelor produce asupra noastră acelaşi efect ca şi lipsa de vedere asupra orbilor? Cît de mult depind virtuţile de felul nostru de a simţi şi de gradul în care ne impresionează lucrurile exterioare! Nu mă îndoiesc că, dacă nu s-ar teme de pedeapsă, mulţi oameni ar omorî cu mai multă uşurinţă un om, la o depărtare în care l-ar vedea cît o rîndunică, decît să taie un bou cu mîinile lor. Nu ne determină oare acelaşi principiu atunci

cînd ne pare rău de un cal care suferă, dar strivim o furnică? Cît de deosebită e morala orbilor față de a noastră! Cît de deosebită e și morala surzilor față de aceea a unui orb și cît de imperfectă ar fi morala noastră, ca să nu zic mai rău, pentru o ființă care ar avea un simț mai mult decît noi (D. DIDEROT, L).

Adevărata morală, ca și adevărata politică, este aceea care caută să-i apropie pe oameni unii de alții ca să-i facă să-și făurească cu eforturi comune fericirea lor mutuală. Orice morală care separă i n t e r e s e l e n o a s t r e d e a c e l e a a l e a s o c i a ț i l o r n o ș t r i este falsă, absurdă, contrară naturii (La vraie morale, ainsi que la vraie politique, est celle qui cherche à approcher les hommes, afin de les faire travailler par des efforts réunis a leur bonheur mutuel. Toute morale qui sépare nos intérêts de ceux de nos associés est fausse, insensée, contraire à la nature. P. H. D'HOLBACH, Sy, I).

Morala religioasă n-a servit niciodată pentru a face pe muritori mai sociabili (La morale religieuse ne servit jamais à rendre les mortels plus sociables. P. H. D'HOLBACH, Sy, I).

MORALIST

Pe moraliștii ipocriți îi recunoaștem, pe de o parte, după indiferența cu care privesc viciile distrugătoare de state, iar pe de altă parte, după vehemența cu care atacă viciile în viața privată (C. A. HELVÉTIUS, E, I).

MORALITATE

Morala servește societății omenești pentru a se ridica mai sus, pentru a se elibera de exploatarea muncii (V. I. LENIN St).

Îmi dispare puterea cînd îmi dispare moralitatea (Wo ich aufhören muss, sittlich zu sein, habe ich keine Gewalt mehr. J. W. GOETHE, M. *Forța oricărei acțiuni provine din conștiința îndreptățirii ei morale*).

Noi suferim nu numai din cauza celor vii, dar și din cauza celor morți (K. MARX, C. *Marx are în vedere faptul că pe lîngă calamitățile moderne, asupra oamenilor apasă și calamitățile moștenite*).

MOARTE

Oamenii care fug de moarte, aleargă după ea (DEMOCRIT fr. 203. *Teama de moarte nu asigură totdeauna viața, uneori provoacă moartea*).

Deprinde-te cu ideea că moartea nu reprezintă nimic pentru noi, fiindcă orice bine și orice rău constă în senzație, în timp ce moartea este tocmai privațiunea completă de senzație. Cunoașterea faptului că moartea nu ne privește întru nimic face ca aceasta să fie plăcută, nu prin faptul că s-ar mai adăuga existenței o durată de timp nelimitată, ci pentru că face să dispară din viață dorința de nemurire (EPICUR E, § 124. *Totuși dorința de nemurire prin faptele noastre, aspirația de a îmbogăți substanța morală a omenirii, este bine s-o păstrăm și o păstrează de fapt sufletele cele mai înalte*).

Nu ne temem de moarte, ci de ideea morții (Non mortem timemus, sed cogitationem mortis. HORATIUS. *Adică de amenințarea ei*).

Nu te purta ca și cum ai avea de trăit zece mii de ani. Moartea plutește deasupra capului tău. Așadar, cît mai trăiești și pînă poți, fii om de bine (MARC-AURELIU, M, IV, 17. *Sarcinile vieții sînt atît de mari și viața atît de scurtă, încît nu trebuie risipit timpul pe care-l avem la dispoziție.* Vezi M e m e n t o m o r i).

Nici soarele nici moartea nu pot fi privite fix (Le soleil ni la mort ne se peuvent regarder fixement. LA ROCHEFOUCAULD, M, 26. *Contemplația continuă și insistentă a morții este primejdioasă pentru sănătatea spiritului*).

Vorbind omenește, moartea este bine așezată întrucît pune capăt bătrîneții (A parler humainement, la mort a un bel

endroit, qui est de mettre fin à la vieillesse. LA BRUYÈRE H).

Dacă din toţi oamenii numai unii ar muri şi alţii nu, atunci perspectiva morţii ar putea fi o mîhnire dezolantă (Si de tous les hommes les uns mouraient, les autres non, ce serait une désolante affliction que de mourir. LA BRUYÈRE H).

Ca să înţelegi cum trăiesc animalele şi omul, este neapărat necesar să vezi cum mor multe din ele, mecanismele vieţii nedezvăluindu-se şi netălmăcindu-se decît celor care cunosc mecanismele morţii (C. BERNARD I, II, II, 3).

MULT

Mult, dar nu multe (Multum, non multa, PLINIUS MINOR, E, 7. *Răspunde maximei non multum, sed multa, rezumată din* QUINTILIANUS, I, X, 1, 59. *Pliniu precizează că pentru formarea spiritului este recomandată multă lectură, dar nu lectura risipită a tot felul de cărţi*).

MULŢUMIRE

Mulţumirea depăşeşte bogăţia (Contentement passe richesse. J. MOLIÈRE, M, II, 1).

Mulţumirea este bună la sfîrşitul drumului; cine este mulţumit de la început n-ajunge departe (Am Ende deiner Bahn ist gut Zufriedenheit; / Doch wer am Anfang ist zufrieden, kommt nicht weit. F. RÜCKERT, W, 16, 1, 53).

MULŢUMIT

Cel care este mulţumit nu poate fi niciodată distrus (LAO TSE, C, 44).

Munca în pielea albă nu se poate emancipa acolo unde munca în piele neagră este stigmatizată (K. MARX, C).

Munca este izvorul oricărei avuţii, spun economiştii. Ea este într-adevăr izvorul oricărei avuţii, alături de natură, care îi furnizează materialul pe care ea îl transformă în avuţie. Dar munca este infinit mai mult decît atît. Este prima condiţie de bază a vieţii omeneşti în genere, şi anume în asemenea măsură, încît, într-un anumit sens, trebuie să spunem că ea l-a creat chiar pe om însuşi (F. ENGELS, R).

Animalul nu face altceva decît să se folosească de natura înconjurătoare şi să provoace în ea schimbări prin simpla lui prezenţă, pe cînd omul, prin schimbările pe care le provoacă, supune natura scopurilor sale, o stăpîneşte. Aceasta este ultima deosebire, deosebirea esenţială dintre om şi celelalte animale, şi ea se datoreşte tot muncii (F. ENGELS, R).

Mîna nu este numai organul muncii, ea este totodată şi produsul ei. Numai prin muncă, prin adaptarea la mereu alte operaţii, prin transmiterea dezvoltării deosebite astfel obţinute a muşchilor, a ligamentelor, iar în intervale de timp mai îndelungate chiar a oaselor, precum şi prin folosirea acestei perfecţionări moştenite la îndeletniciri noi, tot mai complicate, a putut mîna să atingă gradul superior de desăvîrşire care i-a permis să creeze minuni ca tablourile lui Raffael, ca statuile lui Thorwaldsen sau muzica lui Paganini (F. ENGELS, R).

Munca începe o dată cu făurirea uneltelor (F. ENGELS, R).

Munca îndepărtează de noi trei mari rele: urîtul, viciul şi nevoia (Le travail éloigne de nous trois grands maux: l'ennui, le vice et le besoin. VOLTAIRE, C, XXX).

Primul principiu al onoarei, inoculat în sufletul celui pe care-l educi, este că e ruşinos să-şi datorească întreţinerea vieţii altcuiva decît muncii sale (J. G. FICHTE, R, X).

Arvunează din vreme pe fericita muncă (ANTON PANN, L).

După gradul în care este preţuită munca se poate cunoaşte gradul de civilizaţie al unui popor (N. A. DOBROLIUBOV, C)

Munca gîndeşte, lenea visează (Le travail pense, la paresse songe. J. RENARD, J, 27 decembrie 1887).

Nu există ceva mai frumos pe lume decît ceea ce e făurit prin muncă de mîna iscusită a omului, şi toate gîndurile, toate ideile noastre se zămislesc în procesul muncii, aşa cum ne arată în mod concludent istoria artei, a ştiinţei, a tehnicii. Ideea vine după faptă. Mă „închin" în faţa omului, pentru că în afara creaţiilor raţiunii sale, ale imaginaţiei, ale plăsmuirii sale, nu văd şi nu simt nimic în lumea asta. Dumnezeu este tot o invenţie a omului, cum e, bunăoară, „fotografia", cu singura deosebire că fotografia înregistrează ceea ce există în realitate, în timp ce Dumnezeu este o proiectare a plăsmuirii omului despre propria sa fiinţă ce vrea — şi poate — să fie atotştiutoare, atotputernică şi cu totul dreaptă (M. GORKI, Dc).

vezi şi POPOR

A MUNCI

Dac-al tău cuget în sine doreşte belşug şi avere,/ Astfel să faci: să munceşti şi muncă la muncă s-adaugi (HESIOD, M. 374–375).

MUNCITOR

Prima forţă de producţie a întregii omeniri este muncitorul, cel ce munceşte (V. I. LENIN, CI)

MUNTE

Se căznesc munţii în durerile facerii şi se naşte un biet şoricel (Parturient montes nascetur ridiculus mus. HORATIUS, A, 139. *Horaţiu a întrebuinţat această imagine pentru a-şi rîde de unii poeţi*; *dar ea exprimă una din situaţiile generale ale comicului*).

A MURI

Nu voi muri cu totul (Non omnis moriar, *spunea cu mîndrie* HORATIUS, O, 3, 30 *și pot repeta toți acei care au dat lumii o creație, oricît de modestă, chiar un singur exemplu bun, revărsat în circulația morală a societății lor*).

MUSTRARE

Mustrarea cea bună se sprijină mai mult pe blîndețe decît pe asprime (M. CERVANTES, Q, II, XXXII. *Cel ce face o mustrare nu trebuie să fie dușmanul celui ce o primește, ci binevoitorul lui*).

MUZICĂ

Omul care nu are muzică într-însul / Și nu-i mișcat de armonia sunetelor blînde, / E capabil de trădare, perfidii și stricăciuni (The man that has no music in himself, Nor is not moved with concord of sweet sounds, Is fit for treasons, stratagems and spoils. W. SHAKESPEARE, V, V, 1).

Muzica este poate ultimul cuvînt al artei, așa cum moartea este ultimul cuvînt al vieții (Die Musik ist vielleicht das letzte Wort der Kunst, wie der Tod das letzte Wort des Lebens. H. HEINE, M).

Nu pot cuprinde spiritul muzicii altfel decît în iubire (Ich kann den Geist der Musik nicht anders fassen als in der Liebe. R. WAGNER, M. *Pentru prețuirea muzicii, vezi și cealaltă remarcă a lui Wagner*: **Muzica... nu poate înceta niciodată să fie cea mai înaltă și cea mai eliberatoare dintre arte.** Die Musik... kann nicht aufhören die höchste und die erlösendste Kunst zu sein).

N

NĂDEJDE

Cel care speră fără temei, deznădăjduieşte fără temei (Qui nil potest sperare, desperet nihil. SENECA, M, I, 163).

NAIVITATE

Naivitatea este o purtare prin care nu bagi de seamă că vei fi judecat de alţii (Naivetät ist ein Betragen, wo man nicht acht darauf hat, ob man von anderen beurteilt wird. I. KANT, M).

NAŞTERE

Naşterea nu reprezintă nimic unde nu se află virtutea (La naissance n'est rien où la vertu n'est pas. J. MOLIÈRE, J, IV, 6).

NAŢIONALITATE

Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima şi nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte şi se respectă adînc, se pronunţă arareori (M. EMINESCU, A).

NAŢIUNE

O naţiune trebuie şi poate să înveţe de la alta (K. MARX, C).

Numai omul a reuşit să imprime naturii pecetea sa: nu numai transplantînd plante şi animale, ci şi modificînd aspectul, clima locurilor unde trăieşte, ba chiar şi plantele şi animalele în aşa măsură, încît consecinţele activităţii lui nu vor putea să dispară decît o dată cu pieirea globului pămîntesc. Şi toate acestea omul le-a realizat în primul rînd şi în special cu ajutorul m î i n i i (F. ENGELS, D).

Lucrurile naturale nu sînt ruşinoase (Naturalia non sunt turpia, *spune vechea maximă, cel puţin atunci cînd vorbeşti ştiinţificeşte de ele şi cînd le primeşti în viaţa ta, căci o altă maximă recomandă* **să trăieşti conform naturii,** secundum naturam vivere).

Naturii îi place să se ascundă (HERACLIT, fr. 125, *Iar raţiunea omenească trebuie s-o descopere*).

Întîmplarea este generoasă, dar nestatornică, în timp ce natura îşi ajunge sie însăşi; de aceea natura, cu mijloacele ei mai puţine dar mai sigure, învinge făgăduielile mai mari ale speranţei deşarte (DEMOCRIT, fr. 176. *Nu aştepta, deci, întîmplări şi minuni, reazămă-te numai pe înlănţuirea firească a lucrurilor, pe determinismul naturii*).

Natura fericită şi nemuritoare nu cunoaşte vreo tulburare şi nici n-o pricinuieşte cuiva, aşa încît ea nu este legată de mînii sau favoruri (EPICUR, M § 139. *Observaţia este cu atît mai remarcabilă sub pana lui Epicur, cu cît în jurul lui oamenii se temeau de mînia zeilor şi căutau, cu nelinişte, să le obţină favorurile. Epicur face însă descoperirea că determinismul naturii ne îngăduie să trăim fără frică în mijlocul ei*).

Goneşti natura cu furca, dar ea se întoarce mereu (Naturam expelles furca, tamen usque recurret. HORATIUS, E, I, 10, 24).

Niciodată natura nu spune ceva şi înţelepciunea altceva (Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit. JUVENAL, S, 14, 321).

Activitatea naturii se desfăşoară pe căile cele mai scurte cu putinţă (Ogni azion naturale è generata dalla natura

nel più brieve modo che trovar si possa. LEONARDO DA VINCI, A. *Spontaneitatea naturii exclude ezitarea, ocolul, complicația*).

Nu sîntem nici deasupra, nici dedesubtul restului lumii: tot ce există sub cer, zice înțeleptul, se supune aceleiași legi și aceleiași sorți; există diferențe, ordine și grade, dar sub chipul aceleiași naturi (Nous ne sommes ni au-dessus, ni au-dessous du reste: tout ce qui est sous le ciel, dit le sage, court une loi et une fortune pareille; il y a quelque différence, il y a des ordres et des degrés; mais c'est sous le visage d'une même nature. MONTAIGNE, E, II, XII. *Omul face parte din natură. Renașterea regăsește această maximă a înțelepciunii antice*).

Nu vedeți voi, oare, că ceea ce era sămînță devine iarbă, și din ceea ce era iarbă iese spicul, din ceea ce era spic se face pîinea, din pîine chil, din chil sînge, din acesta sămînță, din sămînță embrionul, din acesta omul, din om cadavrul, din cadavru se face pămînt, din acesta piatră sau altceva, și așa mai departe, ajungîndu-se astfel la toate formele naturale? (GIORDANO BRUNO, C, III. *Forma interogativă a acestei maxime provine din faptul că ea apare într-un dialog. Ideea de proveniență epicurică a circuitului material al naturii, poate sub influența lui Bruno, o găsim și la* W. SHAKESPEARE, Ht., V, 1: **Alexandru a murit, Alexandru a fost îngropat, Alexandru s-a risipit în pulbere; cu pămînt facem clisă și cu clisa în care Alexandru s-a transformat în cele din urmă, cine ne împiedică să astupăm o balercă de bere?**).

Omul poate sau să reprime cerințele naturii sale senzuale, și să se comporte după indicațiile rațiunii lui, sau să-și subordoneze rațiunea simțurilor, urmînd impulsului pe care necesitatea naturală o imprimă tuturor fenomenelor, sau să pună în armonie instinctele naturii cu legile rațiunii și să se pună astfel de acord cu sine însuși. (F. SCHILLER, A. *Maximă fundamentală a eticii lui Schiller. Pentru obținerea armoniei dintre natură și rațiune în om, Schiller recomanda educația estetică cu marea ei putere înnobilatoare*).

Natura este brută și sălbatică fără mîna omului, și este bine să fie astfel, pentru ca omul să fie constrîns să iasă din starea de natură inactivă și s-o prelucreze și, o dată cu aceasta,

să devină dintr-un simplu produs natural o ființă liberă și, rațională (Die Natur ist roh und wild ohne Menschenhand und sie sollte so sein, damit der Mensch gezwungen würde, aus dem untätigen Naturstande herauszugehen, und sie zu bearbeiten — damit er selbst aus einem blossen Naturprodukte ein freies vernünftiges Wesen würde. J. FICHTE, Ü, V).

Natura are altceva de făcut decît să se îngrijească de binele sau de răul nostru (Ma da natura / Altro negli atti suoi / Che nostro male e nostro ben si cura. G. LEOPARDI, S. În același sens, la J. W. GOETHE, N: **Natura nu ia seama dacă poate face vreo greșeală; ea nu poate lucra altfel decît de-a pururi drept, fără să se întrebe ce urmări ar putea decurge din fapta sa.** *Totuși, în alte multe părți adorarea naturii, împreună cu observația că răul nu decurge decît din fapta omului. Astfel, la* J. ECKERMANN, G (13 februarie 1829): **[Natura] este totdeauna adevărată, gravă, severă, are totdeauna dreptate și defectele sau erorile aparțin numai omului.** ***Cu mai multă încredere față de natură,*** la W. HUMBOLDT, B: **Caracterul general al naturii este bunătatea în măreție.** *Observația este din 1827: sîntem în romantism*).

Cu cîtă iscusință ascunde natura ridurile imemorabilei sale antichități sub trandafiri, violete și roua dimineții! (How cunningly nature hides every wrinkle of her inconceivable antiquity under roses and violets and morning dew! R. EMERSON, Lp).

În afară de viața cu care natura ne-a înzestrat așa cum a înzestrat toate făpturile, fie ele fiare, păsări, pești sau gîngănii, lupi sau șobolani, privighetori sau broaște, ghigorți sau șerpi, albine sau păduchi — în afară de viață, natura nu ne-a mai dăruit nimic; noi i-am smuls, așa cum facem și acum, tot ce ne trebuie (Кроме жизни, которой природа наградила нас вместе со зверями, птицами, рыбами, насекомыми, вместе с волками и крысами, соловьями и лягушками, ершами и змеями, пчелами и вшами, — кроме жизни, природа ничего не дала нам, — мы сами взяли и берем у нее всё, что нам необходимо. M. GORKI, Do).

NATURĂ PROBLEMATICĂ

Există naturi problematice, care nu se simt bine în nici o situație și nici una nu le satisface. Apare atunci conflictul imens care macină viața fără nici o plăcere (Es giebt problematische Naturen, die keiner Lage gewachsen sind, in der sie sich befinden, und denen keine genugtut. Daraus entsteht der ungeheuere Widerstreit, der das Leben ohne Genuss verzehrt. J. W. GOETHE, M. *Maximă în care apare expresia naturii problematice, de atîtea ori reluată după Goethe*).

NATURĂ UMANĂ

Natura umană nu trebuie să fie forțată, ci convinsă; și o convingem dacă îi satisfacem dorințele necesare și naturale, întrucît nu ne produc vreun rău, dar respingînd cu asprime pe cele dăunătoare (EPICUR, S, XXI. *În contra constrîngerii în educație putem invoca deci argumentul naturii. Este un argument puternic, care mai curînd sau mai tîrziu își dovedește singur valoarea*).

NEBUN

Dascălul nebunilor nu este cuvîntul, ci nenorocirea (DEMOCRIT, fr. 76).

Mintea unui nebun preschimbă filozofia în nebunie, știința în superstiție, arta în pedanterie (B. SHAW, M).

NECESITATE

Libertatea este înțelegerea necesității (F. ENGELS, A).

Nimic nu se întîmplă de la sine, ci totul pentru un motiv și sub apăsarea necesității (LEUCIP, fr. 2. *Una din cele mai vechi formulări ale principiului determinismului universal*).

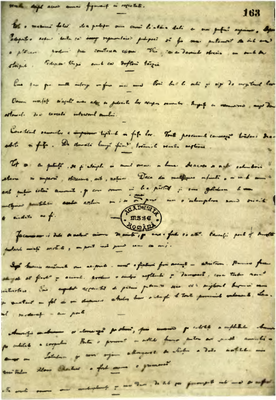

MIHAIL EMINESCU, CUGETĂRI (FACSIMIL BIBL. ACAD. R.P.R., MS. ROM. 2258, F. 163 R)

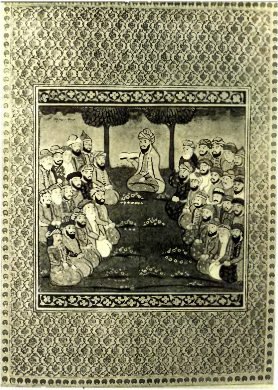

„FERESTRELE ȘTIINȚEI", MINIATURĂ PE UN MANUSCRIS ORIENTAL AL OPEREI *O MIE ȘI UNA DE NOPȚI*

NEDREPTATE

Cine săvîrşeşte nedreptatea este mai nenorocit decît acela împotriva căruia este ea săvîrşită (DEMOCRIT, fr. 45. *Maxima îşi trage îndreptăţirea din faptul că omul nedrept intră în conflict cu propria lui conştiinţă şi pierde respectul de sine, adică bunul lui moral cel mai preţios*).

Dovedeşte înţelepciune acela care ştie să se apere de ameninţarea unei nedreptăţi; stupiditate acela care nu se răzbună de nedreptatea suferită (DEMOCRIT, fr. 193. *Acela care nu reacţionează în faţa nedreptăţii dovedeşte uneori nu numai stupiditate, dar uneori şi laşitate. A fi victimă este pentru unii o situaţie comodă*).

A face o nedreptate este mai rău decît a o suporta (*Afirmaţie a lui* SOCRATE, *în dialogul lui* PLATON: Gorgias 1,73 a, *sprijinită de consideraţia că facerea nedreptăţii aduce sufletului un rău mai mare decît suportarea ei*).

Faci o nedreptate cînd lauzi lucrul pe care nu-l pricepi, dar faci o nedreptate mai mare cînd îl batjocoreşti (Male fai se laldi e peggio irtù riprendi la cosa, quando bene tu nolla'ntendi. LEONARDO DA VINCI, A).

NEFERICIRE

Nu există oameni mai neînduplecaţi şi mai duri decît cei preocupaţi într-una de nefericirea lor (M. EMINESCU, C, fr. 163. *Uitarea de sine este un factor al perfecţionării caracterului nu numai pentru cei nefericiţi. N-ai însă dreptul să-ţi uiţi nefericirea, cînd ea este a multor altora*).

NEFERICIT

Cred oare fericiţii, că cel nefericit trebuie să le moară la picioare ca gladiatorul în faţa plebei romane? (Ob denn die Glücklichen glauben, dass der Unglückliche wie ein Gladiator mit Anstand vor ihnen umkommen solle, wie der römische Pöbel zu fordern pflegte? J.W. GOETHE, M, *Absurdă şi odioasă este nepăsarea în faţa durerii străine*).

NEFIRESC

Umblă încet, vorbeşte tacticos; dar nu în aşa fel încît să pară că te asculţi cum vorbeşti, fiindcă tot ceea ce-i nefiresc e rău (CERVANTES, Q, II, XXXVI).

NEGHIOB

Neghiobii nu pot satisface pe nimeni în timpul întregii lor vieţi (DEMOCRIT, fr. 204. *Fie din stîngăcie, fie din nesociabilitate, fie din lipsa cunoaşterii oamenilor şi împrejurărilor. Dacă n-ai putut obţine nici o aprobare omenească este sigur că neajunsul a fost în tine*).

Neghiobii îşi formează viaţa prin darurile întîmplării, cunoscătorii prin acele ale înţelepciunii (DEMOCRIT, fr. 197. *Nu te rezema de umbre, pune la baza vieţii tale cunoaşterea!*).

vezi şi PROST

NELĂMURIT

O, dacă am putea educa astfel pe copii, încît tot ce este nelămurit să le fie pe deplin neînţeles (Wenn man nur die Kinder dahin erziehen könnte, dass ihnen alles Undeutliche völlig unverständlich wäre! G. CHR. LICHTENBERG, PB. *Greşeala de a-i face pe copii să creadă că nelămuritul poate avea un înţeles îi conduce spre confuzia mistică*).

NELINIŞTE

Un spirit lipsit de orice nelinişte mă irită şi mă plictiseşte (Un esprit qui n'est point anxieux m'irrite ou m'ennuie. A. FRANCE, J).

NEÎNSEMNAT

Nimic nu e neînsemnat pe lume (Nichts in der Welt ist unbedeutend. F. SCHILLER, P, II, 1. *În unitatea lumii, lucrul cel mai mic îşi poate arăta însemnătatea prin efectul lui îndepărtat şi neaşteptat*).

Neînțelepții devin prin nenorocire înțelepți (DEMOCRIT, fr. 54. *Dar e nevoie să așteptăm izbirile sorții?*).

Avem cu toții destulă forță pentru a suporta nenorocirile altora (Nous avons tous assez de force pour supporter les maux d'autrui. LA ROCHEFOUCAULD, M, 19).

În fața anumitor nenorociri simți uneori rușinea de a fi fericit (Il y a une espèce de honte d'être heureux à la vue de certaines misères. LA BRUYÈRE, H).

Este mai bine să te expui nerecunoștinței decît să treci nebăgător de seamă pe lîngă nenorociți (Il vaut mieux s'exposer à l'ingratitude que de manquer aux misérables. LA BRUYÈRE, C. *Frica de ingratitudine nu scuză insensibilitatea față de nenorocire*).

Nenorocirea este cel mai bun dascăl; își are metoda ei proprie dar greș nu dă (M. EMINESCU, C, f. 163 v).

NEROZIE

Cele mai înțelepte planuri ne-ncoronate de succes se numesc nerozii (M. EMINESCU, C, f. 164 v. *Dar nu orice nerozie este un fost plan înțelept*).

NEȘTIINȚĂ

Nu ne putem aminti neștiința în care ne-am născut: este o stare care nu lasă urme după ea (Nous ne saurions nous rappeler l'ignorance dans laquelle nous sommes nés: c'est un état qui ne laisse point de traces après lui. E. CONDILLAC, S. *Activitatea simțurilor începe o dată cu venirea noastră pe lume și o dată cu intrarea noastră în lume începe învățătura noastră*).

NETREBNIC

Cel netrebnic se pricepe să strice treaba altuia, nu s-o aducă la îndeplinire. Șoarecele are puterea de-a răsturna coșulețul

cu mîncare, nu însă de a-l ridica (P a n c i a t a n t r a, I, § 15).

NEVOIE

Cine nu a învățat a purta nevoia pentru toți, acela nici fericirea nu o va împărtăși împreună cu toți (D. CANTEMIR I, I).

NIMIC

Nimic din nimic (Ex nihilo nihil, *principiu foarte general, exprimat de Melissos, reluat de Lucrețiu și mai apoi de* BOETHIUS, C, 5, 1, *fundează gîndirea deterministă împotriva credinței în întîmplarea oarbă și a creației miraculoase, fără cauze*).

NOBIL

Nobilii mai cu dragă inimă hrănesc niște leneși decît niște bolnavi (Nam et otiosos libentius quam aegrotes alunt. TH. MORUS, U, I).

NOBILIME

Dracul, nobilimea și iezuiții nu există decît atîta timp cît credem în ei (Der Teufel, der Adel und die Jesuiten existieren nur so lange, als man an sie glaubt. H. HEINE, R, 9).

Există o anume clasă de oameni care face dovadă și laudă cu orgoliu faptul de a fi „ilustră" de mai multe generații, deși din acel timp zace într-o trîndăvie inutilă. Ea se numește nobilimea (V. ALFIERI, T, I, 11).

NOBLEȚE

Disprețuiesc noblețea pe care o dă numai întîmplarea fericită a nașterii și care nu este cîștigată și sprijinită prin merite personale (Ich verachte den Adel, welchen bloss das Glück

der Geburt erteilt und der nicht durch persönliche Verdienste erworben und unterstützt ist. ULRICH VON HUTTEN).

Am socotit totdeauna virtutea și știința drept daruri mai mari decît noblețea și bogăția (I held it ever / Virtue and cunning were endowments greater / Than nobleness and riches. W. SHAKESPEARE, P, III, 2).

Noblețea există și în lumea morală. Naturile obișnuite plătesc cu ceea ce f a c, cele nobile cu ceea ce s î n t (Adel ist auch in der sittlichen Welt. Gemeine Naturen / Zahlen mit dem, was sie t h u n, edle mit dem was sie s i n d. F. SCHILLER, VU. *A f i în ordinea morală este însă tot a f a c e, se compune din nesfîrșitele acte ale omului, chiar din cele mai neînsemnate, din întreaga lui comportare*).

NOI

Tot ce nu e prin noi, nu va fi pentru noi (N. BĂLCESCU, R. *Drepturile trebuie cîștigate prin luptă*).

NOROC

Este mai ușor să primești ceva din partea norocului, decît să reții (Fortunam citius reperias quam retineas. PUBLILIUS SYRUS, S, 282).

Norocul este de sticlă; cînd începe să strălucească, se sparge (Fortuna vitrea est; tum cum splendet frangitur. PUBLILIUS SYRUS, S, 280).

Multora le-a dat norocul prea mult, nimănui destul (Fortuna multis dat nimis, satis nulli. MARTIAL, E, 12, 10).

Norocul face un prost din cel pe care-l iubește (Fortuna nimium quem fovet, stultum facit. F. BACON, R, 13).

Nu există știință a norocului; dacă ar fi, pe nedrept l-am numi noroc, soartă sau destin (Or du hasard il n'est point de science: / S'il en était, on aurait tort / De l'appeler hasard, ni fortune, ni sort. LA FONTAINE, As).

Norocul e o întîmplare, fericirea — o vocație (A. VLAHUȚĂ G).

NOȚIUNE

Noțiunile ce nu au fundament în natură se pot asemăna cu pădurile din nord, ai căror arbori nu au rădăcini. O slabă adiere de vînt, un fapt mărunt, sînt de ajuns să răstoarne o pădure întreagă de arbori și de idei (D. DIDEROT, I).

NOU

Este mai ușor să spui lucruri noi decît să conciliezi pe acele care au fost spuse mai înainte (Il est plus aisé de dire des choses nouvelles que de concilier celles qui ont été dites. L. VAUVENARGUES, R,. 1 *Artificialitatea soluțiilor eclectice*).

NUME

Căci mai bun este un nume bun decît avere multă și voi, dacă veți fi binefăcători și darnici, numele vostru bun se va lăți în lume (Învățăturile lui Neagoe Basarab, p. 131).

OAMENI

Oamenii nu renunță niciodată la ceea ce au dobîndit, dar aceasta nu înseamnă că ei nu renunță niciodată la forma socială în care au dobîndit anumite forțe de producție. Dimpotrivă, din momentul în care felul schimbului lor nu mai corespunde forțelor de producție dobîndite, pentru a nu fi lipsiți de rezultatul obținut, pentru a nu pierde roadele civilizației, oamenii sînt siliți să-și modifice toate formele sociale tradiționale (K. MARX, S).

Sîntem oameni și purtarea noastră trebuie să fie umană (EURIPIDE, A, v. 799).

Este mai ușor a vorbi despre zei decît despre oameni (PLATON, C, 107 a).

Cunosc mulți oameni cărora li s-ar potrivi aceasta: de departe, par ceva, iar de aproape, nimic (J'en sais beaucoup de par le monde — A qui ceci conviendrait bien: — De loin, c'est quelque chose; et de près, ce n'est rien. LA FONTAINE, B).

Sînt aproape tot atît de mulțumit în tovărășia proștilor ca și în aceea a oamenilor deștepți: căci există puțini oameni oricît de plicticoși care să nu mă fi făcut să petrec; adeseori nu există nimic mai amuzant decît un om ridicol (Je suis presque aussi content avec des sots qu'avec des gens d'esprit: car il y a peu d'hommes si ennuyeux qui ne m'aient amusé; très-souvent il n'y a rien de si amusant qu'un homme ridicule. MONTESQUIEU, P. *Ai întîlnit un plicticos? Observă-l!*).

Cînd văd oameni care se tîrăsc pe un atom, adică pe pămînt, un punct al universului, propunîndu-se drept model Providenței, nu știu cum să împac atîta extravaganță cu atîta micime (Quand je vois des hommes qui rampent sur un atome, c'est-à-dire la terre, qui n'est qu'un point de l'univers, se proposer directement pour modèle de la Providence, je ne sais comment accorder tant d'extravagance avec tant de petitesse. MONTESQUIEU, L, LIX. *Maxima aceasta apare la sfîrșitul unei reflecții care reia pe aceea antică a lui Xenofon*: **Nu sînt surprins că negrii pictează pe dracu de o albeață strălucitoare, și pe zeii lor-negri ca tăciunele etc.** *Este un moment al luptei secolului al XVIII-lea împotriva antropomorfismului*).

Tratăm pe oameni ca pe scrisorile primite; le citim cu grabă, dar nu le mai recitim (VOLTAIRE, P. *Prima întîlnire cu un om este adeseori cel mai important eveniment din istoria relațiilor cu el*; *totuși nu merită stimă oamenii pentru care interesul pentru semeni se uzează în timpul relațiilor cu ei*).

Oamenii nu se nasc nici buni nici răi, dar se nasc capabili de a fi buni sau răi, după cum îi unește sau îi desparte un interes comun (C. A. HELVÉTIUS, E).

Cei răi fac uneori fapte bune pentru a se convinge dacă binele făcut produce satisfacția despre care vorbesc oamenii de treabă (Les méchants font quelquefois de bonnes actions. On dirait qu'ils veulent voir s'il est vrai que cela fasse autant de plaisir que le prétendent les honnêtes gens. N. CHAMFORT, M. *Întreabă-te cine face binele!*).

Oamenii care nu au niciodată timp lucrează cel mai puțin (Die Leute, die niemals Zeit haben, tun am wenigsten. G. CHR. LICHTENBERG A. *Împrăștierea este dușmana acțiunii*).

Observăm la oameni deosebit de înzestrați epoci de prospețime, de o deosebită productivitate, chiar la vîrsta lor înaintată; se pare că la ei apare din cînd în cînd o întinerire temporară și aceasta este ceea ce aș numi o pubertate repetată (Daher kommt es denn, dass wir bei vorzüglich begabten Menschen auch während ihres Alters immer noch frische Epochen besonderer Produktivität wahrnehmen; es scheint bei ihnen immer einmal wieder eine temporäre Verjün-

gung einzutreten, und das ist es, was ich eine wiederholte Pubertät nennen möchte. J. ECKERMANN, G, 11.III.1828).

Oamenii sînt ca Marea Roşie: toiagul le separă noianul de ape, dar apele se adună din nou în urma toiagului (Die Menschen sind wie das rote Meer: der Stab hat sie kaum auseinander gehalten, gleich hinterdrein fliessen sie wieder zusammen. J. W. GOETHE, M. *Revendicarea populară nu poate fi ţinută în loc; ea se reface după orice represiune*).

Oamenii mari în istorie sînt acei ale căror scopuri particulare cuprind un element substanţial, voinţa spiritului general al lumii (Dies sind die grossen Menschen in der Geschichte, deren eigne partikulare Zwecke das Substantielle enthalten, welches Wille des Weltgeistes ist. G. W. HEGEL, Ph. *Oamenii mari sînt acei care simt, gîndesc şi acţionează reprezentativ, realizează în personalitatea şi fapta lor năzuinţa omenirii într-unul din momentele ei. Aceeaşi idee o exprimă Hegel şi prin formula*: **Oamenii cu însemnătate istorică generală sînt acei ale căror scopuri au o valoare universală**, ibidem).

De multe se poate omul lipsi, numai de oameni nu (Vieles kann der Mensch entbehren, nur den Menschen nicht. L. BÖRNE, Ü).

Oamenii buni judecă începînd cu partea cea bună (A. MICKIEWICZ, K).

Înainte de orice trebuie să fim oameni şi apoi bulgari şi patrioţi (H. BOTEV, D).

Oamenii sînt probleme ce şi le pune universul, vieţile lor încercări de dezlegare. Chinul îndelungat, vecinica goană după ceva necunoscut nu samănă cu aviditatea de-a afla răspunsul unei întrebări curioase? (M. EMINESCU, A).

Oamenii se împart în două: unii caută şi nu găsesc, alţii găsesc şi nu-s mulţumiţi (M. EMINESCU, C, f. 164 v).

Numim primejdioşi pe acei al căror spirit este altfel constituit decît al nostru, şi imorali pe acei care n-au morala noastră. Îi numim sceptici pe acei care n-au iluziile noastre, fără să ne întrebăm dacă n-au altele (Nous appelons dan-

geureux ceux qui ont l'esprit fait autrement que le nôtre et immoraux ceux qui n'ont pas notre morale. Nous apellons sceptiques ceux qui n'ont point nos propres illusions, sans même nous inquiéter s'ils en ont d'autres. A. FRANCE, J. *Dar nu există nici un criteriu obiectiv al aprecierii morale şi intelectuale? Aceasta este întreaga experienţă a omenirii. Negaţia absolută a valorilor este ceea ce stă în afară de sfera umană, ceea ce este inuman*).

Oamenii „mari" nu s-au născut o dată cu cei „mici" — ei au ieşit la iveală mai tîrziu, ca rezultat al muncii acestora din urmă. Oamenii mari sînt aceia la care darul de a observa, de a compara şi de a prevedea — sînt mai bine dezvoltate, mai adînci, mai ascuţite. Sînt acei oameni care ştiu să cristalizeze rezultatele observaţiilor făcute asupra fenomenelor naturii şi asupra vieţii sociale a celor „mici", în idei călăuzitoare, sub formă de teorii şi legi ştiinţifice sau ca opere de artă (M. GORKI, Do).

Numai cei care sfărîmă lanţurile minciunilor sînt oameni cu adevărat (M. GORKI, M, XVII).

Viaţa face pe toţi oamenii egali; moartea ridică pe cei eminenţi (Life levels all men; death reveals the eminent. B. SHAW, M).

OASPETE

...Oamenii sînt mai sinceri şi mai buni cînd îşi petrec oaspeţii decît cînd îi întîmpină (Вероятно, от того, что провожая гостей, люди бывают гораздо искреннее и добрее, чем встречая. A. P. CEHOV, S).

OBICEI

Firile oamenilor sînt asemenea; obiceiurile îi despart (CONFUCIUS, A, XVII, 2).

OBIECT DE ARTĂ

Obiectul de artă — şi ceva asemănător se întîmplă cu orice alt produs — creează un public care înţelege arta şi e capabil

să guste frumosul. Producția produce, așadar nu numai un obiect pentru subiect, ci și un subiect pentru obiect (K. MARX, Ci).

OBIECTIVITATE

Nu e cu putință să zugrăvești trecutul fără a-i da coloritul propriilor tale sentimente. Ba ceva mai mult: dat fiind că așa-numitul istoric obiectiv se adresează totdeauna prezentului, el scrie fără să vrea în spiritul epocii sale, și acest spirit al epocii se vădește în operele lui, întocmai cum în scrisori nu se contureazâ numai caracterul celui care scrie, ci și al aceluia care primește scrisoarea (H. HEINE, Sh).

OBIȘNUINȚĂ

Osteneala continuă devine mai ușoară prin obișnuință (DEMOCRIT, fr. 241. *Obișnuința nu numai că ușurează munca, dar creează și capacitățile pentru ea, căci spune* fr. 242: **Mai mulți oameni devin pricepuți prin exercițiu decît prin talent**).

Obișnuința este a doua natură (Consuetudo quasi altera natura, CICERO, F, 5, 25. *A devenit o maximă foarte răspîndită; trebuie deci să fim atenți la formarea deprinderilor noastre*).

Obișnuința face acțiunile ușoare, obișnuința înrădăcinată le face necesare (Die Gewohnheit macht die Handlungen leicht, die Angewohnheit notwendig. I. KANT. *Folosește-ți deprinderile pentru a deveni mai sprinten, nu pentru a deveni robul lor*).

OBLIGAȚIE

Nimeni n-are obligații mai mari decît puterile lui (Ultra posse nemo obligatur *și în forma* Impossibilium nulla obligatio est. *Principiu al dreptului roman, formulat de* CELSUS, *Digesta*, 50, 17, 185).

OBOSEALĂ

Mai bine moartea decît oboseala (Prima morte che stanchezza. LEONARDO DA VINCI, A. *Este vorba de oboseală ca refuz al acțiunii, deci de situația în care viața nu-și mai poate spori conținutul*).

OBRĂZNICIE

Uitarea propriilor defecte naște obrăznicia (DEMOCRIT, fr. 196. *Dar și exagerarea meritelor personale. În raporturile cu semenii noștri sîntem determinați de imaginea pe care ne-o facem despre noi înșine; are mare importanță deci ca această imagine să fie cumpănită și lucidă, să n-o tulbure nici indulgența nici încîntarea de sine*).

OBSCURANTISM

Obscurantismul propriu-zis nu este acela care împiedică răspîndirea adevărului, a clarității, a folositorului, ci acela care pune în circulație falsul (Der eigentliche Obskurantismus ist nicht, dass man die Ausbreitung des Wahren, Klaren, Nützlichen hindert, sondern dass man das Falsche in Kurs bringt. J. W. GOETHE, M).

OBSCURITATE

Obscuritatea este regatul erorii ((L'obscurité est le royaume de l'erreur. L. VAUVENARGUES, R, 5. *Obscuritatea favorizează eroarea, claritatea o denunță îndată, căci, spune Vauvenargues:* **Nu există eroare care să nu dispară îndată ce am exprimat-o în chip clar,** ibidem, 6).

OBSERVAȚIE

Observația, nu vîrsta, aduce înțelepciunea (Sensus, non aetas, invenit sapientiam. PUBLILIUS SYRUS, S, 638).

În observațiile pe care le facem noi înșine, devenim părtinitori, de dragul celui care face observațiile (To observa-

tions which ourselves we make, — We grow more partial, for th'observer's sake. A. POPE, Me, I).

OBŞTE

În fericirea obştii ne vom găsi fieşcare în parte şi pre a sa (C. GOLESCU, I).

OCHI

Vulturul vede mult mai departe decît omul, dar ochiul omului remarcă într-un lucru mult mai multe decît ochiul vulturului (F. ENGELS, R. *Pentru că omul este înzestrat cu raţiune*).

Ochii nu greşesc dacă mintea conduce ochii (Nil peccant oculi, si animus oculis imperat. PUBLILIUS SYRUS, S, 415).

OCUPAŢIE

Secretul nefericirii stă în timpul pe care-l ai de pierdut întrebîndu-te dacă eşti fericit sau nu. Remediul este ocupaţia (The secret of being miserable is to have leisure to bother about whether you are happy or not. The cure for it is occupation. B. SHAW, P).

ODIHNĂ

Dacă odihna nu este şi ea oarecum muncă, atunci devine numaidecît plictiseală (Si le repos n'est pas encore, un peu, du travail, c'est tout de suite de l'ennui. J. RENARD, J, 1903).

OGLINDĂ

Nu poate fi numit oglindă ceea ce în mod evident nu oglindeşte just fenomenul (V. I. LENIN, CA).

Faptul că omul, care fuge de atîtea ori de adevăr, a putut descoperi oglinda, este cea mai mare minune a istoriei (Dass der Mensch, der die Wahrheit so flieht, den Spiegel erfunden hat, ist die grösste historische Merkwürdigkeit. F. HEBBEL, T, 4644. *Poate că oglinda este tocmai dovada nevoii omului de adevăr*).

OM

Omul s-a născut liber, el este liber! (K. MARX — F. ENGELS, LT).

Omul este un copil; darul său cel mai înalt este darul creşterii (R. TAGORE, P, 25. *Dezvoltarea morală nu încetează niciodată. Este un privilegiu al omului*).

Omul este măsura tuturor lucrurilor (PROTAGORAS, fr. 1. *Începutul relativismului şi subiectivismului. Însemnătatea istorică a acestei maxime este de a fi impus cugetării problema antropologică, adică aceea relativă la om şi la situaţia lui în univers. Nu se poate tăgădui că omul vede lucrurile dintr-o anumită perspectivă şi că ajunge să cunoască din ele atît cît îi îngăduie punctul său de vedere şi mijloacele cu care se apropie de ele; dar mintea omenească are posibilitatea să compare punctele de vedere şi să recunoască mărginirea lor, să combine şi să întregească perspectivele cunoaşterii, să perfecţioneze mijloacele acesteia. Întreaga muncă a cunoaşterii tinde să depăşească relativismul şi subiectivismul ei*).

Omul, o lume mică (DEMOCRIT, fr. 34. *Una dintre maximele care fundează doctrina răspîndită în antichitate şi Renaştere despre analogia dintre întregul univers şi om, fiinţa care cuprinde şi sintetizează în sine energiile întregului univers. Această doctrină a fost una dintre cele dintîi care a atras atenţia asupra caracterului natural al fiinţei omeneşti şi asupra legăturilor ei cu întreaga natură*).

Cînd doi oameni fac acelaşi lucru, ei nu-l fac la fel (Duo cum faciunt idem, non est idem, TERENTIUS, A, 823. *Deoarece fiecare faptă este individuală şi se cuvine a fi înţeleasă în legătură cu împrejurările speciale ale celui care o făptuieşte. De asemenea aceeaşi vorbă răsună felurit în gura*

fiecăruia dintre acei care o pronunţă. O variantă a maximei de mai sus este Non idem est si duo dicunt idem, *care revine ca refren într-una din poeziile postume ale lui* M. EMINESCU, Opere, vol. IV, *ediţia Perpessicius*, p. 373, *din care citez prima strofă:* **Noi amîndoi avem acelaşi dascăl, / Şcolari sîntem aceleaşi păreri... / Unitul gînd oricine recunoască-l. / Ce ştii tu azi, eu am ştiut de ieri. / De-aceleaşi lucruri plîngem noi şi rîdem... / Non idem est si duo dicunt idem).**

Omul este ceva sfînt pentru om (Homo res sacra homini, SENECA, E, 95, 35. *Admirabilă vorbă, care critică indirect orînduirea sclavagistă, în care a fost pronunţată*).

Nici un animal nu se schimbă atît de des ca omul; cînd se avîntă spre înălţimi, cînd se prăbuşeşte în adîncime (MENANDRU, *la* PLUTARH, M, 5).

Nu toţi oamenii pot fi Ciceroni şi Platoni, Virgili sau Homeri; dar toţi pot fi oameni buni. Prefer un om fără cunoştinţe literare decît cunoştinţe literare fără om (Non possunt sane omnes Cicerones esse vel Platones, non Virgiles vel Homeri, boni esse autem possunt omnes... malo virum sine litteris quam litteras sine viro. PETRARCA, E, XIX, 17. *Afirmarea valorii conştiinţei şi a superiorităţii ei faţă de erudiţia literară. Petrarca simte nevoia să afirme valabilitatea acestui principiu faţă de unele încălcări ale lui de către umanişti*).

Poţi oare iubi pe cineva cînd te urăşti pe tine însuţi? Poţi oare trăi în bună înţelegere cu alţii, cînd nu eşti de acord cu inima ta? Poţi fi plăcut în societate, cînd eşti plictisit şi obosit de propria ta existenţă? Ar trebui să fii mai nebun decît Nebunia însăşi pentru a răspunde afirmativ la toate aceste întrebări. Căci dacă îl scoţi din societate, omul, departe de a putea suporta pe alţii nu se va putea suferi pe sine: dezgustat de tot ce ar avea o legătură cu el, ar deveni îndată în proprii lui ochi un obiect de ură, de aversiune şi oroare (ERASMUS, E. *Societatea întreţine stima de sine; încrederea şi stima pe care i-o acordăm i se restituie omului în forma preţuirii de sine. Mizantropia se întoarce împotriva celui care o simte ca ură şi dezgust de sine*).

Nu există animal în lume expus la atîtea ofense ca omul; nu ne trebuie o balenă, un elefant și un crocodil, nici alte animale, dintre care unul singur este în stare să nimicească un mare număr de oameni: păduchii sînt îndestulători pentru a desființa dictatura lui Sylla; inima și viața unui mare și victorios împărat sînt prînzul unui mic vierme (MONTAIGNE, E, II, XII. Vezi W. SHAKESPEARE, Ht, IV, 1: **Maiestatea sa viermele este prințul mîncărilor gustoase. Îngrășăm toate celelalte creaturi pentru a ne îngrășa; iar noi ne îngrășăm pentru viermi. Regele obez și cerșetorul înfometat nu slujesc decît pentru a schimba felurile: două mîncări, dar o singură masă. Asta-i totul**).

Ce este omul în mijlocul naturii? Un neant față de infinit, un tot față de neant, o medie între nimic și tot (Car enfin qu'est-ce que l'homme dans la nature? Un néant à l'égard de l'infini, un tout à l'égard du néant, un milieu entre rien et tout. B. PASCAL, P, II, 72. *Această situație mijlocie a omului în natură îi dă impulsul de a întinde cercetarea sa spre infinit*).

Studiul propriu omenirii e omul (The proper study of mankind is man. A. POPE, M, II, 1).

Transformăm plantele prin cultivarea lor, pe oameni prin educație. Dacă omul s-ar naște mare și puternic, talia și puterea i-ar fi inutile pînă s-ar învăța să se slujească de ele, ba chiar i-ar fi vătămătoare, împiedicînd pe alții să se gîndească a-i veni în ajutor. Lăsat pe seama lui, omul ar pieri de mizerie înainte de a-și fi cunoscut nevoile... Rasa omenească ar fi dispărut dacă omul n-ar fi fost mai întîi copil. (J. J. ROUSSEAU, E, I).

Omul trebuie, în propriul său interes, să iubească pe ceilalți oameni, fiindcă sînt necesari bunei sale stări... Morala îi dovedește că dintre toate ființele c e a m a i n e c e s a r ă o m u l u i e s t e o m u l (L'homme pour son propre intérêt doit aimer les autres hommes puisqu'ils sont nécessaires à son bien-être... La morale lui prouve que de tous les êtres, le plus nécessaire à l'homme c'est l'homme. D'HOLBACH, Sy, I).

Adevărata valoare a omului nu poate fi ştirbită de nici un adevăr (G. LESSING, W. *Sîntem deci datori oamenilor pe care îi admirăm sau îi stimăm cu toate adevărurile, chiar cu cele nemăgulitoare pentru ei*).

Omul nu are un cuvînt mai nobil pentru a arăta cine este decît numele său (Der Mensch hat kein edleres Wort für seine Bestimmung, als er selbst ist. J. HERDER, I, IV, VI. *Adică OM*).

Omul este un mijloc pentru politică; un scop pentru morală. Aceste două ştiinţe trebuie să se unească, pentru ca să nu se vatăme reciproc (Der Politik ist der Mensch ein Mittel; der Moral ist er Zweck. Beide Wissenschaften müssen eins werden, oder sie sind schädlich wider einander. J. HERDER, B, 32. *Morala arată politicii scopurile. Politica este morala în acţiune*).

Oamenii fără formă şi strîmbi dovedesc prin trista lor existenţă că au trăit încă din copilărie într-o societate nenorocită; căci pentru a deveni om cu adevărat fiecare aduce cu sine destule predispoziţii (Unförmlich also oder schief ausgebildete Menschen zeigen mit ihrer traurigen Existenz nichts weiter, als dass sie in einer unglücklichen Gesellschaft von Kindheit auf lebten; denn Mensch zu werden dazu bringt jeder Anlage genug mit sich. J. HERDER, B, 5).

Cu cît simţi mai mult că eşti un om, cu atît eşti mai asemănător cu zeii (Je mehr du fühlst ein Mensch zu sein, desto ähnlicher bist du den Göttern. J. W. GOETHE, Z, 4).

Omul potrivit la locul potrivit (The right man in the right place. AUSTEN HENRY LAYARDS *într-un discurs parlamentar din 1855*).

Nu trăim pentru a fi fericiţi... Suferă. Mori. Dar fii ce trebuie să fii: un Om (On ne vit pas pour être heureux... Souffre. Meurs. Mais sois ce que tu dois être: un Homme. ROMAIN ROLLAND, J Cm, III. Iar în Clerambault Romain Rolland spune: **Nu binecuvîntez suferinţa. Să lăsăm această aberaţie pe seama evlavioşilor vechilor religii. Nu iubim durerea şi vrem bucuria**).

Oamenii nu trebuie judecaţi după aparenţe (Il ne faut point juger les gens sur l'apparence. LA FONTAINE, P).

Aprobarea generală este mai obişnuită pentru omul mediocru [decît pentru omul eminent]. Eşti încîntat să acorzi merite acestuia şi să i le iei celuilalt. În timp ce invidia se repede asupra unuia şi nu-i iartă nimic, înlocuieşti totul în favoarea celui dintîi: vanitatea fiecăruia se declară pentru acesta (L'approbation universelle est plus ordinaire pour l'homme médiocre. On est charmé de donner à celui-ci; on est enchanté d'ôter à celui-là. Pendant que l'envie fond sur l'un, et qu'on ne lui pardonne rien, on supplée tout en faveur de l'autre: la vanité se déclare pour lui. MONTESQUIEU, L, CXLV. *Dar popoarele au înţeles şi au urmat pînă la urmă pe oamenii lor de seamă*).

Cît mai mult respect pentru om şi cît mai multă exigenţă faţă de el... Însuşi faptul că-i ceri mult omului arată că-l respecţi, iar respectul te obligă prin el însuşi să fii exigent (A. S. MAKARENKO, P).

Omul trebuie să iubească oamenii. Dacă oamenii îi vor fi dragi, el va trăi mai bine, viaţa lui va fi mai veselă, nimeni nu trăieşte mai prost pe lume decît mizantropul (Человек должен любить людей. Если он людей будет любить, то ему будет жить лучше, веселее будет жизнь, ибо никто не живет так худо в мире, как мизантроп-человеконенавистник. Он сам хуже всех живет. M. I. KALININ, I).

OM BUN

Soarele răsare roşu şi tot roşu el apune: / Omul bun în zile rele e tot bun, / Ca-n zile bune (G. COŞBUC, M, LVI).

OM CREDUL

Un om credul este un înşelător (A credulous man is a deceiver. F. BACON, A, I. *Fiindcă se înşală pe sine*).

OM CUMINTE

Prietenia unui singur om cuminte este mai preţioasă decît a tuturor nebunilor împreună (DEMOCRIT, fr. 98. *Prietenia este o legătură de iubire între oameni în vederea realizării ţintelor mai înalte ale vieţii şi, în drumul către ele, este firesc*

că asociația cu un înțelept să fie infinit mai prețioasă decît aceea a nebunilor).

Un om cuminte și curajos este îngăduitor în cuvintele sale; dar dacă este căpetenie sau judecător și poporul îi pune sabia în mînă, atunci este aspru și judecă și pedepsește după cum îi dictează conștiința, căci poporul întreg dă sentința prin buzele sale și mîna poporului ucide cu sabia lui (A. MICKIEWICZ, K).

OM DREPT

Nu este de ajuns să fii drept; trebuie să și ajuți. Omul drept este un binefăcător (C'est peu d'être équitable; il faut rendre service. Le juste est bienfaisant. VOLTAIRE, D).

OM INDIFERENT

Un om indiferent față de orice, lipsit de pasiuni, care își este suficient lui însuși, n-ar mai fi o ființă sociabilă... Virtutea nu este decît transmiterea binelui (Un homme, indifférent pour tout, privé de passions, qui se suffirait à lui-même, ne serait plus un être sociable... La vertu n'est que la communication du bien. D'HOLBACH, Sy, I).

OM INTELIGENT

Ce este un om inteligent? Acela care pătrunde ușor și complet în spiritul lucrurilor și în intenția persoanelor, acela care ajunge la scop pe calea cea mai scurtă. Vedere clară și suplețe a gîndirii, finețe critică și posibilități de invenție, acestea sînt atributele omului inteligent (H. F. AMIEL, J, 1878. *În formula omului inteligent intră sprinteneală și îndemînare, apoi daruri ale sentimentului, ale simpatiei umane și ale imaginației*).

OM DE LUME

Omul de lume este în întregime masca lui. Nefiind niciodată el însuși, este totdeauna străin de sine și se simte rău ori de cîte ori este obligat să coboare în el. Lucrul se explică prin faptul că omul de lume nu este nimic și că ceea ce pare

este totul pentru el (L'homme du monde est tout entier dans son masque. N'étant presque jamais en lui-même, il y est toujours étranger et mal à son aise quand il est forcé d'y rentrer. Ce qu'il n'est rien, ce qu'il parait est tout pour lui. J. J. ROUSSEAU, E, IV. *Omul de lume este un tip de om care a înflorit în societatea absolutistă, cînd viața de salon a avut o însemnătate atît de mare. Civilizația muncii, a creației suprimă condițiile existenței lui*).

OM MARE

Un om mare nu este mare prin aceea că particularitățile sale personale imprimă marilor evenimente istorice pecetea lor individuală, ci prin aceea că are particularități care-l fac cel mai capabil să servească marile necesități sociale ale epocii sale, necesități care au luat naștere sub influența cauzelor generale și particulare. (G. V. PLEHANOV, R, VIII).

OM DE MERIT

Cînd cunosc un om de merit nu-l analizez; analizez pe mediocrul care are cîteva calități bune (Quand je vois un homme de mérite, je ne le décompose jamais; un homme médiocre qui a quelques bonnes qualités, je le décompose. MONTESQUIEU, P. *Neajunsurile oamenilor cu o înzestrare mai modestă sînt mai sesizabile, pe cînd defectele oamenilor de valoare sînt adeseori acoperite de calitățile lor. Dar și la unii și la alții trebuie despărțit ceea ce este pozitiv de ceea ce este negativ*).

OM MUNCITOR

Foamea se uită la poarta omului muncitor și nu îndrăznește să intre (ANTON PANN, L).

OM NENOROCIT

Brațul întins al unui om nenorocit este o barieră peste care nu pot trece (Le bras allongé d'un misérable est une barrière que je ne saurais vaincre. A. FRANCE, B).

OM REZONABIL

Numesc rezonabil pe omul care îşi pune de acord raţiunea lui particulară cu raţiunea universală, astfel încît să nu fie prea surprins de orice întîmplare şi să se adapteze la aceasta pe cît îi stă în putinţă; numesc rezonabil pe acela care, observînd dezordinea naturii şi nebunia omenească, nu se încăpăţînează să vadă în ele ordine şi înţelepciune. (J'appelle raisonnable celui qui accorde sa raison particulière avec la raison universelle, de manière à n'être jamais trop surpris de ce qui arrive et à s'y accomoder tant bien que mal; j'appelle raisonnable celui qui, observant le désordre de la nature et la folie humaine, ne s'obstine point à y voir de l'ordre et de la sagesse. A. FRANCE, P).

OM DE SPIRIT

Un om de spirit ar fi adeseori foarte încurcat fără tovărăşia proştilor (Un homme d'esprit serait souvent bien embarrassé sans la compagnie des sots. LA ROCHEFOUCAULD, M, 140).

OM ÎN VÎRSTĂ

Oamenii în vîrstă fac prea multe obiecţii, se sfătuiesc prea îndelung, se aventurează prea puţin şi se căiesc prea repede (Men of age object too much, consult too long, adventure too little, repent too soon. F. BACON, Ey).

vezi şi BĂTRÎN

OMENESC

Sînt om şi nimic din ce e omenesc nu mi-e străin (Homo sum; humani nil a me alienum puto, TERENTIUS, H, I, 1, 25. *Maximă a comprehensiunii omeneşti generale, care poate fi opusă oricărei îngustimi, oricărei miopii, tuturor intoleranţelor*).

OMENIE

Toată omenia şi vrednicia omenească într-aceasta se împlineşte: pe neputincios să ajute şi neştiutorului nu numai

cu cuvîntul ci mai vîrtos cu fapta, pildă aievea să-i arate (D. CANTEMIR, I, II).

OMENIRE

Omenirea își pune întotdeauna numai sarcini pe care le poate rezolva (K. MARX, Co).

Acționează astfel ca să întrebuințezi omenirea atît în persoana ta, cît și în persoana oricui altuia totdeauna în același timp ca scop, niciodată însă numai ca mijloc (Handle so, dass du die Menschheit sowohl in deiner Person, als in der Person eines jeden anderen jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloss als Mittel brauchest. I. KANT, S, II. *Omul, ca ființă rațională, are o d e m n i t a t e și prin această calitate a lui, trebuie totdeauna privit ca scop și niciodată ca mijloc, ca instrument, ca unealtă. Principiu moral ferm*).

Lumina și căldura alcătuiesc idealul cel mai înalt al omenirii (Licht und Wärme ist das höchste Ideal der Menschheit. F. SCHILLER, K. *„Lumina" și „căldura" trebuie înțelese aici atît în sensul propriu cît și în cel figurat*).

Omenirea este nemurirea oamenilor muritori (Die Menschheit ist die Unsterblichkeit der sterblichen Menschen. L. BÖRNE, K).

ONOARE

Cine pierde onoarea, nu mai are ce să piardă (Fidem qui perdit, ultra perdere nil potest. PUBLILIUS SYRUS, S, 265)

Onoarea este un amestec natural de respect pentru oameni și pentru sine însuși (VOLTAIRE, P).

OPERĂ

Marile bucurii vin din contemplarea operelor frumoase (DEMOCRIT, fr. 194. *În operele frumoase, nu numai ale artei, dar ale tuturor îndeletnicirilor omenești, drumul spre armonie al lumii ajunge la una din țintele ei, de aceea le privim cu bucurie*).

Sfîrşitul unei opere trebuie totdeauna să te facă să-ţi aminteşti de începutul ei (Il faut que la fin d'un ouvrage fasse toujours souvenir du commencement. J. JOUBERT, P, XXIII, 102. *Plăcerea artistică este făcută, în parte, din împlinirea unei aşteptări*).

Operele noastre sînt departe de a ne aparţine în întregime. Ele cresc în noi, dar rădăcinile lor sînt pretutindeni răspîndite în pămîntul care le hrăneşte. Să mărturisim că datorim mult tuturor şi că publicul este colaboratorul nostru (Nos oeuvres sont loin d'être toutes à nous. Elles croissent en nous, mais leurs racines sont partout dans le sol nourricier. Avouons donc que nous devons beaucoup à tout le monde et que le public est notre collaborateur. A. FRANCE V, II. *Este vorba de operele literare. Dacă n-ar fi decît prin limba folosită, operele apar drept creaţia naţiunii întregi*).

vezi şi LUCRĂTOR

OPERĂ DE ARTĂ

O operă de artă trebuie să fie nemărginită în conţinut şi mărginită în forma ei (Grenzenlos [in Bezug auf den Inhalt] und begrenzt [in Bezug auf die Form] muss jedes Kunstwerk sein. F. HEBBEL, T, 887. *Arta trebuie să fie a d î n c ă şi f r u m o a s ă; bogăţia inepuizabilă a conţinutului, susceptibilă mereu de noi interpretări, trebuie să apară în forme perfect organizate, uşor de cuprins. Formula clasică a frumuseţii artistice*).

Nimeni nu poate să adauge ceva unui copac, unei flori. Tot aşa cu opera de artă (Keiner kann einem Baum, einer Blume etwas hinzusetzen. So ein echtes Kunstwerk. F. HEBBEL, T, 1774. *Marea artă are perfecţiunea naturii*).

Marile opere de artă nu sînt mari decît pentru că sînt accesibile şi comprehensibile de toată lumea (L. N. TOLSTOI, CA).

Nu putem înţelege [operele artei] nici nu le putem iubi în chip inteligent, dacă nu cunoaştem locul, timpul şi împrejurările originii lor. (On ne peut les comprendre ni les aimer d'un amour intelligent, si l'on ne connait le lieu, le temps et les circonstances de leur origine. A. FRANCE, J).

d'être optimistes, c'est une insulte au malheur. J. RENARD, J, 1903. *Vorba unei mari simpatii umane. Optimismul adevărat se întemeiază pe încrederea în om, nu pe disprețul față de încercările lui*).

A SE OPUNE

Te opui mai ușor la început decît la sfîrșit (Più facilmente si contasta al principio che al fine. LEONARDO DA VINCI, A. *De aceea nu lăsa răul să se învechească*).

ORATOR

Oratorul este ocupat de subiectul său, declamatorul de rolul lui; unul acționează, celălalt simulează; primul expune mari idei, al doilea cuvinte mari (L'orateur est occupé de son sujet, et le déclamateur de son rôle; l'un agit, l'autre feint; le premier est une personne exposant de grandes idées, et le second un personnage débitant de grands mots. J. JOUBERT, P, XXIII, 110. *Declamația este nerecomandabilă în oratorie*).

ORGOLIU

Dacă n-am fi orgolioși nu ne-am plînge de orgoliul altora (Si nous n'avions point d'orgueil, nous ne nous plaindrions pas de celui des autres. LA ROCHEFOUCAULD, M, 38).

Orgoliul ne echilibrează toate mizeriile; căci sau ni le ascunde sau, dacă le descoperă, simte gloria de a le cunoaște (L'orgueil contrepèse toutes nos misères; car, ou il les cache, ou, s'il les découvre, il se glorifie de les connaître. B. PASCAL, P, VI, 67. *Cunoașterea slăbiciunilor personale pe unii îi umilește, pe alții îi umple de orgoliu. Am cunoscut oameni vicioși și încîntați că sînt atît de inteligenți pentru a-și da seama că sînt vicioși*).

Orgoliul este o fiară care trăiește în peșteri și în pustii, vanitatea dimpotrivă, ca un papagal, sare din cracă în cracă și pălăvrăgește în lumina mare a zilei (L'orgueil est une bête

féroce qui vit dans les cavernes et dans les déserts, la vanité au contraire, comme un perroquet, saute de branche en branche et bavarde en pleine lumière. G. FLAUBERT, C, 1852).

ORIGINALITATE

Pe măsură ce ai mai mult spirit, găseşti că există mai mulţi oameni originali. Indivizii comuni nu găsesc deosebire între oameni (A mesure qu'on a plus d'esprit, on trouve qu'il y a plus d'hommes originaux. Les gens du commun ne trouvent pas de différence entre les hommes. B. PASCAL, P, I, 7. *Pentru a înţelege originalitatea, este nevoie şi de atenţie, de interes uman*).

Ecoul îşi batjocoreşte originea ca să-şi dovedească originalitatea (R. TAGORE, P, 107. *Se vede adeseori cum oamenii lipsiţi de originalitate îşi ascund lipsa, înjosindu-şi modelele*).

OSTENEALĂ

Toate ostenelile sînt mai plăcute decît odihna, atunci cînd ai atins ţinta ostenelilor sau cînd ştii că o vei atinge. Dar cînd n-ai atins ţinta, osteneala devine penibilă şi apăsătoare (DEMOCRIT, fr. 243. *Nu te osteneşte efortul, ci eşecul lui! Este un oarecare adevăr în ideea că osteneala este o decepţie*).

Ostenelile de bunăvoie fac mai uşoare pe cele nevoite (DEMOCRIT, fr. 240. *De aci valoarea formativă a tuturor formelor sportivităţii, cu condiţia de a nu te consacra în întregime ostenelii de bunăvoie*).

Valoarea unui om nu stă în adevărul pe care îl posedă sau crede a-l poseda, ci în sincera osteneală pe care şi-a dat-o pentru a ajunge la acest adevăr. Căci nu prin posesiunea, ci prin urmărirea adevărului îşi dezvoltă omul puterile sale şi numai în aceasta constă perfecţiunea sa mereu crescîndă (G. LESSING, D. *Cercetarea mai preţioasă decît adevărul pe care îl posezi, ca una care dezvoltă pe om şi umanitatea, este una din maximele cele mai expresive ale noii ideologii a progresului în secolul al XVIII-lea*).

P

PĂCAT

Ai comis păcatul, cînd te-ai oprit să-l faci numai pentru că nu este permis (Quae quia non liceat non facit, illa facit. OVIDIUS, Am, III, 4. *Fapta decide asupra valorii morale, nu intenția presupusă. Deci principiul ovidian este primejdios, pentru că ar justifica procedeul suspectării conștiinței*).

Nu numai a face ceva e păcat, dar și a nu face (MARC-AURELIU, M, IX, 5. *Păcatul abținerii!*).

PACE

Plăcuta pace e potrivită oamenilor; mînia sălbatică aparține fiarelor (Candida pax homines, trux decet ira feras. OVIDIUS, A, III, 502).

Chiar dacă pacea eternă ar fi să rămîie de-a pururi o simplă dorință pioasă, nu ne înșelăm adoptînd ca maximă că este datoria noastră să luptăm neîncetat pentru această pace (I. KANT, F. *Lupta popoarelor asigură astăzi pacea și ea a încetat de a mai fi o simplă „dorință pioasă"*).

PACE UNIVERSALĂ

Pacea universală se va realiza într-o zi, nu pentru că oamenii vor deveni mai buni, dar pentru că o nouă ordine a lucrurilor, o știință nouă, noi necesități economice le vor impune starea

de pace (La paix universelle se réalisera un jour non parce que les hommes deviendront meilleurs, mais parce qu'un nouvel ordre des choses, une science nouvelle, de nouvelles nécessités économiques leur imposeront l'état pacifique. A. FRANCE, S, IV. *Dar în pacea universală și oamenii vor deveni mai buni, pentru că agresiunea nu va mai fi solicitată*).

PALAT

După cum n-ai dori ca mergînd cu o corabie mare, frumoasă și aurită să te duci la fund, tot așa ferește-te de palatul mare și strălucit care te îneacă în griji fără număr (EPICTET, F, 14).

PALOARE

Paloarea este lumina cea albă a morții (M. EMINESCU, C, f. 179 v).

A PĂREA

Un șeic văzu o desfrînată și-i spuse: „Pari sclava vinului și a dezmățului" — Iar ea-i dădu răspuns: „Ce par a fi, eu sînt, — Dar tu, învățătorule, ești ceea ce pari a fi?" (OMAR KHAYYAM, C, 473).

PĂRERE

Despre orice lucru există două păreri opuse și este vorba de a face pe cea mai slabă cea mai puternică (PROTAGORAS, fr. 6a, 6b. *Lupta de opinii este evidentă în istoria gîndirii, dar nu triumfă în ea retorul cel mai îndemînatic, cum credea Protagora, ci acel care se sprijină pe realitatea faptelor și pe sensul de dezvoltare al societății omenești*).

Nu judec părerile după anii lor (Je ne juge pas les opinions par les ans. MONTAIGNE, E, III, XI. *Vechimea unei păreri nu este o garanție a adevărului ei*).

Mă mulțumesc să te previn că, fiind poet, ai putea ajunge la mare faimă, dacă te călăuzești mai mult după părerea altora decît după părerea domniei tale; că nu se află pe lume tată sau mamă cărora odraslele lor să le pară slute, și cînd e vorba de odraslele cugetului, amăgirea asta merge și mai departe (M. CERVANTES, Q, II, XVIII. *Poetul să fie atent la criticile ce i se aduc, îl sfătuiește Don Quijote pe Don Lorenzo, tînărul poet. Interesul pentru obiecția străină este, de fapt, o atitudine a spiritului critic personal*).

Dacă trebuie să ascult părerea cuiva, vreau ca aceasta să fie pozitivă; lucruri problematice găsesc destule în mine însumi (Wenn ich die Meinung eines anderen anhören soll, so muss sie positiv ausgesprochen werden; Problematisches hab' ich in mir selbst genug. J. W. GOETHE, M. *Convorbirea cu cineva devine fastidioasă dacă nu primesc decît mărturia unor îndoieli*).

PARȚIALITATE

Ura arată parțialitate, dar iubirea încă mai mult (Der Hass ist parteisch, aber die Liebe ist es noch mehr. J. W.GOETHE, Wa, I, 13).

PAS

Călătoria de o mie de mile începe cu un pas (LAO TSE, C, 64. *Deci nu ignora și nu nesocoti faptele mici, simple*).

PASIUNE

Nici un pas nu s-a făcut în istorie fără ajutorul pasiunii (G. V. PLEHANOV, C M. *Ea ascute facultățile intelectuale ale oamenilor, le înzecește calitățile morale, constituind astfel o mare forță a progresului*).

Este limpede că toate pasiunile neînfrînate sînt produse de nebunie. Căci toată deosebirea care există între un nebun și un înțelept stă în faptul că cel dintîi ascultă de pasiunile sale, pe cînd cel de-al doilea, de rațiunea lui. Iată de ce

stoicii au interzis înțeleptului pasiunile ca pe niște boli. Cu toate acestea pasiunile conduc pe acei care se avîntă cu ardoare pe calea înțelepciunii; ele sînt acele care îi îndeamnă să îndeplinească toate îndatoririle virtuții și le inspiră gîndul și dorința de a face binele (ERASMUS, E. *Frumos exemplu de chipul cum, pornind de la stoici, Erasmus îi depășește: pasiunile sînt nebunești, dar viața întru înțelepciune nu este posibilă decît prin ele. Puterea omului de a se exalta stă la originea oricărei fapte de seamă, a oricărui progres omenesc*).

Pasiunile sînt singurii oratori care conving totdeauna. Ele alcătuiesc o artă a naturii ale cărei reguli nu dau greș; omul cel mai simplu stăpînit de o pasiune convinge mai bine decît cel mai elocvent lipsit de ea (Les passions sont les seuls orateurs qui persuadent toujours. Elles sont comme un art de la nature dont les règles sont infaillibles; et l'homme le plus simple qui a de la passion persuade mieux que le plus éloquent qui n'en a point. LA ROCHEFOUCAULD, M, 8).

Pasiunile noastre sînt principalele unelte ale conservării noastre: a voi să le distrugi este o încercare tot atît de zadarnică pe cît de ridicolă (Nos passions sont les principaux instruments de notre conservation: c'est donc une entreprise aussi vaine que ridicule de vouloir les détruire. J.J. ROUSSEAU, E, IV).

Se declamă neîncetat împotriva pasiunilor; li se pun în sarcină toate suferințele omului, dar se uită că ele sînt de asemenea izvorul tuturor plăcerilor sale... S-ar putea crede că ofensezi rațiunea, dacă ai spune un cuvînt în favoarea rivalelor sale. Totuși, numai pasiunile, marile pasiuni, pot înălța sufletele către lucrurile mari. Fără ele, nu mai există sublimul nici în moravuri, nici în opere; artele se înapoiază la copilăria lor, virtutea devine măruntă (D. DIDEROT, P, I).

Pasiunile au învățat pe oameni rațiunea (Les passions ont appris aux hommes la raison. L. VAUVENARGUES, R, 154. *Fără puterea de a te pasiona, descrește și dispare și facultatea omului de a cunoaște realitatea*).

Există idei pe care pasiunile le descoperă și care, în lipsa acestora, ar fi rămas necunoscute (Il est de certaines idées

que les passions font découvrir, et qu'on aurait ignorées sans elles. MADAME DE STAËL, L, I, VIII. *Pasiunea, sentimentul, emoțiile sînt și ele instrumente de cunoaștere*).

Fără pasiune omul nu este decît o forță latentă, o simplă posibilitate, asemenea cu piatra care așteaptă lovitura fierului pentru a scoate scîntei (Sans passions l'homme n'est qu'une force latente, qu'une possibilité, comme un caillou qui attend le choc du fer pour rendre des étincelles. H.F. AMIEL, J, 1864).

Pasiunile înjosesc, pasiunea înalță (M. EMINESCU, C. *Dar cum trebuie să fie această unică pasiune dominantă? Aceea care stăpînește și îndrumă viața către țintele ei înalte*).

PATIMĂ

Pune frîu patimilor, pînă nu-ți pun ele ție (EPICTET, F, 5).

Cu cît te prinde mai mult patima, cu atît te copleșește mai amarnic rușinea (И чем это увлекательнее, тем после еще стыднее. L.N. TOLSTOI, V, III, II, sc. 4).

PATRIE

Nimic nu e mai dulce decît patria și părinții, atunci cînd ești departe, printre oameni străini, despărțit de ai tăi, chiar cînd locuiești acolo într-o casă plină de bunuri desfătătoare (HOMER, O, IX).

Nu există nenorocire mai mare decît pierderea patriei (EURIPIDE, M, v. 649).

Dulce și frumos este să mori pentru patrie (Dulce et decorum est pro patria mori, HORATIUS, O, 3, 2, 13. *Pentru patria lovită de dușmanul care vrea s-o aducă în sclavie*).

Nu poți lua patria cu tine, pe tălpile pantofilor (Est-ce qu'on emporte la patrie à la semelle de ses souliers? *Răspuns dat de* DANTON *celor care-l sfătuiau să fugă în străinătate pentru a-și salva viața*).

Respectă patria oricărui om, dar pe a ta iubește-o (Achte jedes Menschen Vaterland, aber das deinige liebe. G. KELLER, F).

Patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor (T. VLADIMIRESCU, S).

Patriile, în mișcarea lor măreață de la natură la spirit, de la forță la justiție, de la concurență la prietenie, de la război la federație, posedă în același timp întreaga forță organică a instinctului și toată puterea ideii (Les patries, en leur mouvement magnifique de la nature à l'esprit, de la force à la justice, de la compétition à l'amitié, de la guerre à la fédération, ont à la fois toute la force organique de l'instinct et toute la puissance de l'idée. J. JAURÈS, L).

vezi și ȚARĂ, ROB

PATRIOTISM

Este întristător faptul că adeseori, pentru a fi bun patriot, unii își închipuie că trebuie să fie inamicii restului omenirii (Il est triste que souvent, pour être bon patriote, on soit l'ennemi du reste des hommes. VOLTAIRE, Ph p).

E ceva aparte în patriotism, în adevărata dragoste de patrie. Poți să-ți iubești patria, și să ajungi la optzeci de ani, și nu fi știut niciodată că ai iubit-o; dar pentru asta trebuie să fi stat toată vremea acasă (Es ist eine eigne Sache mit dem Patriotismus, mit der wirklichen Vaterlandsliebe. Man kann sein Vaterland lieben und achtzig Jahr' dabei alt werden, und es nie gewusst haben; aber man muss dann auch zu Hause geblieben sein. H. HEINE, V).

Adevăratul patriotism, ca manifestare specifică a dragostei pentru omenire, este incompatibil cu ostilitatea față de alte națiuni (Настоящий патриотизм, как частное проявление любви к человечеству, не уживается с неприязнью к отдельным народностям. N.A. DOBROLIUBOV, C).

PĂTRUNDERE

Numai din lipsă de pătrundere nu izbutim să punem de acord atîtea lucruri (C'est faute de pénétration que nous concilions

ANTOLOGIE
SANSCRITĂ

Fragmente din Rig-Veda, Mahabharata, Ramajana, Poezii Lirice şi Proverbii

Traduse, precedate de o prefaţă şi adnotate

de

GEORGE COŞBUC

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI LEON ALCALAY
No. 37, Calea Victoriei, No. 37
1907.

GEORGE COŞBUC, ANTOLOGIE SANSCRITĂ, FOAIE DE TITLU